

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MECDÎ MEHMED EFENDİ'NİN GAZELLERİ
(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ayşe Derya ESKİMEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet MERMER

ONAY

Ayşe Derya Eskimen tarafından hazırlanan “*Mecdi Mehmed Efendi’nin Gazelleri (Metin- İnceleme)*” başlıklı bu çalışma, 20.11.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi* olarak kabul edilmiştir.

PROF. DR. AHMET MERMER

(Başkan)
PROF. DR. CEMAL KURNAZ

PROF. DR. FİLİZ KILIÇ

ÖNSÖZ

Divan edebiyatı onüçüncü yüzyıldan ondokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiş, yüzyıllardan günümüze yazılı eserler vasıtasıyla aktarılmıştır.

Onaltıncı yüzyıl Türk tarihinin altın çağı olduğu gibi divan edebiyatının da zirve dönemidir. İşte bu yüzyılda yaşamış Şakâyık-ı Nu'maniyye adlı eserin tercümesiyle edebiyat dünyasında önemli yer edinmiş âlimlerden biri olan Mecdî Mehmed Efendi ve onun gazelleri tez konumuzdur. Çalışmamızda takip ettiğimiz yöntem şudur. Öncelikle, Mecdî'nin Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum nr. 398'de kayıtlı olan gazellerin elimizdeki bilinen nüshası dışında başka nüshaları olabilir düşüncesiyle yerli ve yabancı kütüphanelerin kataloglarını taradık; ancak Mecdî'nin gazellerinin ikinci bir nüshasını tespit edemedik. Ardından Mecdî'ye ait gazellerin bulunabileceğini göz önünde bulundurarak nazîre mecmualarını taradık. Pervane Beg Nazire Mecmuası'nda Mecdî'ye ait bir şiir bulduk. Bu şiir, mecmuamızda yer alan gazeller içerisinde idi; fakat kimi beyitlerde bazı farklar vardı. Bu farkları dipnotta gösterdik. Nazire mecmualarında bir şiirin dışında şâire ait herhangi bir şiire rastlamadık. Nazire mecmuaları dışında Mecdî'nin başka şiirleri de olabilir düşüncesiyle şiir mecmualarını da taradık. Bu mecmualarda, Mecdî'nin gazellerine ve matla'larına rastladık. Mecmuamızda yer almayan bulduğumuz yeni gazelleri şiirlerimiz içerisine aynen aldık. Şiir mecmualarında yer alan gazeller ile bizim mecmuamızda yer alanlar arasındaki farkların görülebilmesi maksadıyla şiir mecmualarının künyelerini dipnotlarda gösterdik. Şiir mecmualarında bulduğumuz yeni gazelleri ve matla' beyitlerini tararken, bunların bizim çalışma konumuz olan Mecdî'ye mi yoksa diğer Mecdîlere mi ait olduğu sorusu ile hareket ettik. Bunun için öncelikle bu şiirlerin tezkirelerde verilen şiir örneklerinde yer alıp almadığına baktık, daha sonra şiir mecmualarında "bu da ondan" şeklinde ifâde edilmiş Mecdî'ye ait şiirleri ve matla' beyitlerini gazellerimiz içerisine aldık. Şiir mecmuaları içerisinde bulduğumuz matla' beyitlerinden gazellerimiz içerisinde yeralan beyitleri dipnotlarda gösterdik. Tezkirelerde, mecmualarda bulunan; fakat gazellerimiz içerisinde yer almayan matla'

beyitlerini ise transkripsiyonlu metnin arkasına ekledik. Bu beyitlerdeki farkların görülebilmesi maksadı ile yine dipnotta ilgili tezkire ve mecmuaların künyelerini verdik. Mecmuamızın nüshasında yer alan şiirler ve der-kenarlar oldukça düzensizdi. Bu nedenle şiirlerin sıralanışında öncelikle alfabedeki harflerin sırasını; daha sonra iç sayfalarda yer alan şiirleri esas aldık.

Yaptığımız çalışmayla, Mecdî'nin şâirlik yönünü tanımaya ve tanıtmaya çalıştık. Bu maksatla, çalışmamızı üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde, şâirin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerini ele aldık. Mecdî'nin hayatı hakkında tezkirelerde ve Şakâyık-ı Nu'mâniyye'de bilgiler tespit ettik. Hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerini bu bilgiler ışığında değerlendirdik. İkinci bölümde, gazellerin şekil, dil-üslûp ve muhteva özelliklerini ele aldık. Muhteva bölümünde çok fazla ayrıntıya girmeyerek, bu bölümü oluşturan maddelerle ilgili Mecdî'nin farklı değerlendirmelerini, dönemini yansıtan sosyal ve kültürel hayatı mümkün olduğunca ön plana çıkartmak istedik. Üçüncü bölümde, mecmuamızın ve şiir mecmualarının nüsha tanıtımını yaptık. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken izlenen yol hakkında bilgi verdik. Ardından mecmuada yer alan bir yarım kasidenin, gazel, kıta ve matlaların tenkitli metinlerini ortaya koyduk.

Sonuç kısmında; bu çalışmamızda elde ettiğimiz neticeleri anlattık. Kaynakça bölümünde de kullandığımız kaynakları ve bu kaynakların künyelerini belirttik.

Bu çalışmalarımnda yardım ve desteğinden ötürü tez danışman hocam sayın Prof. Dr. Ahmet Mermer'e, değerli asistanı Arş. Gör. Neslihan Koç Keskin'e ve emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Ayşe Derya ESKİMEN

Ankara 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	IX
I. BÖLÜM	1
A. HAYATI	1
1. Doğum Tarihi, Doğum Yeri, Adı, Mahlası ve Ailesi	1
2. Öğrenimi, Mesleği, Ölüm Tarihi	2
3. Tarikatı	3
B. ESERLERİ	4
C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ	7
1. Şâirin Edebî Kişiliği Hakkında Kaynaklarda Söylenenler	7
2. Mecdî'nin Şiirinden Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler	10
3. Mecdî'nin Kendi Sanatı Hakkındaki Düşünceleri	16
II. BÖLÜM	19
A. ŞİİRLERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	19
1. Nazım Şekilleri	19
a. Gazel	19
b. Kaside	22
c. Kıt'a	22
d. Matla'	22
2. Vezin	23
3. Kafiye ve Redif	24
B. GAZELLERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ	25
1. Atasözleri ve Deyimler	28
a. Atasözleri	28
b. Deyimler	29
C. GAZELLERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	34
BİRİNCİ BÖLÜM: DİN VE TASAVVUF	34
a. Allah	34
b. Melekler	34

c. Peygamberler.....	35
c.1. Hz. Muhammed	35
c.2. Hz. Süleyman	35
c.3. Hz. İsa	35
c.4. Hz. Yûsuf.....	35
c.5. Hz. Hızır	36
d. Halifeler.....	36
e. Diğer dini unsurlar.....	36
e.1. Ka'be	36
e.2. Cennet.....	37
e.3. Cehennem.....	37
e.4. Kilise İkonaları, Haç, Büt, Zünnâr	37
e.5. Cami, Kible, İmâm, Duâ	39
İKİNCİ BÖLÜM: CEMİYET.....	39
I. Şahıslar.....	39
a. Tarihi- efsanevi şahsiyetler	39
a.1. Dârâ	39
a.2. Kârûn.....	39
a.3. Fağfûr.....	40
b. Aşk kahramanları, onlarla ilgili unsur ve mefhumlar.....	40
b.1. Leylâ ve Mecnûn	40
b.2. Ferhâd (Kûh-ken)-Şîrîn	41
b.3. Gülgûn, Şebdîz	41
II. Ülkeler ve Şehirler	42
a. Çin, Hoten.....	42
b. Mısır.....	42
c. Rûm	42
d. Aden	42
III. Nehirler, Dağlar, Denizler.....	43
a. Nil	43
b. Deniz.....	43

IV. İçtimaî Hayat	43
a. Rezm	43
b. Av	43
c. Bezm.....	44
c.1. Meyhâne.....	44
c.2. Şarap.....	44
c.3. Kadeh	45
c.4. Mum, çerağ, kandil	45
d. Musikî	45
e. Süslenme.....	45
e.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar	45
e.1.1. Altın	45
e.1.2. Elmas.....	46
e.1.3. Gümüş	46
e.1.4. La'l.....	46
e.1.5. İnci	46
e.2. Güzel Kokular.....	47
e.3. Diğer Süs Unsurları	47
f. Giyim-Kuşam	48
g. Sofra ve Yiyecekler	48
h. Mimari.....	48
i.Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri	48
i.1. Hastalıklar.....	48
i.1.1. Baş ağrısı.....	48
i.1.2. Kuduz.....	49
i.2. Tedavi Yöntemleri.....	49
i.2.1. Hastadan Kan Almak	49
i.2.2. Gülsuyu/Gül-âb	49
i.2.3. Şerbet	50
j. Yazı İle İlgili Hususlar.....	50
k. Oyunlar	50
k.1. Gûy u çevgân oyunu.....	50

I. Bazı Tipler ve Meslek Erbâbı	51
I.1. Karakullukçu	51
I.2. Yumuş oğlanı	51
I.3. Pâsbân	52
I.4. Sârbân	52
I.5. Tabîb	52
I.6. Sâkî	53
I.7. Remmâl	53
I.8. Kehhâl	53
m. Diğer bazı tipler.....	54
n. Telâkki ve İnanişlar	54
n.1. Yas işareti, dövünme	54
n.2. Ayak sürümek	54
n.3. Beddua etmek	54
o. Âdet ve Gelenekler	55
o.1. Saçı, para veya sîm ü zer saçmak	55
o.2. Karanfil takma- Başa kanat takma.....	55
o.3. Mühür vurmak- Damga vurmak	56
o.4. Misafire ikram geleneği	56
o.5. Başına ateş yakmak	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN.....	57
a. Sevgili	57
b. Sevgilide güzellik unsurları	57
b.1. Saç	57
b.2. Yüz	58
b.4. Kaş	60
b.5. Göz.....	60
b.6. Gamze.....	60
b.7. Kirpik	61
b.8. Dudak.....	61
b.9. Boy	62
b.10. Ben	62

b.11. Diş	62
b.12. Bel	63
b.13. Kulak	63
c. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar	63
c.1. Sevgilinin ayağı toprağı	63
c.2. Bûse	63
c.3. Nâz	64
d. Seven (Âşık)	65
d.1. Âşık	65
d.2. Pervâne	65
d.3. Gönül	66
d.4. Gözyaşı	66
d.5. Ten	66
d.6. Sîne	67
d.7. Can	67
e. Rakîb	68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TABİAT	68
a. Kozmik Âlem	68
a.1. Gökyüzü	68
a.2. Yıldızlar	69
a.3. Seyyâreler	69
b. Zaman Ve Zaman İle İlgili Mefhumlar	69
b.1. Yıl, Ay, Gün ve Gün ile İlgili Unsurlar	69
b.2. Mevsimler	70
c. Dört Unsur	71
c.1. Su	71
c.2. Toprak	71
c.3. Ateş	71
c.4. Hava	72
d. Hayvanlar	72
d.1. Kuşlar	72
d.1.1. Bülbül	72

d.1.2. Tûfî	72
d.1.3. Tâvûs	73
d.1.4. Şâhbâz	73
d.1.5. Ukâb	74
d.2. Dört ayaklı hayvanlar	74
d.2.1. Köpek	74
d.3. Sürüngenler ve böcekler	74
e. Bitkiler	74
e.1. Ağaçlar	74
e.1.1. Ağaç ve çeşitleri	74
e.2. Çiçek ve çeşitleri	75
e.3. Bağ, Çemen, Çiçek ile ilgili Unsurlar	75
III. BÖLÜM	76
TRANSKRİPSİYONLU METİN	76
A. Nüsha Tanıtılması	76
B. Transkripsiyonlu Metin Oluştururken İzlenen Yol	79
C. MECDİ'NİN ŞİİRLERİNİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	81
Kaside	82
Gazeller	84
Kıt'alar	149
Matla'lar	151
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	155
ÖZET	160
ABSTRACT	161

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
Ank.	: Ankara
bkz.	: Bakınız
bs	: Basım
B.	: Beyit
Böl.	: Bölümü
C.	: Cilt
d.	: Doğumu
G.	: Gazel
GÜSBE.	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
haz.	: Hazırlayan
HÜSBE.	: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İst.	: İstanbul
K.	: Kaside
Ktp.	: Kütüphane
md.	: Madde
ME.	: Mecmû'a-i Eş'âr
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TDK.	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
yay.	: Yayın
Yz.	: Yazma

I. BÖLÜM

A. HAYATI

1. Doğum Tarihi, Doğum Yeri, Adı, Mahlası ve Ailesi

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Mecdî'nin Edirne'de doğduğu konusunda ondan bahseden bütün kaynaklar birleşmektedir.¹

Asıl adı Mehmed² olan şâirin mahlası Mecdî³ dir. Mecdî'nin kelime anlamı saygınlık, büyüklük ve itibardır.⁴ Şu'arâ tezkirelerine göre Edirneli Mecdî ile birlikte edebiyatımızda Mecdî mahlasını kullanan dört şâir vardır.⁵

Mecdî, Ulemadan Edirneli Abdullah isimli bir tüccarın oğludur⁶; ilmiye ailesine mensup olmasından ve halk arasında bilginlerden sayılmasından

¹ *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, (haz.Süleyman SOLMAZ), Ankara 2005, s. 509; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin*, (haz.Filiz KILIÇ), Basılmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Ankara 1995, s. 407; Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin*, (haz. Aysun SUNGURHAN), Basılmamış Doktora Tezi GÜSBE, Ankara 1999, C. II, s. 898; Gelibolulu Mustafa Âlî, (haz. Mustafa İSEN), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Ankara 1994, s. 324; *Şakâik-ı Nu'mâniyye ve zeylindeki şâirlerin biyografileri (Nev'i-zâde Atâî'nin Hadâ'ikül-Haka'ik zeyli)*, (haz. Nejat YETER), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBE, Ankara 1991, s. 176-177; M. SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, C. IV/I, s. 115; Bursalı Mehmed TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, C. III, s. 139; Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz.İbrahim KUTLUK), Ankara 1997, s. 73; Rıyâzî, *Rıyâzü's-Şu'arâ*, N. Osmaniye Ktp. 3724 yk. 130b-131a; Abdülkadir ÖZCAN, *Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Mecdî Mehmed ve Hadâiku's-Şakâik'a Dair*, İstanbul 1989, C. 1, s. 15; Osman Nuri PEREMECİ, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 215; Rıdvan CANIM, *Edirne Şâirleri*, Ankara 1995; Mecdî md., *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken yay., İstanbul 1986, C. 4, s. 169; Abdullah ÖZCAN, *Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2002, C. 2, s. 428; Abdülkadir ÖZCAN, Mecdî md. TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 228; İ. PARMAKSIZOĞLU, Mecdî md., *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bas., Ankara 1983, C. 23, s. 350; Atilla ÖZKIRIMLI, Mecdî md., *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 3, s. 826; Orhan Şaik GÖKYAY, *Kâtip Çelebi'den Seçmeler*, s. 474; İstanbul Üniversitesi, *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C. 1, s. 175; Zülfikar GÜNGÖR: "Önemli bir bibliyografik eser "eş-şakaiku'n-numaniyye", Diyanet İlmi Dergi, C. 33, S. 1, s. 115; Behçet GÖNÜL (NECATİGİL), *Türkiyat Mecmuası "İstanbul Kütüphanelerinde al-şaka'ik al-nu'maniye tercüme ve zeyilleri"*, C. VII-VIII, s. 151-152

² Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 898; Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324; Beyânî, a.g.t., s. 73; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-Müsâmirin*, (haz.Ratip KAZANCIGİL), İstanbul 1999, s. 146

³ Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 176-177

⁴ İsmail PARLATIR, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 2006, s. 1031

⁵ Haluk İPEKTEN vd., *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 277, Diğer Mecdî mahlaslı şâirler şunlardır: Mehmed Mecdî İstanbul (ö.1128/1716), Mustafa Mecdî (d.1077/1666-67; ö.1151/1738-39); Mustafa Mecdî (d.?-ö.?)

⁶ Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., s. 15; Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324

dolayı⁷ Çelebi ünvanıyla anılır⁸. Dönemin âlimlerinden olan ve Edirne’de iki defa müderrislik yapan Kaf Ahmed Çelebi’nin (ö.965-1556) dânişmendi olarak onun yanında yetişmiştir.⁹ Kendi ifâdesiyle “akranları arasında temâyüz etmiş”, özellikle edebiyatla meşgul olmuş, şiirler yazmış, Arapça ve Farsça eserler okuyup onları tenkit etmiştir. Dönemin müderrislerinden Karamanî Âhi-zâde Mehmed Efendi (Çelebi)’den mülâzım olmuş, ondan ders alarak ilim tahsil etmiştir¹⁰; ancak kadılık görevini tercih etmiş, Rumeli kazaskerliğine bağlı bazı yerlerde kadılık yapmış, Rumeli kadıları arasına girmiştir.¹¹

Bu bilgilerin dışında Mecdî’nin varsa evliliği ve çocukları hakkında bir bilgiye rastlanmaz.

2. Öğrenimi, Mesleği, Ölüm Tarihi

Edirne’de öğrenimini tamamlayan Mecdî, baba mesleği olan tüccarlığı bir süre devam ettirmiş; ancak daha sonra bu mesleği bırakmıştır. Döneminin âlimlerinden olan Kaf Ahmed Çelebi’nin dânişmendi olarak onun yanında yetişmiş ve kısa sürede temâyüz etmiştir. Bu dönemin meşhur şâirlerden Bakî, Nev’î, Cevrî, Valihî vs. şahsiyetler gibi Karamanî Mehmed Çelebi’nin bir rivayete göre Sultan Bayezid medresesi müderrisliğinden¹², diğer bir rivayete göre Sahn müderrisliğinden¹³ öğrencisi olmuştur. Bir süre Rumeli kazaskerliğine bağlı kadılıklarda görev alan Mecdî, Rumeli kazaaskerliğine bağlı Ösek’te ve diğer bazı kaza merkezlerinde kadılık yaparak günlük 150 akçe kapasiteli kadılığa kadar yükselmiş¹⁴; Rumeli kadıları arasına girmiştir. Ardından mülazemetle İstanbul’a dönerek tekrar müderrislik etmeye

⁷ Beyânî: a.g.e., s. 73

⁸ Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., s. 15

⁹ Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., s. 15; Behçet GÖNÜL (NECATİGİL): a.g.m., s. 51-152

¹⁰ Âşık Çelebi : a.g.t., s. 407; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 898; Nev’i-zâde Atâî’ : a.g.t., s. 177; Beyânî: a.g.e., s. 73; Abdurrahman HİBRÎ : a.g.e., s. 146

¹¹ Nev’i-zâde Atâî’ : a.g.e., s. 177; Beyânî: a.g.e., s. 73; Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; Abdurrahman HİBRÎ : a.g.e., s. 146

¹² Âşık Çelebi : a.g.t., s. 407; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 898

¹³ Nev’i-zâde Atâî’ : a.g.t., s. 177

¹⁴ Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407; Nev’i-zâde Atâî’ : a.g.t., s. 177; M. SÜREYYA: a.g.e., s. 115

başlamıştır. İstanbul'da mülâzemet üzre iken, 999/1590 tarihinde ölmüştür¹⁵. Kabri Edirnekapısı dışındaki Emir Buharî dergâhı civarındadır¹⁶. Emînî, şâirin ölümüne;

“Mecdî'ye rahmet ide Rabb-i Mecîd” (999/1590)

tarih mısraını düşmüştür.¹⁷

3. Tarikatı

Aşağıda kendi beytinde söz ettiği gibi, Mecdî'nin Halvetî tarikatına mensup veya Halvetî-meşrep olduğu tahmin edilebilir. Halvetiyye tarikatı Rûşeniyye (kurucusu Dede Ömer Rûşenî), Cemâliyye (kurucusu Cemâl-i Halvetî), Ahmedîyye (kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin) ve Şemsiyye (kurucusu Şemseddin Sivâsî) şeklinde dört ana kola ayrılmış ve bu kollardan çeşitli şubeler meydana gelmiştir.¹⁸ Mecdî'nin bunlardan Rûşeniyye koluna mensup olduğunu aşağıdaki beytinden çıkarabiliyoruz:

Tâ subh gice kâyim bir **Halvetî** durur şem‘

Kim **şeyh-i Rûşenî**den yitmiş geçer çerâğın

G. 76/2

¹⁵ Nev’i-zâde Atâî : a.g.t., s. 177; M. SÜREYYA: a.g.e., s. 115; Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139

¹⁶ Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; Nev’i-zâde Atâî’: a.g.t., s. 177; Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 198

¹⁷ Nev’i-zâde Atâî : a.g.t., s. 177; Abdurrahman HİBRÎ: a.g.e., s. 146; Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; İstanbul Üniversitesi, *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1959, C. 1, s. 175; Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., C. 1, s. 15

¹⁸ Süleyman ULUDAĞ, *Halvetiyye md.*, TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 15, s. 394

B. ESERLERİ

Mecdî'nin tercüme ve telif birkaç eseri dışında Türk edebiyatında kendisinin tanınmasını sağlayan ve adını yüzyıllar ötesinden günümüze kadar ulaştıran en önemli eseri; Hadâiku's-Şakâik adını taşır. Kendi ifâdesiyle “elfazını beğendiği” eş-şakâik'ı, bir fâzılın “tercüme et” demesi üzerine çevirmeye başlamıştır. Çeviri amacı olarak Arapça bilmeyenlerin istifâdesini hedef aldığı ifâde etmiştir¹⁹. Taşköprüzade'nin **Şakâyık-ı Nu'mâniyye**²⁰ adlı Arapça eserini genişleterek tercüme eden Mevdî, eserinin adını Hadâiku's-Şakâik koymasının sebebini, Şakâik'ı bir fidanlık kabul etmesi ve eserde biyografisi verilen kişileri daha ayrıntılı incelemesi şeklinde açıklamıştır²¹. Kendi ifâdesiyle kadılık mesleğinin verdiği meşgaleler yüzünden tercüme ve ikmâl çalışmalarını ancak 1587 yılında tamamlayabilmiş, bazen fikri dağılıp iki harfi bir araya getirecek gücü kalmadığını söylemiştir²². Kendi ifâdesiyle “tercümeyle çok önceden başladığı” eseri 1587 tarihinde tamamlayabilmiş, eseri Sultan III. Murat'a ithaf etmiştir. ²³

Mecdî tercümeyi yaparken 965/1556'dan 995/1586'ya kadar kaleme alınmış zeyillerden, Latifi ve Âşık Çelebi tezkirelerinden faydalanmış, ayrıca unutulmuş bazı zevâtı esere dahil etmiştir. Hayat hikayeleri verilen kimseler hakkında kendi derlediği bilgileri ilâve ederek yanlışları düzeltme yoluna gitmiş, yer yer yaptığı manzum ve mensur ilâvelerle eseri genişletmiş, (Bu genişletme sırasında eklenen şiir, atasözü, terkip ve tahlillerin hepsi kendisine aittir.) süslemiş, edebî bir şekle sokmuştur. İlâvelerini “râvî nakl eder ki”, “ hikâyet eyledi ki”, “mervîdir ki”, “menkûldür ki”, “tezyîl” vd. şeklinde

¹⁹ Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., C. I, s. 15

²⁰ Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 177; Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; Zülfikar GÜNGÖR: a.g.m., s. 115; Behçet GÖNÜL (NECATİGİL): a.g.m., s. 158-161, ; M. SÜREYYA: a.g.e., C. IV/I, s. 115

²¹ Mevdî Mehmed Efendi: a.g.e., s. 11-12

²² Mevdî Mehmed Efendi: a.g.e., s. 527

²³ Mevdî Mehmed Efendi: a.g.e., s. 527

yapmıştır.²⁴ Bu tercümenin en önemli özelliği, eserin aslının tertibine uygun bir şekilde her padişah döneminin bir bölüm olarak ele alınmış ve düzenlenmiş olmasıdır.²⁵ Mecdî, haklı olarak kendi kitabının öteki tercümelerle kıyaslanmaması gerektiğini, kendi tercümesinin onlardan üstün olduğunu ifade etmiştir.²⁶ Bunun içindir ki eserini tanıtırken okuyanlara “bu kitâb-ı müstetâbı gayri tercüme gibi sanmayalar” demekle haklı bir ihtârda bulunmuştur. Nitekim aynı alanda bir eser yazan Nev’i-zâde Atâî kendi eserine başlarken hareket noktası olarak “el-hâletü hâzihi vücûh-i kuzâtdan Edirneli Mecdî Çelebî merhûmun yazdığı Tercüme-i Şakâyık asl olup....”²⁷ demekle Mecdî’nin tercümesi olan Şakâyık’ı esas aldığını ifade etmiştir.

Hadâiku’ş-Şakâik 513 âlim ve meşâyihin biyografisini ihtiva etmiştir.²⁸ Eserin İstanbul kütüphanelerinde tespit edilebilen beş nüshası bulunmaktadır.²⁹

En önemli tercümesi ise, **Abdülkadir Kureşî’nin *El-cevahirü’l-Mudî’e fi Tabakatî’l-Hanefiyye*** adlı eseridir.³⁰ Eseri Arapça’dan tercüme etmiştir. Bu tercüme, Hanefi mezhebine mensup bilgin fâkihlerin hayatını içine almaktadır. Ayrıca Mecdî’nin bir **Kırk Hadis** çevirisi bulunduğunu Gelibolulu Mustafa Âlî, Kühû’l Ahbâr’da kaydetmiş; fakat bu eserin herhangi bir nüshası bulunamamıştır.³¹

²⁴ Abdülkadir ÖZCAN: a.g.e., C. 1, s. 15

²⁵ Zülfikar GÜNGÖR: a.g.m., s. 115

²⁶ Mecdî Mehmed Efendi: a.g.e., s. 12

²⁷ Nev’i-zâde Atâî : a.g.t., s. 177

²⁸ Zülfikar GÜNGÖR: a.g.m., s. 115

²⁹ Behçet GÖNÜL (NECATİGİL): a.g.m., s. 158-161; Zülfikar GÜNGÖR: a.g.m., s. 115

³⁰ Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken yay., İstanbul 1986, C. 4, s. 169; Abdullah ÖZCAN: a.g.e., C. 2, s. 428

³¹ Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324; Abdülkadir KARAHAN “Kırk Hadis” TDV. (*İslam Ansiklopedisi*), C. 25, s. 470

Mecdî, aynı zamanda **Seyfiyye**³² adında Arapça bir risalenin müellifidir. Ayrıca tezkirelerde adından bahsedilen mumla ilgili tabirleri içeren **Risale-i Şem'iyye**³³ adlı eseri vardır; fakat bu risalenin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Şem'iyye risalesi hakkında Mecdî, Âşık Çelebi'nin övgülerine mazhar olmuştur. Âşık Çelebi: "Şem'iyyesi vardır hiddet-i zekâsına delildür."³⁴ diyerek onun zekasının parlaklığına ve eserine övgüde bulunmuştur.

Edirne'de kendisiyle defalarca görüşen ve sohbetlerinde bulunan tezkire sahibi Ahdî, Mecdî'nin nazma meyilli olduğunu ve Anadolu şâirlerinin divanlarından yaptığı seçmelerle bir **Camiu'n-Nezâ'ir** meydana getirdiğini ifâde etmiştir.³⁵ Fakat bu eseri de bulunamamıştır.

Tercüme ve telif eserlerinin dışında, Mecdî' nin bir de Divânı olduğu bilgisini kaynaklarda bulabiliyoruz.³⁶ Mecdî'nin kaside alanında başarılı bir isim olduğu tezkirelerde belirtilmiştir. Tez konumuz olan gazellerin başında da yarım bir kasidenin bulunması ayrıca gazellerin başında Divân-ı Mecdî Be-Temâm başlığının bulunması Mecdî'nin bir Divânı olduğunu düşündürmektedir. Üzerinde çalıştığımız şiirler Millet Kütüphanesi Ali Emiri Ef. Manzum Eserler 398 numarada bulunan bir mecmuadan alınmıştır.

³² Abdülkadir ÖZCAN: Mecdî md, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 228; Süleymaniye ktp. Esad Efendi, nr. 3415/5

³³ Kınalızade Hasan Çelebi : a.g.t.,C. II, s. 900; Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324 (burada Şemiyye adlı eser Şemsiyye olarak ifâde edilmiştir.) ; Nev'i-zâde Atâî : a.g.e., s. 177; Beyânî: a.g.e., s. 73; Orhan Şaik GÖKYAY:a.g.e., s. 474; Kınalızade Hasan Çelebi : a.g.e., C. II, s. 900 **Şem'iyye Risâlesinden**: "Şemsu'l-e'imme siracü'l-ümme İmam Züccaci-i Fenar şerhü'z-zu's-siraci lehu zihnun ve kdd ve tab□u-nukkad"

³⁴ Âşık Çelebi: a.g.t, s. 407

³⁵ Ahdî: a.g.e., s. 509

³⁶ Bursalı Mehmed TAHİR: a.g.e., C. III, s. 139; Abdülkadir ÖZCAN: *Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Mecdî Mehmed ve Hadâiku'ş-Şakâik'a Dair*, , C. 1, s. 15, Abdülkadir ÖZCAN: Mecdî md. , TDV. *İslam Ansiklopedisi*, s. 228; İ. PARMAKSIZOĞLU: Mecdî md. *Türk Ansiklopedisi*, s. 350; Zülfikar GÜNGÖR: a.g.m., s. 115; Atilla ÖZKIRIMLI: *Türk Edebiyat Ansiklopedisi*, , C. 3, s. 826; Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 198

C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1. Şâirin Edebî Kişiliği Hakkında Kaynaklarda Söylenenler

Edirneli Mecdî'den bahseden tüm kaynaklar, onun âlim, bilge ve bilgelikte yeri yükseklerde olan bir isim ve şâirler arasında güzel şiir yazmakla ünlü bir insan olması noktalarında birleşmişlerdir. Abdurrahman Hibri, Enisü'l-Müsâmirîn adlı eserinde Mecdî'den bilge ve erdemlik yolunun seçkinlerinden biridir şeklinde övgü cümleleriyle bahsetmiştir.³⁷

Mecdî'nin nazım ve nesirdeki olgunluğu, nüktedanlığı, güzel söz söyleme ve yazma yeteneği daima beğenilmiş; tezkirelerde kaydedilmiştir³⁸:

Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ'sında:³⁹

"Tahsîl ü tekmîl kemâlâta mülâzımdır."

Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ'sında⁴⁰ :

"Câmi'-i ma'ârif ü kemâlât-ı insânî ve hâ'iz-i mekârim ü hasâil-i nefsanî 'ulûm u fezâ'ilde câhı refî ve mecdî-i esîl ve îrâd-ı ma'ânî-i bedî'ü'l-beyânda zât-ı kâmilü's-sıfâtı nâşî-i gayr-ı dâhildür. Hutût-ı kelîmât-ı pür-ünvânı 'arûsân-ı ma'ânîye her gice şebistânî ider ve gamâm-ı aklâm-ı letâ'if-irtisâmı 'âlem-i sühanverî ve nükte-güzârîde ebr-i nisânî olur. Bu zemânda çevgân-ı zebân ile gûy-ı fesâhat u beyânı rûbûde iden ashâb-ı 'îrfân ve şu'arâ-yı 'aliyü's-şândandır."

³⁷ Abdurrahman Hibri: a.g.e., s. 146

³⁸ Tezkirelerde yer alan bu kelimeler için bkz. Harun TOLASA, Sehi, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. yüzyıl da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Akçağ yay., Ankara 2002; Filiz KILIÇ, XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir Ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ yay., Ankara 1998

³⁹ Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407

⁴⁰ Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 898

Gelibolulu Mustafa Âlî, Künhül Ahbar'da⁴¹ :

“Cihet-i ilmiyesi mükemmel ve irfânı cânibi ve şi'r u inşâda mu'ammâsinun taraf-ı gâlibi müttefikun 'aleyhi kümmeldür.

Nev'i-zâde Atâî, Hadâikü'l-hakâik fi tekmileti'ş-Şakâik'da⁴²:

“Sermâye-i 'ilm ü 'irfâna mâlik ve tarîk-i sa'âdet-i refîk-ı 'ilme sâlik olup 'ulemâ-i 'asr hizmetlerinde iştigâl olmuş idi...inşâ perdâzlukda bezl-i makdûr itmişdür... Mevlânâ-yı merkûm halli-i bend-i 'arâ'iz-i 'ulûm sâhib-i tab'-ı 'âlî lâyık-ı mecd ü me'âli idi. Şakâyık'ı Nu'maniyyeyi tercüme idüp inşâ-perdazlukda bezl-i makdûr itmişdür. Nesîc-i refîhe-i hâme-i hakîr olan igsûn-ı anberîn-i harî ol perend-i Rûmî pesend-i zeyl-i vâki' olmuşdur.

Âşık Çelebi, Mecdî'nin şiirlerini tatlı, dilini akıcı ve üslûbunu kemâle ermiş bulur. İlim yönünün mükemmel olduğu, hem nazım hem nesir yeteneğine sahip olduğu, daha evvel kullanılmamış, orjinal manalar yaratmada usta olduğu, şiirinin ve yaratılışının çok yönlülüğü de tezkirelerde yer alan ifâdeler arasındadır:

Âşık Çelebi⁴³:

“Şiiri çâşnidâr ve nazmı hem-vârdur çok bîkr-i ma'nâyâ dest urmuşdur ve edâsı dahı puhtedür kemâle ırgürmişdür, selîkası nazm u nesre şâmildür. Zemânenün dûn-perverlüği cihetinden kazâyâ uğrayanlardandur. Osek kadısı olup sedâd u istikâmete muayyenlerdendür.

Âşık Çelebi Mecdî'nin , Arapçada ve kasidede olgun, kuvvetli bir bilgi ve yeteneğe sahip olduğunu da belirtir:

“...inşâ-yı 'Arabîde dahı kâmindürkasâ'idde dahı yed -i tûlâsı ve bi1-cümle fûnûn-ı ma 'ârifde derece-i 'ulyâsı vardır.”

⁴¹ Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324

⁴² Nev'i-zâde Atâî': a.g.t., s. 176-177

⁴³ Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407

Çağdaşı Âşık Çelebi tarafından ayrıca “benzersiz bir şâir, akranından üstün âlim, nesri kuvvetli bir münşî” olarak nitelendirilmiştir.

Âşık Çelebi’de⁴⁴ bu durum:

“Şî’r dir şâ’irlerde nazîri az dimelidür ehl-i ‘ilmün fâyiki ve akrânının makbûlî ve kabûle lâyıkıdur.” olarak kaydedilmiştir.

Gülşen-i Şu’arâ⁴⁵sında Mecdî’nin evinde bir yıl kaldığını ifâde eden Ahdî, Mecdî’nin nazma meyilli olduğunu, Anadolu şâirlerinin divanlarından yaptığı seçmelerle bir Camiu’n-Nezâ’ir meydana getirdiğini dile getirmiştir. Arapça, Farsça ve kasidede başarılı; Nevâyî’den haberdar olduğunu ifâde etmiş, gazelde üslûbunun tatlı, çeşnidar, rengarenk, şirin, nefis; hayal dünyasının da renkli ve canlı olduğunu belirtmiştir:

“Ol güzîde-i merdüm-i efâzıl bir mertebede nazma mâ’ildür ki ekser-i şu’arâ-yı Rûm’un tedâvînin cem’ idüp matla’ların tertîb-i buhûr ri’ayet idüp Câmi’ü’n-nezâ’ir yazmış makbûl-i asâgir ü ekâbir ve pesendîde-i zurafâ vü şu’arâ olup meşhûr ve elsîne-i efvâhda mezkûrdur. El-hak mazmûn-ı gûn-â-gûn ve belâgat-meşhûn ile hâlâ bî-nazîr ve zebân-ı Fârisî ve Nevâyî’den bir derecede vâkıf u habîrdür ki tahrîre sığmaz ve kasâ’idde şu’arâ-yı fasîhü’l-kelâm içre tâk ve tarz-ı gazelde bûlegâ-yı belâgat-nizâm mâbeyninde ma’ânî-i hâs ile yegâne-i âfâk ol tûtî-i şekeristân-ı hoş-edânun ve bûlbûl-i gülistân-ı bülend-edânun ebyât-ı ferah-fezâsı gâyetde şîrîn ü nefis ve kelimât-ı dil- küşâsı elfâz-ı reng-â-reng ile rengîn ü selîs ve tahayyülât ile muhayyel ü pür-mesel vâkı’ olmuştur.”

⁴⁴ Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407

⁴⁵ Ahdî: a.g.e., s. 510

2. Mecdî'nin Şiirinden Etkilendiği ve Etkilediği Şâirler

16. yüzyıl, Edirne'de yetişen şâirlerin sayıca en fazla olduğu asır olmuştur. Bu asırda yetmiş beş şâir yetişmiştir.⁴⁶ Bu şâirlerden Mecdî Mehmed Efendi'nin de aralarında bulunduğu bir grup şâir (Revânî, Sehi Bey, Ubeydî, Emrî, Mecdî Mehmed Efendi) birinci sınıf şâirler ile boy ölçüşebilecek seviyede bulunmuştur.⁴⁷ Mecdî'nin kendisi gibi Edirneli olan bu şâirlerden Emrî Çelebi'nin tesiri altında kaldığı kaynaklarda kaydedilmiştir. Bu tesiri altında kalma durumunun Âşık Çelebi'deki ifâdesi: "Edirne'den peydâ olmuş birkaç şâirdür ki eylükleri Emrî Çelebi'nün eser-i terbiyyeti ve te'sîr-i şeref-i sohbetidür." ⁴⁸ şeklindedir.

Tezkireciler bu tesiri altında kalma durumundan ve bazı şâirlerin şâir olarak yetişme durumundan bahsederlerken, buna gerek doğrudan gerek dolaylı olarak emeği geçmiş bazı isimler vermişlerdir.⁴⁹ Bu yolla biz, söz konusu şâirlerden birinin yetişme durumunu öğrenirken, dolaylı olarak bir başkasının da üstadlığına dair bilgi sahibi oluyoruz.⁵⁰

16. yüzyıl Edirneli önemli şâirlerinden biri olan Emrî Çelebi, muamma sahasında üstad kabul edilmiş şâirlerdendir. Güzel ve zarif pek çok şiiri olmasına rağmen muamma üstadı ve muamma şâiri olarak tanınmıştır.⁵¹ Bu yüzyıl divan şiirinin kendini bulduğu, orijinal ürünler verdiği ve sonraki yüzyılları etkilediği bir devirdir. İşte Mecdî de kendisi gibi Edirneli bir şâir olan

⁴⁶ Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 13

⁴⁷ Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 13

⁴⁸ Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407

⁴⁹ Harun TOLASA: a.g.e., s. 256

⁵⁰ Harun TOLASA: a.g.e., s. 256

⁵¹ Emrî Divanı (haz.M.A.Yekta SARAÇ), Eren yay., İstanbul 2002, s. 13

Emrî'den etkilenmiştir. Bu etkilenmeye örnek olarak tespit ettiğimiz bazı benzer beyitleri şunlardır.⁵²

Emrî

Cefâya yüz tutup niçün sen ey mihr-i cihân-ârâ
İdersin pençe-i hurşîdi mağlûb-ı yed-i beyzâ

Emrî/G. 23/1

Mecdî

Mahabbet burcı üstinde felek bir gök kebûterdür
Ana hûrşîd ile meh oldu iki beyze-i beyzâ

Mecdî/G. 1/2

Emrî

Dil ehlinden tarîk-ı 'ışkda âh u figân gitmez
Ki râh-ı pür-mehâlikdür ceressüz kârvân gitmez

Emrî/G. 216/1

Mecdî

Nefesden câm-ı tâsun çün sadâsı bir zamân gitmez
Anunçün yârdan dem ursalar dilden figân gitmez

Mecdî/G.37/ 1

Emrî

Bezmümüzde câmlardur bu tokuz mînâ bizüm
Kara yire dökdüğümüz cür'adur deryâ bizüm

Emrî/G.318/1

⁵² İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan koleksiyonunda yer alan 34 Sü-Tarlan 59/1 de kayıtlı Mecmûa-i Eşâr'da yer alan Emrî ve Mecdî'nin bu şiirlerinin yanı sıra aynı redifli, vezinli şiirler ve şairler peş peşe sıralanmıştır. Bu şiirler içerisinde Mecdî ile ortak redif ve vezinde şiirler yazmış diğer şairler şunlardır: Ubeydî, Sâniî, kalmaz ve şems redifli şiirleri ile, Nev'î, Âgehî, Nihanî, Âşık gitmez redifli şiirleri ile, Rızâî, Emrî de çeşmüm redifli şiirleri ile Mecdî ile birarada yazılmış şairlerdir. Bu şairlerin tamamı Edirneli ve Mecdî ile aynı yüzyılda yaşamış isimlerdir.

Mecdî

Sûzumuzdan düzedür mihr-i cihan-ârâ bizüm

Eşkimüzden katre-i kemter idi deryâ bizüm

Mecdî/G.62/1

Şairlerin birbirlerinden etkilenmelerinden söz ederken Ahdî-Mecdî ilişkisine de bakmak gerekir. Ahdî, Gülşen-i Şu'arâsında Mecdî ile Edirne ve İstanbul'da görüştüğünü; hatta Mecdî'nin evinde bir yıl süreyle kaldığını ifâde etmiştir.⁵³

Ömer Faruk Akün⁵⁴ Ahdî maddesinde yazmış ise de, Ahdî' nin şâirliği üzerine bu zamana kadar yapılan tek derli toplu inceleme Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu' na aittir.⁵⁵ Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu bu çalışmasında içerisinde otuzüç gazelin bulunduğu bir yazmadan hareketle Ahdî'nin hayatını ve şiirlerini değerlendirmiştir⁵⁶. Ahdî Anadolu'ya geldikten sonra Anadolu Türkçesi'ni öğrenmiş, Anadolu' da çeşitli meclislerde bulunmuş Fuzûlî, Âşık Çelebi, Ârifî (Rumelili), Bakî, Emrî, Fevrî, Firdevsî, Mecdî, Muhiî, Sanî, Vuslatî vs... gibi bir çok şâire nazire yazmıştır.⁵⁷

Ahdî'nin aşağıdaki matla'larının Mecdî'nin matla'larına nazire olduğu Ahdî'nin tezkiresinde ifâde edilmiştir.⁵⁸

⁵³ Süleyman SOLMAZ : a.g.t., s. 26: “ Râkım-ı hurûf Edirne'de bir yıl mikdârı sa'âdet-hanesinde mütemekkin olmuşdur ve İstanbul ve Bursa'da defe'ât ile mülâkat idüp ekser-i zamân 'alâ-rugm-i zamânihî yârâna hem-dem ü hem-hâne olmuşdur.”

⁵⁴ Ömer Faruk AKÜN, “Ahdî” md. TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, s. 509-514

⁵⁵ Hasibe MAZIOĞLU: “*Ahdî-i Bağdâdi ve Şiirleri*”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1978-79, s. 95-150

⁵⁶ Hasibe MAZIOĞLU: a.g.m., s. 98

⁵⁷ Süleyman SOLMAZ: a.g.t., s. 6

⁵⁸ Hasibe MAZIOĞLU: a.g.m., s. 129; Ahdî: a.g.e., (v.17a), (v.171b.)

Mecdî

Sâkiyâ bir kasr-ı mînâ-fâmdur câm-ı şarâb

Kim çıkup başı kabâ kesb-i hevâ eyler habâb

Mecdî/G.8/1

Ahdî

Neylerem 'âlemde sâkî eyleyüp meyl-i şarâb

Câmdur destümde dağum penbesi anun habâb

Ahdî/G.1/5

Mecdî

Şâhid-i şevke zeberced tâcîdur câm-ı şarâb

La'ldür ana konulmuş sâkiyâ her bir habâb

Mecdî/G.7/1

Ahdî

Meclis-i şeh sahn-ı gülşen havzıdur câm-ı şarâb

Nâ -şüküfte goncedür konmuş ana her bir habâb

Ahdî/G.1/2

16.yüzyılda yaşamış Edirneli şâirlerden Nev'î, Revânî ve Mecdî'nin birbirlerine nazire yazdıklarını Milli Kütüphanede yer alan bir şiir mecmuasından⁵⁹ tespit etmiştik. İşte tespit ettiğimiz bu gazellerin matla' beyitleri şunlardır:

⁵⁹ ME.4: 36a-36b

Nev'î

Açıldı dil görince câm-ı şarâb-ı nâbı
Bir nâ-şüküfte gonca san gördi âfitâbı

Nev'î/G.492

Mecdî

Yüz bulalı o mehden zülfi ile nikâbı
Şehr ile ana kat kat çekdirdiler hicâbı

Mecdî/G.104

Revânî

Gün yüzine idelden teşbîh âftâbı
Gökden uçurdu âhum ey mâh dü sehâbı

Revânî

Pervane Beg nazire mecmuasında, Mecdî'nin Selîkî'nin yir yir redifli gazeline nazire yazdığı belirtilmiştir⁶⁰:

Selîkî

Tenümden okların zahmından aksa n'ola kan yir yir
Ciğer hûn olmuş idi yol bulup oldu revân yir yir

Şu taşlar kim bana urdun kodum sahrâ-yı sînemde
Okun irişdüğü menzilde olmağa nişân yir yir

⁶⁰ Pervâne Beg Nazîre Mecmûâsı (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (haz.Üzeyir BİLGİN), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002, 145a, s. 102

Sirişküm yir komadı cûlara sahrâ-yı âlemde
Şikâyet itmeğe deryâya oldılar revân yir yir

Çemende lâleler sanman biten hâkinde ‘uşşâkın
Çıkar sûz-ı derûnından kızıl yaşıl duhân yir yir

Hat-ı sebz ü gül-i haddün gamı benzüm hazân itdi
Ger ölürsem bite hâkümde mîr-i ‘âşıkân yir yir

Yanup gök nâr-ı âhumdan kılupdur câ-be-câ ahker
Degül yıldızlar iy meh her gice olan ‘ıyân yir yir

Bükildi kâmetüm gamdan belâ bezmine çeng oldı
Selîkî her kalem bir savt-ıla eyler figân yir yir

Selîkî (145a)

Mecdî

Harâb-âbâd cismümde degüldür üstühân yir yir
O mihnet-hânedan bir kaç sûtûn kıldı nişân [yir yir]

Sakındı çâr-sû-yı çarhı gice nâr-ı âhumdan
Olupdur seb‘a-i seyyâre ey meh pâsbân yir yir

Hayâlün ‘askeri kondı süvâr-ı sahn-ı dîdemde
Görinen sanma müjgânum dikilmişdür sinân yir yir

Degüldür sûz-ı âh-ı ‘âşıkân kûy-ı nigâr üzre
Çekerler âsmâna ejder-i âteş-feşân yir yir

Degül müjgân-ı hûn-âlûd Mecdî eşk-i çeşmümde
Bitüpdür cûybâr üzre nihâl -i ergavân [yir yir]

Mecdî/G.20

Ubeydi ve Mecdî'nin yir yir redifli gazelleriyle Selîki'ye nazire yazdıkları Pervane Bey nazire mecmuasında belirtilmişti. Milli Kütüphanede yer alan bir şiir mecmuasında⁶¹ tespit ettiğimiz Mecdî ve Ubeydî'nin alt alta yazılmış yir yir redifli beyitleri bu etkilenmeyi doğrular nitelikteydi. Aynı mecmuada Emrî, Vâlihî ve Mecdî'nin aynı vezinli beyitleri de bulunuyordu. Bu şiirlerin Emrî'ye nazire olarak yazılmış olduğu kanaatindeyiz. Bu beyitler şunlardır:

Ruhun bāğında düşmiş hûşe-i müşgîn zülfünden
O hâl-i müşg bir dâne siyâh engûr-ı misketdür

Emrî G. 158/2

Ben ol şâh-ı diyâr-ı 'aşkum ey Mecdî ki başumda
Şerâr ile duhân-ı âh bir altunlu şeh-perdür

Mecdî G.28/5

Beni giryân iden fikr-i kıyâmetdür dimiş zâhid
İnanman ağladan anı firâk-ı kad-i dilberdür

Vâlihî

3. Mecdî'nin Kendi Sanatı Hakkındaki Düşünceleri

Divan şâirlerinin pek çoğu kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin makta' beyitlerinde sanatlarını ele alırlar. Mecdî de bu geleneğin dışında kalmamıştır. Şâir, gazellerinin özellikle makta' beyitlerinde kendi şâirliğini ve şiirlerini övmeye çalışmıştır. İsmet Parmaksızoğlu'nun Türk Ansiklopedisi'nin Mecdî maddesinde ifâde ettiği üzere Mecdî, şiir ve dîvan

⁶¹ ME.2: 50a

estetiği konularında kendisini “kemer-i tenvirim ile meşhûr-i rûzgâr oldum. Akranım ortasında fezâil-i ilmiye ile şöhret buldum. Gâh hâcegân-ı bâzâr-ı fezâile san‘at satardım, penç beyt gazellerim kuvvetiyle eshâb-i Hamse’yi bastırdım⁶²” gibi cümleler ile tanıtmıştır.

Harun Tolasa’nın “Divan Şâirlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri” adlı makalesinde ifâde ettiği üzere, beyitlerinde sanatlarını ele alan şâirlerin yaptığı değerlendirmelerde amaç kendi şiir ve şâirliklerini tanıtmaktır. Bu yolla bizler de şâirin, çağının şiir, şâir, sanat ve edebiyat konularındaki düşüncelerini, görüşlerini anlamış oluyoruz.⁶³ Aşağıdaki beyitlerde Mecdî’nin kendi sanatı hakkında yaptığı değerlendirmelerden birkaç örnek sunarak bu durumu göstermek istedik.

Mecdî aşağıda yer alan beytinde “ Şiir kitabımın her sayfasını ateş böceğinin kanadından almasaydım, bu şiir kitabı biraraya gelmezdi” ifâdesiyle kendi şiirini ve şâirliğini övmüştür:

İtmesem per-i semenderden eğer evrâkını
Şi‘r-i âteş-bârı Mecdî cem‘ olup olmaz kitâb

G.7/5

Diğer divan şâirleri gibi Mecdî de kendi şiirini inciyle mukayese etmiştir. Bunun örneği şu beyittedir:

Kadr-i ‘âlî buldun ey Mecdî dür-i nazmunla sen
Tab‘ -ı gevher-bârunun yanında batgındur sadef

G.44/5

⁶²İsmet PARMAKSIZOĞLU, Mecdî md., *Türk Ansiklopedisi*, s. 350

⁶³ Harun TOLASA. “*Divan Şâirlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri*”, *Türk Dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, S. 1, s. 15

Bu övgülere benzer diğer örnekler de şunlardır:

Sadeî öykündüğüçün çeşm-i gevher-bâruma Mecdî

Takar lûlû-yi ter dendânlarını ağızına anun

G.53/5

Bir gizlü genc idi dilin yâr Mecdîyâ

Hâl-i siyeh o genc-i nihândan virür nişân

G.64/5

Şekl-i ‘anber-feşân asdı sûtûr şî‘ rûme pür

Tıfl-ı ma‘ nâ yanavuz dilden ola Mecdî emîn

G.73/5

II. BÖLÜM

A. ŞİİRLERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Nazım Şekilleri

a. Gazel

Mecdî Mehmed Efendi'nin gazellerinin/şiiirlerinin bulunduğu mecmuada (M.E.) toplam 104 gazel yer almaktadır. Mecmuada yer alan 101 gazelin beyit sayısı 5'tir; yalnızca 2 gazel 4 beyitli, 1 gazel de 7 beyitlidir.

Beyit Sayısı	Sayı	%
4 Beyitli	2	2
5 Beyitli	101	97
7 Beyitli	1	1

Mecdî, alfabede yer alan harflerden elif, be, ra, ze, sin, şın, ayın, fe, ke, lam, mim, nun, he ve ye harflerini kullanmıştır. Elif harfi ile 6, be harfi ile 6, ra harfi ile 21, ze harfi ile 7, sin harfi ile 1, şın harfi ile 1, ayın harfi ile 1, fe harfi ile 1, ke harfi ile 12, lam harfi ile 2, mim harfi ile 4, nun harfiyle 18, he harfi ile 12, ye harfi ile 12 gazel yazmıştır.

Harf	ا	ب	ر	ز	س	ش	ع	ف	ك	ل	م	ن	هه	ى	Toplam
Türkçe Sayı	6	6	21	7	1	1	1	1	12	2	4	18	12	12	104

Gazellerin 62' sinde (%59) redif kullanılmıştır. Bunlar içerisinde 36 gazelde ek halinde (%58), 19'unda (%32) kelime halinde, 3'ünde (%4) kelime grubu , 4'ünde (%6) ek-kelime halinde redif kullanılmıştır.

Ek redifler	Kelime Redifler	Ek-Kelime Redifler	Kelime Grubu Redifler
-ıdur	sana	-nın alır	oldı bana
-durmuş	gör	-madan gayrı	bir ben bir habâb
-ın, -un, -ün	eyler	-a şükûfe	yir yir
-den	şems	-ân koynına	
-ı,-i	gitmez		
-umun	kalmaz		
-umdan	başına		
-undan	bizüm		
-dür, -dur	olsun		
-dadur	itmesün		
-dayuz,-deyüz	dimesün		
-imüz,-imuz	üzre		
-lara	söylese		
-dan	ile		
-ın	yirine		
-da	iken		
-sına	tutdı		

Redif konu birliği sağlamasının yanında manayı kuvvetlendirmesi bakımından da şiirde önemli bir unsur kabul edilmiştir. Örneğin Mecdî aşağıdaki gazelin geneline hâkim olan, rindâne ve âvâre tavrı redifle sergilemiştir:

Sâgarı elden komaz mey-hâra bir ben bir habâb
Bî-dil ü ser-geşte vü âvâre bir ben bir habâb

Dîdesi pür-hûn dimâğında hevâ bağrında taş
Mey-perest ehl-i hevâ bî-çâre bir ben bir habâb

Sana karşı sâkiyâ elde tutup mîzâb-ı câm
Eyleyen dîdâruna nezzâre bir ben bir habâb

Bâda virmiş devri almaz rûzgârı ‘aynına
Bakmamış bu günbed-i devvâra bir ben bir habâb

Başı ditrer ayağ üzre turamaz mest-i müdâm
Mecdiyâ zinde-i cân mey-hâra bir ben bir habâb

G.10

Mecdî, şu gazelinde ses tekrarıyla ahengi sağlayarak, redif etrafında manayı toplamıştır :

Şol güherler ki gözüm sakladı **mahzen mahzen**
Reh-i ‘aşkunda nisâr eyledi **dâmen dâmen**

Sûz-ı mihrün eser itmiş ise râhunçün âteş
Geşt ider bâlün âteşler gibi **külhan külhan**

Bir nazar görmege şehir içre seni mihrle mâh
Der-be-der gezdi biri birisi **revzen revzen**

Dâne-i hâlün için murg-ı sebz-i felegi
Nâr-ı âhum ile virdi gice **hırmən hırmən**

Mecdi-i sûfte-dil şubha degin şem‘ gibi
Yandı yakıldı sana sûzeni **rûşen rûşen**

G.79

104 gazelden 62 (%59)’sinde redif kullanılmıştır. 104 gazelden 37 şiir (%36) tam kafiye ile 67 şiir ise (%64) zengin kafiye ile yazılmıştır.

b. Kaside

Şiirler içerisinde toplam 1 kaside yer almaktadır. Bu kaside, mecmuanın ilk varağında kaydedilmiş olan yarım bir kasidenin dua bölümüdür. Kasidenin diğer bölümleri olmadığından kasidenin üzerinde ayrıntılı duramayacağız; sadece Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün kalıbıyla yazılmış olduğunu kaydedeceğiz.

c. Kıt‘a

Şiirler içerisinde toplam 3 kıt‘a yer almıştır. Kıt‘aların üç tanesi de xaxa kafiyesinde ve genel kıt‘a kafiyeleşimine uygun yazılmıştır. Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün, Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ûlün ve Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün kalıpları kullanılmıştır. Kıt‘aların ikisi kafiyeleli, son kıt‘a ise ek-kelime redifli ve kafiyelelidir.

d. Matla‘

Şiirler içerisinde 6 matla‘ vardır. Matla‘larda Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün, Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün, Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün, Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün kalıpları kullanılmıştır. Matlalardan ikisi ek-kelime redifli, dört tanesi de ek rediflidir.

2. Vezin

Şiirlerde kullanılan aruz kalıplarının nazım şekillerine göre dağılımını nazım şekillerini ele aldığımız bölümde incelemiştik. Kalıpların şiirler içerisindeki toplam dağılımı ile ilgili tablo şu şekildedir:

ÖLÇÜ	SAYI	%
Me fâ' ilün Me fâ' ilün Me fâ' î lün Me fâ' î lün	26	22.8
Me fâ' ilün Fe' ilâtün Me fâ' ilün Fe' ilün	3	2.63
Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün	1	1.0
Mef' ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün	13	11.4
Mef' ülü Fâ' ilâtün Mef' ülü Fâ' ilâtün	2	1.75
Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün	42	37.7
Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün	18	15.0
Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün	7	6.15
Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün	2	1.75

Şâirin şiirlerde en fazla yer verdiği Failâtün Failâtün Failâtün Failün kalıbı, Türk şiirinde remel bahrinin en çok kullanılan kalıbıdır. Bu kalıp, Türk aruzunun öteki kalıpları arasında en sık başvurulmuş kalıplardan birisidir. İlk devirlerden başlayarak kesintisiz hemen her şâirin beğendiği ve benimsediği bir kalıptır.⁶⁴

Mecdî'nin şiirlerinde vezin bozukluğu olan bazı mısralar tespit edilmiştir. Bozukluğu ortadan kaldırmak amacıyla kimi mısralarda metin tamiri yapılmaya çalışılmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte gül-rîz birleşik kelimesi vezin gereği tamlama şeklinde okunmuştur:

⁶⁴ Haluk İPEKTEN, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah yay., İstanbul 1966, s. 215

Cür‘amuz düşse cinâna tâ gül-i rîz olup
 Dâne-i engûrumuzdan mest olur eşyâ bizüm
 G. 62/3

Bazı mısralarda yazılmamış ya da unutulmuş eksik kelimeler vezne uygun olacak şekilde tamamlanmıştır:

Âhir-i derd [ü] gamla yüzi yara olup anun
 Mânend-i subh gelüp olur gizli âşkâr
 K. 1/8

El irerse Mecdiyâ iksîr-i hâk-i pâyna
 Devletinde ol şehüñ olur bütün dünyâ [bizüm]
 G. 62/5

Olsun iki habâb-ı mihrlle meh
 Çarh-ı mînâ elünde câm olsu[n]
 G. 65/3

Gösterirdüm ıztırâbını sen ‘aşkun ana
 ‘Arz [u] semâ bir olup evvelce deprendi zemîn
 G. 73/2

3. Kafiye ve Redif

Nazım şekilleri üzerinde dururken her nazım şeklinin kafiye ve redif özelliklerine değinmiştik. Yüzdört gazelden 62’si, üç kıt‘adan 2’si, altı matla‘dan tamamı rediflidir. Bir yarım kasidede ise redif yoktur. Çalışmamızda yer alan 114 şiirden 70’i rediflidir. Bu şiirler içerisinde rastladığımız bazı kafiye kusurları vardır. Türkçe’de uzun harf olmadığı için uzun a ve uzun i ile kurulan kafiye kusurludur. Örneğin uzun a, Türkçe kelimeler ile kafiyeleştirilmiştir:

Seher bezm-i çemende jâle ile gonca-i **hamrâ**
 Mey ile subha kalmış şîşedür ağzında bir **elma**

G.1/1

Az işler itmedi bana ağyâr idüp **cefâ**
 Çok sevdiğüm o yâr-i cefâkâr u bî-**vefâ**

G.5/1

Teşbîh itmez ehl-i safâ ana rûyunı
 Tûtî ne denlû söylese âyîneden **yana**

G.5/2

B. GAZELLERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Mecdî'nin gazellerini genellikle “şûhâne” ve “âşıkâne” bir üslûpla kaleme aldığını tahmin etmekteyiz. Gazelerde atasözü ve deyimler irsal-i mesel sanatı yoluyla verilmeye çalışılmıştır. Anlatımı etkileyici biçimde aktarmak için, kullanılan teşbih sanatı Mecdî'nin kimi beyitlerinde orjinal şekilde kullanılmıştır. İşte Mecdî'nin şiirlerinde yer alan bazı dikkat çeken teşbihler şunlardır:

Mecmuanın ilk gazelinin matla' beytinde kırmızı goncanın kırmızı şarapla dolu bir şişeye, goncanın üzerindeki çiğ tanesinin de şişenin ağzındaki elmaya benzetildiğini görüyoruz:

Seher bezm-i çemende jâle ile gonca-i hamrâ
 Mey ile subha kalmış şîşedür ağzında bir elma

G.1/1

Bir başka beyitte de, uykusunu kaçırmak vech-i şebehine dayanan aşk ile horoz arasında ilişki kurulmuştur:

Çıkup bâm-ı sipihr üstünde gice âh-ı şeb-gîrüm
 Horûs-ı 'aşkun uyhusun uçurmuş kuşkulandurmuş

G.42/4

Mecdî'nin şiiirlerinde Rumeli şâirlerine⁶⁵ özgü çeşitli söyleyişlere rastlıyoruz. “ya, be, a be, bak a” gibi ifâde kalıplarıyla birlikte, günlük konuşma dilinde yer alan teklifsiz konuşma cümleciklerine de rastlıyoruz:

Sana ‘âşıklığımı halka dirin didüm ana
Be diye n’olsa gerek didi oradan dil-dâr

G.17/2

Hayli itiliği var bulduğun it gibi talar
Hele hırlı kudurası degül ancak ağyâr

G.17/4

Mecdiyâ döğmedi bu sûz-ı dile hiç kabâ
Yürü var per-i semenderden iden sirişkûn

G. 49/5

Göricek Mecdî bildi leblerüni
 Didiler âferîn **be** ‘ârif-i cân

G.66/5

Günlük konuşma dilinde karşı tarafa bir seslenme ifâdesi olan “efendi, efendim” hitapları Rumeli şâirlerlerinde görüldüğü gibi Mecdî'nin şu şiiirlerinde de yer almıştır:

Kûyunda itleründür anı eğleyüp tutan
 Mecdî ana **efendi** nice ‘izzet itmesün

G.69/5

Mecdî'nin gazellerinde kullandığı kimi kelimeler, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmaktadır. Örneğin⁶⁶: göreyin, olayın, yanavuz, bakmazlanmak.

⁶⁵ Halil ÇELTİK, *Divan Sahibi Rumeli Şâirlerinin Şiir Dünyası*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004

⁶⁶ bkz. G.14/1, G.46/1, G.73/5, G.14/4

Kimi beyitlerinde de eski Türkçe arkaik kelimelere rastlarız⁶⁷: yiltemek, yenile, tolunmak, ağmak, üzölmek.

Sevgiliye hitaben söylediği bazı gazellerinde günlük konuşma dilinin hakimiyeti vardır:⁶⁸

Muztarib kılduk ne yirdeyüz ne gökde ebrveş

İnlerüz derdünle dâ'im ra'dveş efgândayuz

G. 40/3

Redd idersen eğer rakîb-i segün

Olayın ben senün itün köpegün

G. 46/1

Mecdî'nin bazı gazellerinde diğer divan şâirlerinde de göröldüğü gibi dedim-dedi'li ve sohbet havasının sergilendiği beyitler vardır:

Kendimi bilmezin gamunla didüm

Bildüreyin seni sana didi yâr

G. 15/2

Künc-i belâda gel bana hem-demlük it didüm

N'ola senünleyüz didi ol dem hayâl-i yâr

G. 25/2

Sevgilinin vefâsızlığı, cefâkarlığı samimi ve yalın bir dille ifade edilmiştir:

Aradum bulmadum kûyında yâri

Bulunmaz bir anun gibi cefâkâr

G. 14/2

⁶⁷ Cem DİLÇİN: *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK. yay., Ankara 1983

⁶⁸ bkz. G. 4/1, G. 4/4, G.9/5, G. 11/4, G. 17/1, G. 40/3, G.98/3

Kanum kurutdı hier ile ‘unnâb-ı la‘l-i yâr
Söylen tabîbe kurı yire şerbet itmesün

G. 69/4

Gazellerinde ikilemelere de yer veren Mecdî bu üslûbuyla dilini daha akıcı hale getirmiştir. Bu ikilemeler mısranın bazen başında bazen ortasında ve bazen de sonunda yer almıştır:

Dürlü dürlü rengler virdi ana mihrün senün
Olalı ey gonca-leb ‘âşık gül-i ra‘nâ sana

G. 6/2

Ölürsem **kanlu kanlu** dâğlarla

Biter kabrümde Mecdî şâh-ı gül-nâr

G. 16/5

Şol güherler ki gözüm sakladı **mahzen mahzen**

Reh-i ‘aşkunda nisâr eyledi **dâmen dâmen**

G. 79/1

1. Atasözleri ve Deyimler⁶⁹

a. Atasözleri:

Atalarımızın, uzun tecrübelerine dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özlü sözlere atasözü denir.⁷⁰

Mecdî'nin gazellerinde atasözleri çok azdır. Bu atasözlerinin kullanımlarında vezin gereği kelimelerin yerlerinin değiştiği veya kelimelerin

⁶⁹ Ömer Asım AKSOY, *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul 1988, C. I-II, 7.bs. , ; E.Kemal EYÜBOĞLU, *13. Yüzyıl'dan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Tabirler)*, İstanbul 1973, C. I-II; M. Ali TANYERİ, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara 1999; M. Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. yay., İstanbul 1999, C. III , 4. bs. , *Yeni Tarama Sözlüğü*, (haz.Cem DİLÇİN), TDK. yay., Ankara 1983

⁷⁰ Ömer Asım AKSOY: a.g.e., s. 35

arasına başka kelimeler katıldığı, Türkçe kelimeler yerine eş anlamlısı Arapça-Farsça kelimelerin ya da eski deyişlerin kullanıldığı görülmüştür:

Söyleyene bakma söyletene bak:

Esrâr-ı gamı söylese ney itme ta‘accüb

Ko söyleyeni ey lebi mül söyledeni gör

G. 21/3

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz:

Dile geldikde şevk-i haddün eksik olmadı âhum

Belî ‘âdet budur âteş yanan yerden duhân gitmez

G. 37/3

Bugünün işini yarına bırakma:

Gün bu gündür Mecdiyâ koma bugünü yârına

Ol kıyâmet-kaddün aldanma sakın ferdâsına

G. 85/5

b. Deyimler

Deyimler, atasözleri gibi ustaca düzenlenmiş sözlerdir. Bu sözlerin yapılışında dilin türlü olanaklarından ve çeşitli söz, anlam sanatlarından yararlanılmıştır. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları bir deyimmin yapı harçları arasında parlar.⁷¹

Mecdî gazellerinde deyimlere oldukça fazla yer vermiştir. Bu deyimlerde yine atasözlerinde olduğu gibi kelimelerin yerlerinin değiştiği, kelimeler arasına başka kelimelerin katıldığı, Türkçe kelimeler yerine eş

⁷¹ Ömer Asım AKSOY: a.g.e., s. 47

anlamlısı Arapça- Farsça kelimelerin ya da eski deyişlerin kullanıldığı görülmüştür:

Yüreği Oynamak

Ey yüzi Ka‘ be **yürek oynaması** çekmez idi

Iztırâb-ı gamuna uğramasa kible-nümâ

G. 4/2

Yüzüne (bir daha) bakmamak

İki gözüm olursa da **yüzine bakmayam**

Görmezse hâk pâyını her kim ki tûtiyâ

G.5/3

Harf atmak

Harf atduğunu işidüp engüşt-i dil-bere

Yondı debr-i hâmeyi itdi dili kısa

G.5/4

Yerden göğe kadar (dek)

Çerh-i ser-gerdân-ı rehün için güneş ser-geştedür

‘Âşık olmuş cümle **yerden göğe** âşinâ sana

G. 6/4

Kadehe konmak/ayağa binmek

Küp dibinde düşkün olmuş kalmış iken sâkiyâ

Geldi bezm-i pür-safâna **ayağa bindi** şarâb

G.8/2

Ne (kara) günlere kaldık!

Ne kara günlere kaldım şeb-i fıkratda ey Mecdî
 Ki bile gitmeğe sâyem benüm yanumca ‘âr eyler

G. 26/5

Yaka silkmek

Ter düşüp ‘âşıklarun eşk-i girîbânın alur
 Silküp atup yakasın kurtarsa dâmânın alur

G. 30/1

Dem vurmak(urmak)

Nefesden câm-ı tâsun çün sadâsı bir zamân gitmez
 Anunçün yârdan dem ursalar dilden figân gitmez

G. 37/1

El üstünde tutmak

İki göziyle bakup tutsa el üstünde n’ola
 Câm görür gözi tutar elidür mahmûrun

G. 45/3

Kan ağlamak

Leb-i şeker-feşânun yâd idüp kan ağladı Mecdî
 Olur her katresi kand-i mükerrer mükerrer eşk-i pür-hûnun

G. 47/5

Başı göğre ermek-yalımı alçak

Dil-i sengîninün yanında olur yalımı alçak
 İrerse göğre başı kulle üzre seng-i hârânun

G. 51/2

Yanıp yakılmak

Yanup yakıldı sohbetde meğer var ise ey sâkî

Tokundu o tene pervâne şem‘ -i meclis-ârânun

G. 51/4

Bu deyimlerin dışında tespit ettiğimiz diğer deyimler şunlardır:

Adım atmak(G.21/1)

Ağıza düşmek(G.18/4)

Ağzı var dili yok(G.88/2)

Ağzı dili yok(G.49/2)

Ağzı sulanmak(G.42/2)

Altını üstüne getirmek(G.54/2)

Bağrına taş basmak(G.18/3)

Bahse girişmek (G.26/3)

Baş açık(G. 40/2)

Başdan ayağa(G.34/2)

Başa (od) yakmak(G.46/2)

Baş kaldırmak(G.13/5)

Başı göğze ermek(G.51/2)

Bir ayak önce(evvel)(G.66/4)

Cana can katmak(G.86/1)

Çoğu gitti azı kaldı(G.60/2)

Deli divane olmak(G.2/2)

Dem vurmak(G.37/1)

Derdinden inlemek(G.40/3)

Derya-dil olmak(G.62/2)

Dil dökmek(G.15/4), (G.87/5)

Dil uzatmak(G.49/1)

Elde etmek(G.55/4)

El erişmek/irmek(G.62/5)

Gönül almak(G.68/1)

Gönülden çıkarmak(G.24/4)
 Gözü gönlü açılmak(G.91/5)
 Günü doğmak(G.41/2)
 Harf atmak(G.5/4)
 Kan yutmak(G.61/1)
 Kara yazılı(G.59/2)
 Kanını kurutmak(G.69/4)
 Kendini yitirmek(G.15/5), (G.96/5)
 Kendi yağıyla kavrulmak(G.72/5)
 Kızılı çıkmak(G.57/1)
 Kurban olmak (G.72/1)
 Mat etmek(G.52/4)
 Mest olmak (G.62/3)
 Ne (kara) günlere kaldık(G.26/5), (G.87/3)
 Ramak kalmak(G.44/3)
 Sineye çekmek(G.48/1)
 Suyu salmak(G.98/5)
 Suyu mı çıkdı (G.48/2)
 Uç vermek (G.38/2), (G.76/5)
 Yanıp yakılmak(G.25/3), (G.51/4), (G.79/5)
 Yaş dökmek(G.8/5)
 Yüreği oynamak(G.68/4)
 Yüreğinin yağı erimek(G.11/4),(G. 61/5)
 Yüzü kızarmak(G.8/4)
 Yüzü yere komak(G.41/5)
 Yüz suyu dökmek(G.47/3)

C. GAZELLERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Gazelleri muhteva açısından incelerken din ve tasavvuf, cemiyet, insan, tabiat olmak üzere dört başlık altında topladık.

BİRİNCİ BÖLÜM: DİN VE TASAVVUF

Din ve tasavvuf unsurları divan edebiyatında önemli bir yer işgal eder. Bu bölümde, gazeller içerisinde yer alan din ve tasavvuf unsurlarını ele alacağız.

a. Allah

Mecdî'nin gazellerinde Allah ile ilgili başlı başına bir şiir yer almamaktadır; ancak Allah mefhumuna çeşitli beyitlerde münferit olarak yer verilmiştir. Gazeller içerisinde yer alan Allah ile ilgili isim ve sıfatlar şunlardır: Allah, Hak, Rabb, Hudâ, Mevlâ, Kalem-i kudret, Kâtib-i kudret.

b. Melekler

Gazeller içerisinde, meleklerden yalnızca Cebrâîl'e yer verilmiştir. Cebrâîl, kanatları ve kanadının mucizevi gücü olduğuna inanılması dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Mânî-i çîn ey sanem zünnâr-ı zülfün yâdına
Şeh-per-i Cibrîl ile nakş eylesün kâşânemüz

G.35/2

Aşağıdaki beyitte ise, Kerrûbî ifâdesi ile Allah'a en yakın olan dört büyük meleğe gönderme yapılmıştır:

Ka'r-ı deryâda nehengün gökde Kerrûbîlerin
Zühresini çâk ider âvâze-i mestânemüz

G.35/4

c. Peygamberler

Gazeller içerisinde tespit edebildiğimiz peygamberler Hz. Muhammed, Hz. Süleyman, Hz. İsa, Hz. Yusuf ve Hz. Hızır'dır.

c.1. Hz. Muhammed

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed, uyguladığı şer'î hükümler dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Şer' -i Muhammedî ile toldukça kâ'inât
Diniyle bulduğınca şeref sahn-ı rûzgâr

K.1/12

c.2. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, parmağındaki yüzüğü, bu yüzükle herşeye hükmetmesi ve karınca ile olan ilişkisi dolayısıyla ele alınmıştır:

Nice kasd idebilür hatt u fem-i dil-ber kim
Mecdiyâ mühr-i Süleymânda eli yok mûrun

G.45/5

c.3. Hz. İsa

Hz. İsa, âşığa can vermesi, âşığın derdine derman olması özellikleriyle söz konusu edilmiştir:

Bir ramak kaldı yetiş Mecdî-i bî-çâre didüm
Azacık canlu imiş didi o 'Îsî-güftâr

G.17/5

c.4. Hz. Yûsuf

Aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf, en belirgin özelliği olan güzellik vasfı ile ele alınmıştır:

Derd ü elem-i ‘aşka düşerse n’ola Mecdî
Ey Yûsuf-ı gül-çihre o çâh-ı zekanı gör

G.21/5

Bu beyitte ise, Hz. Yusuf’un Mısır’a köle olarak götürülüşü ve babası Yakup’un evi (külbe-i ahzân) söz konusu edilmiştir:

Yûsuf-ı Mısır-ı ‘adem olmuşduk evvel Mecdiyâ
Şimdi dünyâ denilür bir külbe-i ahzândayuz

G.40/5

c.5. Hz. Hızır

Hızır’ın, Âb-ı hayatı bularak ölümsüzlüğe ulaştığına inanılmıştır. Dolayısıyla beyitlerde âb-ı hayat münâsebetiyle zikredilmiştir. Hızır’ın lügat manası yeşildir. Bu anlamıyla sevgilinin ayva tüyleri ile de ilişkilendirilmiştir:

La‘ lünle zülfüne hat-ı sebzün bulur zafer
Hızra virildi çeşme-i cân ‘ömr-i câvidân

G.64/3

d. Halifeler

Çâr-yâr dört büyük halifeye verilen isimdir. Bu suretle aşağıdaki beyitte çâr-yâr kelimesi tüm halifeler kastedilerek kullanılmıştır:

Ensârun ola dört yanunda durup senün
İclâl ü baht u devlet ü ikbâl-i çâr-yâr

K.1/13

e. Diğer dini unsurlar

e.1. Ka‘be

Kâ‘be’nin kutsal olması ile sevgilinin bulunduğu yer arasında ilgi kurulmuştur. Aşağıdaki beyitte Ka‘be sevgilinin bulunduğu yer için teşbih unsuru olmuştur:

Ey yüzi Ka‘be yürek oynaması çekmez idi
İztırâb-ı gamuna uğramasa kible-nümâ

G.4/2

e.2. Cennet

Cennet, sevgilinin bulunduğu mekândır. Bu mekân, içerisinde bağ, bahçe ve binbir çiçekler bulunan bir yer olarak tasavvur edilmiştir. Aşağıdaki beyitte sevgili, cennette bulunan bir güle teşbih edilmiştir:

Tururken mürde-dil üftâde ‘âşık ey gül-i cennet
Varup ağyâr ile haşır olduğun gâyet kıyâmetdür

G.29/3

e.3. Cehennem

Cehennem cennetin aksine, acı ve azap çekilen yer olarak tasvir edilmiştir. Beyitte şâir, ayrılık hasretini cehennemle bir tutmuştur:

Cennet-i vasla girüp görmege dîdâr kişi
Mecdiyâ dûzah-ı hicrânda çeker can ‘azâb

G.11/5

e.4. Kilise İkonaları, Haç, Büt, Zünnâr

Rumeli şâirleri, içinde bulundukları coğrafyanın bir özelliği olarak gayri Müslim denilen halkla iç içe yaşamışlardı. Buna bağlı olarak Rumeli coğrafyasında yoğun biçimde yaşanan, öncelikle kilise ve onun etrafında gelişen hristiyanlık inanç ve kültürünün izleri Rumeli şâirlerinin şiirlerinde fazlaca yer almıştır.⁷²

⁷² Halil ÇELTİK: a.g.t., s. 266

Hayâl-i la'î-i cân-bahşun sirişk-i dîde-i terde

Sanasın ki Mesîhâdur kucağına alur Meryem

G.60/3

Hristiyanlığın sembollerinden olan haç (salîb) şiirlerde benzetme unsurlarıyla birlikte yer almış ve genellikle sevgilinin siyah olan zülfüne benzetilerek kullanılmıştır. Haç Hristiyanlıkta belirli zamanlarda papazlar tarafından suya bırakılır, onu sudan bulup çıkarana ödül verilirdi. Ayrıca o su kutsal ve şifalı kabul edilmişti.⁷³

Düşse zülfün 'ârızun üzre sirişküm cûş ider

Serd [ü] germ olur birağılsa mihen suya salîb

G.12/4

Büt, sanem genellikle kilise veya puthanede düşünölmüştür⁷⁴. Büt, güzellik itibariyle sevgilinin yüzünün benzetileni olmuştur. Hristiyanlık âlâmeti olan unsurlar genel olarak beyitlerde birarada kullanılmıştır:

Koyup mihrâb ebrûn ile zünnâr-ı ser-i zülfün

Büt-i Çîne tapanlar ey sanem bilmem ne milletdür

G.29/4

Zünnâr, papazların beline bağladığı kuşak olup hristiyanlık alameti olarak diğer unsurlar (deyr, İsâ, büt) ile tenasüp içinde zikredilmiştir:

Bulundı hûb-[rû] o bütlerle sûret-i deyri dünyânun

Benüm 'İsî-i devrânun büti sandı gülistanun

G.51/1

⁷³ Halil ÇELTİK: a.g.t., s. 291

⁷⁴ Cemâl KURNAZ, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, MEB. yay., İstanbul 1996, s. 92

e.5. Cami, Kible, İmâm, Duâ

Müslümanlık ve ibâdetle ilgili olan bu unsurların birarada bulunduğu aşağıdaki beyitte, sürâhi ibadet eden bir insan için benzetilen olmuştur:

Secde kılsun sürâhi sana müdâm

Hazretün kible-i imâm olsun

G.65/2

İKİNCİ BÖLÜM: CEMİYET

Bu başlık altında gazeller içerisinde yer alan şahıslar, ülkeler-şehirler, nehirler-dağlar-denizler ve içtimai hayata ait birtakım unsurlar ele alınmıştır.

I.Şahıslar

a. Tarihi- efsanevi şahsiyetler

Mitolojik kahramanlar ve klasikleşmiş aşk kahramanları şiirlerde bahsi en fazla geçen kişilerdir.

a.1. Dârâ

İran'ın Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu hükümdarı olan Keykûbad'dır.⁷⁵ Tacı, tahtı, ülkesi, haşmeti ile âşık ve gönül için benzetilen olmuştur:

‘Aşk ikliminde şöyle şevketün durur Mecdiyâ

Görse ger idrâkümi reşk eyleye Dârâ sana

G.6/5

a.2. Kârûn

Hız. Musa'nın akrabasından olup delâletiyle toprağı altın yapma sanatı olan kimyayı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştur.⁷⁶ Yere geçmek deyimi define ile bağlantılı kullanılmıştır:

⁷⁵ İskender PALA, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L-M. yay., İstanbul 2003, s. 120

⁷⁶ Ahmet Talat ONAY, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ yay., Ankara 2000, s. 283

Şu denlû la‘l-nisâr itdi dîde-i pür-hûn

Ki yire geçdi utanup defîne-i Kârûn

G.63/1

a.3. Fağfûr

Eskiden Çin hükümdarlarına verilen addır. Çin’de porselenden yapılan kapkacağa da bu ad verilmiştir:⁷⁷

Ol kadar alladı öykündüğüçün la‘lüne kim

Alamadılar elinden kadehi Fağfûrun

G.45/2

b. Aşk kahramanları, onlarla ilgili unsur ve mefhumlar

b.1. Leylâ ve Mecnûn

Leylâ naz ve cefa etme gibi özelliklerinden dolayı sevgili, Mecnûn ise ızdırab ve perişan haliyle mâşuk için teşbih unsuru olmuştur.

Mecnûn çoğu beyitte zincir ve cünûn kelimesiyle birarada kullanılmıştır. Sevgilinin aşkıyla deli divane olan Mecnûn zincire vurulmuştur. Delilerin zincire vurulması olayına telmih vardır:

Şöyledür serde cünûn-ı ‘aşkun ey Leylî-hırâm

Gûş iden Mecnûn olur âvâze-i zincîrimüz

G.36/3

Semte ger kılma yabanda diyü ey Leyli-hırâm

Kays vâdîlerine çekdi beni râh-ı cünûn

G.67/2

⁷⁷İskender PALA: a.g.e., s. 161

Bütün varlıkların Leylâ'nın aşkı ve Mecnûn'un ıztırabını paylaşması söz konusu edilmiştir:

Nâfesi mahmil-i Leylâyı alup gitdikde
Yüreği oynayup ol dem ceresün itdi figân

G.68/4

Mecnûn'un şiddetli gözyaşı ve Leylâ'ya duyduğu aşkın ıztırabı tasvir edilmiştir:

Mahabbet mâcerâsın Kays ile ağlaşalar bir dem
Sirişki seli semtinden nice vâdî açar çeşmüm

G.61/2

b.2. Ferhâd (Kûh-ken)-Şîrîn

Ferhad ve Şîrîn hikayesinin bu iki kahramanı bazen birlikte bazen de Mecnûn (Kays), Leylâ ve diğer aşk kahramanları ile tenasüp halinde zikredilmiştir:

Kûh-ken yabanda idi 'aklumuz meftûn iken
Kays vâdîde degüldi gönlimüz Mecnûn iken

G.80/1

b.3. Gülgûn, Şebdîz

Gülgûn ve Şebdîz Husrev'in atlarıdır.⁷⁸ Toz kopmak ifâdesi koşmak ve gubar kelimeleri ile ilişkilendirilmiştir:

Koşma Şebdîz-i gubâr-ı hatı Gülgûn ruhuna
Yohsa bir toz kopar ortada kim olur nice dil

G.57/4

⁷⁸ Cemal KURNAZ: a.g.e., s. 144

II. Ülkeler ve Şehirler

a. Çin, Hoten

Çin, resim ve heykel münasebetiyle ele alınmıştır. Bunda meşhur ressam Mâni'nin hayatı rol oynamıştır. Mani Çin'de yaşamıştır. Rivayete göre resimlerle süslü duvarın karşısına boydan boya ayna koydurarak güzelliğe bir güzellik daha katmıştır. Bu münasebetle âyîne-i Çin, büt-i Çîn, nakş, Çin gülistanı vb. ifâdelere yer verilmiştir.⁷⁹ Ayrıca Çin ve Hoten miskin de vatanıdır.

Koyup mihrâb ebrûn ile zünnâr-ı ser-i zülfün
Büt-i Çîne tapanlar ey sanem bilmem ne milletdür
G.29/4

b. Mısır

Mısır, Hz. Yusuf kıssası ve zindan münasebetiyle ele alınmıştır:

Yûsuf-ı Mısır-ı 'adem olmuşduk evvel Mecdîyâ
Şimdi dünyâ denilür bir külbe-i ahzândayuz
G.40/5

c. Rûm

Rum, sevgilinin yüzü için benzetilen olmuştur. Çünkü Rum kelimesinden beyazlık mefhumu anlaşılmıştır. Aşağıdaki beyitte kararmak ile Rûm kelimeleri arasında tezat kurulmuştur:

Ümîd-i hâl-i hadd-i yâr ile terk-i diyâr itdi
Karardı râhda Mecdî gelince Rûma fûlfuller
G. 19/5

d. Aden

Aden incisi dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Gözlerüm biri birinden ağlamaz ey sîm-ten
Hâk-i pâyuna nisâr itmekde lûlû-yı 'Aden
G.77/1

⁷⁹ Cemal KURNAZ: a.g.e., s. 149

III. Nehirler, Dağlar, Denizler

a. Nil

Nil nehri, sevgilinin saç ve âşığın gözyaşı için benzetilen olmuştur:

Ser-i kûyunda şol denlü revân oldu sirişküm ki
Döküldi yüzi suyu yirlere Nîl ile saçunun

G. 47/3

b. Deniz

Gazeller içerisinde denizlerden ummân denizi zikredilmiştir. Ummân aynı zamanda okyanus anlamına gelmektedir.

Yaşuma kendiyi benzettüğün işitdi sabâ
Altın üstine getirmek diledi ‘ummânun

G. 54/2

IV. İçtimaî Hayat

a. Rezm

Savaş, âşık ile sevgili arasında geçen bir aşk hali olarak beyitlerde yer almıştır. Savaş âletleri olan ok, yay, kılıç sevgilinin güzellik unsurları için benzetilen olmuş, sevgilinin kirpiği âşığın kalbine fırlatılmış bir ok ya da hançer olarak ele alınmıştır:

Koyup gitdi dil-i mecrûhı uydı tîr-i hun-rîze
Anunçün ey kemân-ebrû gönülden çıkdı peykânun

G.53/3

b. Av

Avcılık da savaşta olduğu gibi âşık ile sevgili arasında geçmektedir. Genellikle âşığın kendisi ya da gönlü avdır. Avcı ise umumiyetle sevgili yahut onun güzellik unsurları olan gözü, gamzesi, kirpiği ya da saç olarak zikredilmiştir:

Şikâyet itdügümde bana bakmaz diyü gamzenden
 Anun yanından ey şeh çok kılıcın saldı müjgânun
 G.53/4

c. Bezm

En yaygın ve önemli eğlence hali olarak beyitlerde sâkî, sevgili, mutrîb ve bâdeden bahsedilen bezm âlemlerine rastlamaktayız. Bezm veya meclis kelimeleri içki, eğlence ve sohbet yeri manasında kullanılmış, sevgili de burayı aydınlatan aya teşbih edilmiştir:

Bezme geldikde ayağun süri ey bâde-i nâb
 Şâyed ol mâh gelüp bezmimüze vire ziyâ
 G.4/4

c.1. Meyhâne

Meyhâne, âşığın içki içip, sohbet etmek için gittiği yer olarak tasvir edilmiştir:

Sâkiyâ mey-hâneler bir hûb sohbet-hânedür
 Çâr-dîvârı safâ-âbâd u ‘işret-hânedür
 G.23/1

c.2. Şarap

Mey, bâde, cür‘a gibi isimlerle de anılır. Rengi yönünden gül, gonca, sevgilinin dudağı, yara vb. unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Şarap kelimesi bazen bind-i şarâb, duhter-i rez gibi tamlamalarla da adlandırılmış, sevgilinin kırmızı ve şaraba benzeyen dudakları için benzetilen olmuştur:

Yok yire ağrıdur başını hâlk-ı ‘âlemün
 La‘l-i lebüne benzemek olmaz şarâb-ı nâb
 G.9/2

Çekmege er gibi dirilmezsem
 Duhter-i rez bana harâm olsun

G.65/4

c.3. Kadeh

Kadeh şarap ile birlikte ele alınmış, bazen mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte ayağa düşmek deyimi kadeh manasına gelen ayak kelimesiyle tevriyeli kullanılmıştır:

Küp dibinde düşkün olmuş kalmış iken sâkiyâ

Geldi bezm-i pür-safâna ayağa bindi şarâb

G.8/2

c.4. Mum, çerağ, kandil

İçki ve eğlence sohbetlerinin aydınlatma aracı olarak kullanılan mum fitili, yanışı, alevi dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Bu münasebetle yanıp yakılmak, yüreğinin yağın eritmek, başında od yakmak deyimleriyle ilişkilendirilmiştir:

Yanup yakıldı sohbetde meger var ise ey sâkî

Tokundı otına pervâne şem‘ -i meclis-ârânun

G.51/4

d. Musikî

Eğlence meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından birisi de musikidir. Beyitlerde yer alan çeşitli musiki âletleri, onların çıkardıkları sesler ve bu âletleri ihtiva eden yay, mızrab gibi unsurlar etrafında ele alınmıştır:

Mutrib-i bezm-i belâ görsün nice olur enîn

Üstühânun yay kılsun reglerüm târ-ı rebâb

G.8/3

e. Süslenme

e.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar

e.1.1. Altın

Altın hem para hem de süs eşyası olarak kullanılan kıymetli bir madendir.

Bana göstermemek ruhsâr-ı zîbâsını cânânun
Olupdur başı altından ser-i zülf-i perişânun
G.53/1

e.1.2. Elmas

Elmas şekil yönüyle gözyaşı için benzetilen olmuştur:

Buldı kadrin ruh-ı zer-gûnumun elmâs sirişk
Mecdiyâ gördi anı hayli bozıldı *
G.67/5

e.1.3. Gümüş

Gümüş, sevgilinin bedeni, gözyaşı ve ayın benzetileni olarak kullanılmıştır:

Gözlerüm biri birinden ağlamaz ey sîm-ten
Hâk-i pâyuna nisâr itmekde lûlû-yı ‘Aden
G.77/1

e.1.4. La‘l

La‘l, kırmızı rengi dolayısıyla sevgilinin dudakları, âşığın kanlı gözyaşı, şarap, gül ve gonca ile benzerlik kurularak ele alınmıştır. Bu kelimeler çoğu zaman kan yutmak, bağı hûn olmak gibi deyimlerle birlikte kullanılmıştır:

Hayâl-i la‘lün ile dem-be-dem kanlar yudar çeşmüm
Geçer peymâne gibi ‘âşık-ı hûnîn çeker çeşmüm
G. 61/1

e.1.5. İnci

İnci şekli, rengi ve parlaklığı yönünden diş, gözyaşı, yağmur, sevgili, âşık vb. unsurlarla birarada kullanılmıştır:

* vezin problemlidir.

Çeşm-i deryâ-bâr-ı ‘âşık geydi mercândan sadef

Sîn-i dürr çün eyledi varın kalenderveş telef

G.44/1

İnci denizde sadef içinde bulunmaktadır. Sadeft içinde bulunan tek ve iri inciye dürr-i yektâ denilmiştir:

Hâtır-ı a‘dâda la‘lünde dil-i ‘âşıkda ‘aşk

Kânı la‘lün hâradur dürrün yiri deryâdadur

G.32/4

Sirişk-i çeşm-i bahrâsânun evsâfında Mecdînün

Düşen şi‘r-i teri ey dürr-i yektâ bahr-i vâfirdür

G.31/5

Şâir, kimi zaman dürr-i nazm diyerek hem kendi şiirini kastetmiş hem de ipliğe dizilmiş inciye hatırlatmıştır:

Kadr-i ‘âlî buldun ey Mecdî dūr-i nazmunla sen

Tab‘-ı gevher-bârunun yanında batgındur sadef

G.44/5

e.2. Güzel Kokular

Misk, anber, nâfe beyitlerde yer alan güzel kokulardır. Bunlar, sevgilinin saç, kaşı, beni ve ayva tüyleri ile ilgi kurularak işlenmiştir. Misk ile nâfenin vatani Çin ve Hutun’dır.

Bûy uğurladı diyü kâkül-i miskînünden

Çıkarırlar derisin nâfe-i misk-i Hutunün

G.49/3

e.3. Diğer Süs Unsurları

Beyitlerde yer alan diğer süs unsurları ayna, sürme, kına, allık, küpe, halhal, yüzük, kemer ve taraktır.

f. Giyim-Kuşam

Giyecek olarak câme, dibâ, atlas, ser-â-ser, şâl, kuşak, gömlek, hırka ve nikâb zikredilmiştir. Başlık olarak ise külâh, sarık ve şapkaya yer verilmiştir.

Kuşağı ile düğme çözülüp birer birer
Vuslat deminde câme-i yâr aradan çıkar

G.16/1

Ser-â-ser gün gibi altun renkli câmeler giymiş
Gören sanmasun iller ile ol servi gül-endâmı

G.93/3

g. Sofra ve Yiyecekler

Beyitler içerisinde yiyecek ve içecek olarak helva, pilav, kebab, şeker, şerbet, şarap yer almıştır. Meyvelerden ise elma, şeftali, nar ve badem söz konusu edilmiştir.

h. Mimari

Beyitlerde mimari olarak ev, saray, çadır, kale, dergâh, kulübe, köşk ve bunlara ait unsurlar olan pencere, cam, mahzen ve kapıya yer verilmiştir.

i. Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri

i.1. Hastalıklar

Baş ağrısı, kuduz, delilik ve bazı göz hastalıkları beyitlerde yer almıştır.

i.1.1. Baş ağrısı

Mecdî şiirinde baş ağrısını dillendirmiştir:

Yok yire ağrıdur başını hâlk-ı ‘âlemün

La‘l-i lebüne benzemek olmaz şarâb-ı nâb

G.9/2

i.1.2. Kuduz

Divan şiirinde âşığın rakibinin köpeğe benzetilmesi yaygın bir gelenektir. Mecdî'nin aşağıdaki beytinde bu hayvanın bulaştırabileceği kuduz hastalığı mikrobu, talamak ve kudurmak ifâdeleri ile dillendirilmiştir:

Hayli itiliği var bulduğun it gibi talar
Hele hırlı kudurası değil ancak ağyâr

G.17/4

i.2. Tedavi Yöntemleri

i.2.1. Hastadan Kan Almak

Kan alma, eskiden yaygın olarak kullanılan bir tedavi yöntemidir. Bu yöntem vücûdun rahatsız olan kısmından boynuz ya da şişe gibi aletler vasıtasıyla toplanan kanın iğneyle yahut neşterle delinerek akıtılması şeklinde uygulanmıştır.⁸⁰

Leblerün ağzında iken ayırup senden beni
Yanağün üstine turup hastenün kanın alur

G.30/3

i.2.2. Gülsuyu/Gül-âb

Aşağıdaki beyitte tabibin, hastalığı tedavi amacıyla gülsuyu kullandığı dillendirilmiştir:

Rûyundaki 'arakdan bî-hûş olanlar için
Harc eyledi etibbâ döke saça gül-âbı

G.104/4

⁸⁰ Zafer ÖNLER, Müntehab-ı Şifâ II, İstanbul 1999, s. 118

i.2.3. Şerbet

Şerbet sıvı olarak içilen ilaç, şurup anlamlarına gelmektedir. Eskiden tedavi maksadıyla çok çeşitli bitkilerden şerbet yapılır, bu şerbetin hastaya faydalı olacağına inanılmıştır.⁸¹

Aşağıdaki beyitte Mecdî, kendisi gibi ayrılık acısı çekenlere şerbetin bile faydalı olamayacağını ifâde etmiştir:

Kanum kurutdı hicr ile ‘unnâb-ı la‘l-i yâr
Söylen tabîbe kurı yire şerbet itmesün

G.69/4

j. Yazı İle İlgili Hususlar

Gazeller içerisinde yer alan yazı ile ilgili unsurlar kalem (kilk), kağıt (varak, levha) ve hattır.

Müjem kilkiyle yazmağa hikâyât-ı gam-ı ‘aşkun
Sirişküm mühresiyle safha-i çihrem mücellâdur

G.27/3

Tahrîr-i hatt-ı yâri kalem eylesün sahîh
Kaddi muzâ‘af olmadı pîç ‘illet itmesün

G.69/3

k. Oyunlar

k.1. Gûy u çevgân oyunu

Savlecân da denilen çevgân edebiyatta daha çok gûy (top), ile birlikte kullanılarak polo oyununa kinâye yapılmıştır. Genelde sevgilinin kaşı ve zülfü, uçlarının kıvrımlı olması dolayısıyla çevgâna benzetilmiştir.⁸²

⁸¹ Ömer ÖZKAN, *Divan Şiiri Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 550

⁸² İskender PALA: a.g.e., s. 111

Mecdî'nin aşağıdaki beytinde şekli yönünden yeni ay çevgâna, dünya da topa benzetilmiştir:

Şâh-ı 'aşkum gûy-ı çerhi tōbveş oynamağa
Mâh-ı nev destümde savlecân oldu bana

G.3/4

I. Bazı Tipler ve Meslek Erbâbı

I.1. Karakullukçu

Karakullukçu, yeniçeri ocağı bölük ve ortalarındaki küçük çavuşlara verilen addır⁸³.

Hâce-i 'aşkum yumuş oğlanıdır bu eşk-i ter
Dûd-ı âhum karakullukda atılmış ok geçer

G.13/1

I.2. Yumuş oğlanı

Gelibolulu Mustafa Âlî, oğlan kelimesini şehir oğlanı ve değişik milletlerden olan hizmetkârlar ile birlikte düşünmüştür⁸⁴. Ahmet Talat Onay ise, Necâtî Bey'in aşağıdaki beytinde de görüleceği üzere yumuş oğlanı tabirini uşak, hizmetçi, yanaşma mâkulesi anlamında kullanmıştır.⁸⁵

Hâce-i 'aşkum yumuş oğlanıdır bu eşk-i ter
Dûd-ı âhum karakullukda atılmış ok geçer

Mecdî/G.13/1

Kullarından sayılır mâh-ı felek ammâ güneş
Bir ter oğlanı durur kim tutulupdur ay ile

Necâtî /G.451/4

⁸³ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., C. II, s. 198

⁸⁴ Ömer ÖZKAN: a.g.e., s. 240

⁸⁵ Ahmet Talat ONAY: a.g.e., s. 502-504

I.3. Pâsbân

Pâsbân ifâdesi, bekçi ve gözcü yerine kullanılan bir tabirdir. Saraylarda gece vakti nöbet tutan hırsızlar olduğu gibi, şehri hırsızlık olaylarına karşı koruyan bekçiler de vardır.⁸⁶

Mecdî, şiirinde yıldızları kişileştirip onlara bekçilik görevi atfetmiş ve bu durumu şöyle dillendirmiştir:

Sakındı çâr-sû-yı çarhı gice nâr-ı âhumdan

Olupdur seb' a-i seyyâre ey meh pâsbân yir yir

G.20/2

I.4. Sârbân

Sârbân, develerin önünde onların yularını tutarak götüren kişiler için kullanılan bir tabirdir. Develerin boynundaki yular çember şeklinde olurmuş. Sarban da bu yulardan tutarak deveye yön verirmiş.⁸⁷ Aşağıdaki beyitte Leylâ ve Mecnûn'un çöl hikâyesinden hareketle deve-sârbân ilişkisi dillendirilmiştir:

Sirişk dânelerinden ider kılâde seni

Olursa ister Leylâyâ sârbân Mecnûn *

G.63/3

I.5. Tabîb

Tabîb, hastaları tedavi ederken değişik tedavi yöntemleri kullanmıştır.⁸⁸ Bu nedenle tabîb kelimesi genellikle ilaç, merhem, dert, devâ gibi unsurlarla birarada kullanılmıştır.

Kanum kurutdı hicr ile 'unnâb-ı la' l-i yâr

Söylen tabîbe kurı yire şerbet itmesün

⁸⁶ M. Zeki PAKALIN, a.g.e., C. II, s. 754

⁸⁷ M. ZekiPAKALIN: a.g.e., C. III, s. 128

* vezin problemlidir.

⁸⁸ bkz. Tedavi Yöntemleri

G.69/4

I.6. Sâkî

Sâkî kadeh sunan, içki veren kişidir⁸⁹. Bezm aleminin en önemli kişisidir. Meclisde dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Aşağıdaki beyitte bu durum tasvir edilmiştir:

Virürsin hep ehl-i bezme berâber toluları *
Meclisde sâkî kimseye dek hürmet itmesün

G.69/2

I.7. Remmâl

Arapça kum anlamına gelen remil kum üzerine bazı noktalar ve çizgiler sıralayarak bunlar hakkında yorum yapmak işidir.⁹⁰ Remmâl gelecekte haber verir. Mecdî'nin beytinde remmâl'in hastalığı bilebilmek için fala bakması geleneğini görüyoruz:

Bülbülün hasteliğın bilmeğe remmâl gibi
Jâleler pûta döküp bağda gül açdı kitâb

G.11/3

I.8. Kehhâl

Kehhâl göz hekimi yerine de kullanılan bir tabirdir. Arapça aynı zamanda sürme çeken manasına da gelmektedir.⁹¹

Aharken seyl-i eşki tûtiyâ çekse eğer kehhâl
Bulunmaz ana vü tutmaz anı ey sîmberi çeşmüm

G.61/4

⁸⁹ İskender PALA: a.g.e., s. 421

* vezin problemlidir.

⁹⁰ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., C. III, s. 28

⁹¹ M. Zeki PAKALIN: a.g.e., C. II, s. 237

m. Diğer bazı tipler

Mihmân, Ser-bâz, Serkeş, Ayyâr şiirler içerisinde çeşitli vesilelerle yer alan diğer tiplerdir.⁹²

n. Telâkki ve İnanişlar

n.1. Yas işareti, dövünme

Yas tutmak, ölen kişinin ardından onu kaybetmenin verdiği üzüntüyle bazı davranışlar sergilemektir.

Firâk-ı zülfün ucundan döğindi seng-i şebnemle

Kebûd itdi ser-â-ser cismüni gülşende sünbüller

G.19/4

n.2. Ayak sürümek

Aşağıdaki beyitte ayak kelimesinin hem kadeh hem de gerçek anlamda kullanılan ayak anlamları çağrıştırlarak ayağını sürüyerek gelen insanın misafir getireceği inancına gönderme yapılmıştır:

Bezme geldikde ayağun süri ey bâde-i nâb

Şâyed ol mâh gelüp bezmimüze vire ziyâ

G.4/4

n.3. Beddua etmek

Mecdî beyitte bir bedduâ ifâdesini dillendirmiştir:

Çekmeğe er gibi dirilmezsem

Duhter-i rez bana harâm olsun

G. 65/4

⁹²bkz. G.13/5, G.57/2, G.57/3, G.100/5

o. Âdet ve Gelenekler

o.1. Saçı, para veya sîm ü zer saçmak

Düğüne katılan davetlilerin getirdiği hediye anlamına gelen saç aynı zamanda; gelinin başına çiçek, şeker, arpa, buğday, para vs. şeyleri saçmak anlamına da gelmiştir.⁹³ Bu âdetin düğünler dışındaki uygulamalarını Mecdî'nin bazı gazellerinde görmek mümkündür:

Yoluma akçe döker yok diyü ter düşme gözüm
Nakdün al işte yaşum hazırladı vâfir güher

G.24/3

Mecdîyâ dil virse almağ ister iken gamını
Üstine düşdi sirişküm nakdile döküp direm

G.59/5

o.2. Karanfil takma- Başa kanat takma

Eskiden kavukla sarık, sarıkla fes arasına misvak, hutbe kağıdı, hilâl, muska, çiçek, gül, kokulu yapraklar sokmak bir âdetmiş.⁹⁴

Levendleri, başındaki kırmızı destarla bir yahudi güzeline benzeten şâir, aynı zamanda sarığa karanfil takma geleneğine telmih yapmıştır:

Tağıtdı sâmi'r mahbûbların gibi levendâne
Başında sürh destâr üstine o tel karanfüller

G.19/2

Altın suyuna batırılmış kuş kanatlarının başa ya da kavuk, destar gibi başlıklara takılması övünme ve seçkinlik simgesi olarak ifâde edilmiştir:

Ben ol şâh-ı diyâr-ı 'aşkum ey Mecdî ki başumda
Şerar ile duhân-ı âh bir altunlu şeh-perdür

⁹³ Ömer ÖZKAN: a.g.e., s. 382

⁹⁴ Ahmet Talat ONAY: a.g.e., s. 39

G.28/5

o.3. Mühür vurmak- Damga vurmak

Mühür-damga herhangi bir belgenin, eşyanın onay gördüğünü veya resmîyetini ifâde eden alâmet, nişandır.⁹⁵

Kîse-i nakd-i belâdur benüm anda tâze dâğ
Mühdür kim hıfz içün urmışdur anı dest-i gam

G.59/4

Kıymetli ve ince kumaşların damgalı olduğu ve pahalıya satıldığı da bilinmektedir.⁹⁶

Kumâş-ı cism-i zerdüm kim reh-i ‘aşkunda bezl itdüm
Anun üstinde kanlu kanlu dâğum al tamgadur

G.24/4

o.4. Misafire ikram geleneği

Konuk etmek ve eve gelen misafirlere ilgi göstermek eskiden beri süregelen bir gelenektir. Şâirler misafir, konuk ya da mihmân kelimelerini kullandıkları beyitlerde ikram olarak sundukları kebab, biryan, ciğer, mey ve şerbet kelimelerine yer vermişlerdir.

Baş koyup hum ayağına küp dutar mihmânına
Ruhların şevkine Mecdî baş kaldırmaz içër

G.13/5

o.5. Başına ateş yakmak

Başa ateş yakma cezası, divan şiirinde mumu akla getirmiştir. Mum divan şiirinde başına ateş yakılarak cezalandırılan bir insana benzetilmiştir.⁹⁷

‘Arz-ı mihr itdüğü içün sana
Başına âhum od yakar felegün

⁹⁵ Ömer ÖZKAN: a.g.e., s. 454

⁹⁶ Cemal KURNAZ: a.g.e., s. 177

⁹⁷ Ömer ÖZKAN: a.g.e., s. 307

G.46/2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN

a. Sevgili

Sevgili ya doğrudan ismi ile ya da isim yerine kullanılan teşbih unsurlarıyla gazellerde sık sık yer almıştır. Mecdî'nin şiirlerinde sevgilinin adı olarak belirtilen kelime ve kelime terkipleri şöyledir: Mâh, mâh-ı âlâ, meh-i sehâb, yâr, şâh, bî-vefâ, bâde, sultân, dilber, gonca, sanem, serv, cânân..

Cümle-i hûbân-ı âfâk içre senden gayrıya

Kimse müstesnâ dimez ey mâh ala sana

G.6/3

Divan şiirinde sevgili gül, gün, ay ve peri yüzlüdür. Gonca ve mim dudaklı, servi boylu, keman kaşlı, beyaz tenlidir; ancak tüm bunların yanında o vefasızdır, âşığın kanını dökendir, nazlıdır, cilvelidir, merhamet umulandır, acı çektirendir.

Sevgili üzerine teşbih ve mecaz unsurlarından tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Yüzi Ka'be, gonca-leb, mâh-ı âlâ, meh-i sehâb, mihr ü sehâb, mah-rû sehâb, perî-rû, lebi gonca, lebi mül, Yûsuf-ı gül-çehre, gül-rûh, gül-i cennet, Leylî hırâm, ebrû-kemân, serv-i hırâmân, yüzi gül, yüzi gün, elif kadd, sîmîn-ten, meh-çehre...

b. Sevgilide güzellik unsurları

b.1. Saç

Beyitlerde en fazla geçen güzellik unsurlarından birisi züftür. Zülf, şekil, koku ve renk özellikleri itibarıyla yılan, zincir, tuzak, anber, misk gibi unsurlara teşbih edilerek kullanılmıştır.

Saç, şekil ve hapsedilicilik yönlerinden zincire benzetilmiştir. Sevgilinin esiri olan âşık çılgınca sevdiği sevgilinin saçlarına bağlanır. Mecdî'nin aşağıdaki beytinde delileri zincire bağlama ve âşığın içinde bulunduğu durum arasında bağlantı kurulmuştur:

Zülfünün dîvânesidür dil ne borcu var kim

Tavk-ı zincîr-i cünûn anun girîbânın alur

G.30/2

Saç, koku yönünden misk, anber ile ilgi kurularak kullanılmıştır:

Zülf-i miskînüne bir peri müşâbih olalı

Gitmedi kûşe-i dilden ebedi lâm ile dâl

G.58/3

Saç ile yılanın münasebeti genelde uzun ve kıvrımlı şekli dolayısıyladır:

Dil-i ferzâne-i açmaz yüzünden şâh mât itdi

Dahi zîr-i ser-i zülfünde ol mâr-ı dil-ârânun

G.52/4

b.2. Yüz

Sevgilinin yüzü parlaklık ve aydınlık özellikleri dolayısıyla ay, gün ve güneşe teşbih edilerek kullanılmıştır. Kimi beyitlerde de yüzün güle, periye teşbih edildiğini görüyoruz.

Divan şiirinde yaygın bir teşbih olarak, sevgilinin yüzü güneşe benzetilmiştir:

Yüzine sünbülünü eyledi o meh bürka‘

İdindi sünbül-i bir ruhı san güneş matla‘

G.43/1

Yüz, bazı beyitlerde renk itibari ile güle teşbih edilmiştir:

Gördi ser-keşlik ider kaddüne gülşende nihâl

Ey yüzi gül güçle egdi anı bâd-ı şimâl

G.58/1

Peri, güzel olması ve görünmemesi yönleriyle sevgilinin yüzüyle münasebet kurulurak dillendirilmiştir:

Sana bakmazlanurmuş ey perî-rû

Gözine şeyh-i şehrin görünür var

G.14/4

Sevgilinin yüzü güzellik yönünden Hz. Yusuf ile karşılaştırılmıştır:

Derd ü elem-i 'aşka düşerse n'ola Mecdî

Ey Yûsuf-ı gül-çihre o çâh-ı zekânı gör

G.21/5

b.3. Yanak

Yanak ile ilgili teşbih unsurlarının çoğu parlaklık, renk ve şekil esasına dayanmıştır.⁹⁸ Mecdî'nin aşağıdaki beyitlerinde yanak, renkleri dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Ruh-ı zerd oldı 'ıyân kanlu sirişküm içre

Mecdiyâ kırmızı gülde nitekim hurde-i zer

G.18/5

Sevgilinin yanağının rengi, gül ile olan ilgisinden dolayıdır:

Ruh-ı alun nice reng itdi ham-ı zülfüne kim

Eyledi ser-keş iken kendüye anı mâ'il

G.57/3

Âşığın yanağı üzüntüsünden dolayı sarıdır. Bu nedenle âşığın yüzünün solgunluğu ile sonbahar mevsimindeki sarı yapraklar arasında ilgi kurulmuştur:

Yüzümüz hier ile zerd itmiş idi gül-ruhlar

⁹⁸ Ahmet MERMER, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*, Ankara 1991, s. 105

Mecdiyâ girdi bizüm rengimüze berg-i hazân

G.68/5

b.4. Kaş

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kaş, şekil ilgisi itibariyle yay, ra harfi ve yeni aya teşbih edilerek kullanılmıştır:

Didiler kaddün elifdür iki kaşun iki râ

Bir diyüp iki diyüp koydı anı şu‘arâ

G.4/1

b.5. Göz

Divan şiirinde göz sevgilinin en önemli unsurlarından biridir. Sevgili gözü ile âşığı âdeta sarhoş etmiştir. Göz bazen de âşığı yaralayıcı özelliği ile kullanılmıştır.

Mecdî'nin aşağıdaki beytinde sevgilinin baygın bakışı hasta göze benzetilmiştir:

Benüm çâre olur mı derdüme ol gözleri bîmâr

İder anunla başum hoş degül diyü nâleler

G.19/3

Âşığın gözü, sürekli ağlamasından dolayı kanlı olarak tasvir edilmiştir:

İki gözüm olursa da boyansun kana ser-tâ-ser

İzi tozını her kim tûtiyâ görmezse cânânun

G.51/3

b.6. Gamze

Gamze, sevgilinin yan bakışıdır. Âşığa nazar etmez, kılıç gibi keskindir. Çoğu beyitte göz ile birlikte kullanılmıştır. Bu durumda sevgilinin kirpikleri oktur:

Şikâyet itdüğümde bana bakmaz diyü gamzenden

Anun yanından ey şeh çok kılıcın saldı müjgânun

G.53/4

Tuymadın her gün urur ‘aklun hazer kıl Mecdiyâ
Hayli tîr-endâzdur ol gamze-i nâvek-figen

G.77/5

b.7. Kirpik

Kirpik, gözün tamamlayıcı unsuru olması dolayısıyla beyitlerde genelde göz kelimesiyle birarada kullanılmıştır:

Müjgânı sanma fâş ideli râzımı gözüm
Barmakların yüzine tutar eyleyüp hicâb

G.9/4

Kirpikler çok olması esassından hareketle, bir ordu tasavvuruyla dillendirilmiştir:

Hayâlün ‘askeri kondı süvâr-ı sahn-ı dîdede
Görinen cisme müjgânım dikilmişdür sinân yir yir

G.20/3

Sevgilinin kirpikleri yaralayıcı, keskin ve kan dökücüdür:

Memâlik yazduğında şâh-ı hüsne kâtib-i kadrün
Ruh-ı nigûnı hâs itdi kılıc müjgân-ı hûn-hârûn

G.55/2

b.8. Dudak

Sevgilinin dudağı beyitlerin çoğunda rengi ve şekli dolayısıyla goncaya benzetilmiştir:

Dürlü dürlü rengler virdi ana mihrün senün
Olalı ey gonca-leb ‘âşık gül-i ra‘nâ sana

G.6/2

b.9. Boy

Sevgilinin boyu, üzerinde en çok durulan ve önem verilen güzellik unsurlarından biridir. Şekli ve rüzgarda hafif hafif salınması itibariyle serviye benzetilmiştir:

Varma gülzâra gel ey serv-i hırâmân ola kim
Oynaya bâd ile bir dem açılup dâmânun

G.54/3

Sevgilinin boyu şekil itibariyle elif harfine benzetilir. Lam harfindeki eğrilik sevgili için söz konusu bile edilemez:

Lâm-veş kec-râ olan ağyâra olma muttasıl
Ey elif kaddüm benüm kimse sana lâ dimesün

G.70/3

b.10. Ben

Yüzün çeşitli yerlerinde bulunabilen ben, sevgilinin iki kaşı arasında tasvir edilmiştir.

İki ebrûnun ortasında hal
Sanki tâvûsdur açar şeh-per

G.33/4

b.11. Diş

Diş renk, şekil ve parlaklık yönünden inciye benzetilmiştir. Sadeft ise ağız için benzetilendir.

Sadeft öykündüğüçün çeşm-i gevher-bâruma Mecdî
Takar lûlû-yi ter dendânlarını ağızına anun

G.53/5

b.12. Bel

Sevgili hep ince belli olarak tasvir edilmiştir. Bel, genellikle kıla benzetilmiştir. Sevgilinin belinde, kemerinin yanında hançeri de yer almıştır:

Tîg u hançer gibi hûnîleri takup yanına

Belde turur o şeh-i kişver-i hüsnün kemeri

G.98/6

b.13. Kulak

Sevgili kulağındaki inci küpesi ile tasvir edilmiştir:

Lâyık mı ser-münâfık Bû cehl-i sireng

Har-mühre-i nifâkı ola dürr-i gûşvâr

K.1/7

c. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar

c.1. Sevgilinin ayağı toprağı

Sevgilinin ayağı toprağı daima kıymetli bir unsur olarak düşünülmüştür. Yârin toprağı için âşık canını bile vermek istemiştir. Yârin toprağı çoğu beyitte göze sürme olmuş, göz için bir iksir olarak düşünülmüştür:

İki gözüm olursa da boyansun kana ser-tâ-ser

İzi tozını her kim tûtiyâ görmezse cânânun

G.51/3

c.2. Bûse

Sevgilinin bûsesi âşık için daima arzu edilen bir unsur olmuştur:

Bûse-i sîm-i semendün ârzû eyler gibi

Tutmadum ey şeh yanunda sarkışı meh-çihrenün

G.56/4

c.3. Nâz

Sevgilinin en önemli özelliklerinden birisidir. Bu durum ona yakışmakla birlikte âşığı da üzmemektedir. Sevgilinin katı gönüllüğü, acımasız ve merhametsiz oluşu taşla benzetilmiştir:

Dil-i sengîninün yanında olur yalımı alçak

İrerse göğre başı kulle üzre seng-i hârânun

G.51/2

c.4. Kûy-ı yâr

Sevgilinin kûyu, onun bulunduğu mekândır. Âşık ve râkib sevgiliyi görebilmek için onun semtini bekler, bu çevrede gezip dolaşırlar. Âşık bu durumda rakibi, önüne çıkan bir köpek gibi tasvir etmiştir:

İstedüm kim ser-i kûyında idem geşt ü güzâr

Önümi aldı benüm yoluma geldi seg-i yâr

G.17/1

Âşığın sevgilinin semtini beklerken çok ağlayıp, feryat edip, yüz suyu döktüğü ifâde edilmiştir:

Ser-i kûyunda şol denlû revân oldu sirişküm ki

Döküldi yüzi suyu yirlere Nîl ile saçunun

G.47/3

Yârin kûyunun bir gül bahçesi olduğu, bu bahçede dikenler bulunsa da yalnızca âşığın bu dikenlere basma isteği dillendirilmiştir. Âşığın bu durumda dahi bahçede bulunmaktan zevk aldığı dillendirilmiştir:

Hârlar dökdüm müjemden kûyunun gülzârına

Benden artık kimse ana basmasun diyü kadem

G.59/3

d. Seven (Âşık)

d.1. Âşık

Âşık, sevgiliden sonra gelen ikinci önemli unsurdur. O, gönül veren, gözyaşı dökten, sevgilinin etrafında pervâne misali dönen, sabreden; fakat yaralanmış bir tip olarak tasvir edilmiştir.

Âşık, beyitlerde ya doğrudan doğruya ya da sevgili münasebetiyle kurulan kelimelerle birlikte kullanılmıştır.

Âşık yaralı ve kalbi kırık olması ayrıca gözyaşı dökmesi özellikleriyle ele alınmıştır:

Niçün olmaya Mecdînün şikeste kalb-i nâ-şâdı
Tokundı hâtırına nice kerre seng-i hicrânun

G.51/5

Âşık, sabırlı ve vefalı olması özellikleriyle ele alınmıştır:

Virmişüz sabr u karârı ‘âşık-ı dermândeyüz
Gönlümüz kalmışdur ammâ ana hâtırmândeyüz

G.40/1

d.2. Pervâne

Pervâne bir böcektir. Sürekli ışığın etrafında dolaşması ve kanadının ateşte yanması yönüyle âşığın benzetileni olmuştur:

Gelüp meclisde cân başı yakar pervâne-i miskîn
Aceb kan bâğı olmuşdur anunla şem‘-i bezm-ârâ

G.1/3

d.3. Gönül

Gönül kelimesi pek çok beyitte âşığın karşılığı durumundadır. Âşık ile ilgili unsurların başında onun gönlü gelmiştir. Şâir, ona kimi zaman kendisinden başka bir varlıkmiş gibi seslenmiştir:

Tavk-ı zincîr-i cünûnun sen bilürken derdini
Ey gönül dîvânemi oldun yolun urdun ana

G.2/2

Gam, keder âşık gönlünün vazgeçilmez unsurlarıdır, âşık bunları gönlünden gidermek istese de başaramaz:

Ey gönül feryâdunı sanma sana hem-dem olur
Vâz gel bu fikrden sen anı gönlünden gider

G.24/4

Gönül gam ülkesinin sultanına benzetilmiştir:

Gönül sultân-ı mülk-i gam tenüm mülk-i mahabbetdür
Elif üstinde dâgum seng-i râh-ı derd ü mihnetdür

G.29/1

d.4. Gözyaşı

Gözyaşı kimi beyitlerde elmasa, coşkun akan kanlı bir ırmağa ve akçeye benzetilmiştir. Gözyaşı âşığın en belirgin özelliğidir:

Bağrımın başları hicrûnle bin oldı dimeğ
Ey tabîb-i dil ü cân ‘âşıkunun kaç başı var

G.17/3

d.5. Ten

Can sevgiliyi, ten ise âşığı temsil etmiştir. Nasıl ten cansız olamaz ise âşık da sevgilisi olmadan yapamaz. Âşık, sevgilisiz kuru, ışıksız cansız bir cisme dönmüştür:

Yoğiken pîrâmenüm götürmeğe cismümde tâb

Pembe-i dâğ-ı tenüm bâr-ı girân oldu bana

G.3/3

d.6. Sîne

Sîne de gönül gibi acı ve ızdırab duyulan bir yerdir. Sîne yaralanmış özelliğinden dolayı hançer, ok, kılıç kelimeleriyle bağlantılı olarak tasvir edilmiştir:

Sîne, aşk okunun nişan yeri olarak tasvir edilmiştir:

Kanlu okun ucundan sînemde yatmış iken

Kendin belürdüp âher sürüldü çıkdı peykân

G.72/2

d.7. Can

Can gönül ile birlikte âşığın en önemli unsurlarından biridir. Can âşığın en kıymetli varlığıdır ve genelde sevgili uğrunda terk edilmiştir. Can çoğu zaman azap çekmiştir:

Cennet-i vasla girüp görmege dîdâr kişi

Mecdiyâ dûzah-ı hicrânda çeker can ‘azâb

G.11/5

Can ile ilgili en fazla kullanılan teşbih unsuru kuştur. Gönül kuşu denilince can akla gelmektedir. Beden ise kafes olarak düşünülmüştür. Sevgilinin şâhin bakışlı gözü, âşığın can kuşunu avlar. Can vermek, canın bedenden çıkması ile özdeşleştirilmiştir:

Cân murgı oldu ise rubûde n’ola sana

Kim şâhbâz-ı çeşmün anı hoş tutar kapar

G.16/2

Can âşığın en kıymetli varlığıdır genelde sevgili uğrunda terk edilmek istenmiştir; çünkü bu âşık için bir ziyan değildir:

Râh-ı mihnetde cân u ser terk it
Zâyî^ç olmaz bu yolda çün emegün

G.46/4

e. Rakîb

Sevgili ve âşıktan sonra ele alınan üçüncü tiptir. Âşığın baş düşmanı olduğu için daima olumsuz olarak tasvir edilmiştir:

Âftâbı isteyen mi olsam ol mâha karîb
Kim ider yanumca peydâ sâye gibi bir rakîb

G.12/1

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TABİAT

a. Kozmik Âlem

a.1. Gökyüzü

Gökyüzü 7 veya 9 kat gök ve her gök katında yıldızlar bulunduğu kabul edilerek tasvir edilmiştir:

Künc-i gam oldı cây bu Hak hücre sine
Nüh kubbe seb‘a-i felek olmadı pâ-y-dâr

K. 1/3

Gökyüzü o kadar geniş ve sonsuzdur ki bazen sevgilinin güzelliğini tasvir için bazen de âşığın çektiği acıların derinliğini tasvir için kullanılmıştır. Gökyüzü yedi veya dokuz kat kabul edildiği için çoğu beyitte çoğul olarak tasvir edilmiştir. (eflâk, gökler..) Gökyüzünden her zaman övgü ve yüceltme ile bahsedilmemiştir:

Zahmesinden dökülür bârân-ı endûh u belâ
Mecdiyâ eflâk bir vîrâne mihnet-hânedür

G.23/5

Feleğin insanların geleceğini tayin etme telakkisi vardır. Bu yönden felek ile baht arasında ilgi kurulmuştur:

Hilâl sanma kaşı midhatiçün ol mâhun
Yazıldı hüsnile levh-i felekde bir mısra‘

G.43/4

a.2. Yıldızlar

Yıldız, vech-i şebehe dayanarak talih, baht ile ilişkilendirilmiştir:

Bir bî-sitâre tâli‘i yok tîre-bahtdur
Benzerse n’ola Mecdîye ey mâh-rû sehâb

G.9/5

a.3. Seyyâreler

Güneş, ay, hilal, utarid gibi seyyâreler parlaklık, renk, şekil gibi çeşitli yönlerden teşbihler yapılarak beyitlerde ele alınmıştır. Yedi erkânı kapsayan seb‘a-i seyyâre ifâdesi aşağıdaki beyitte dillendirilmiştir:

Sakındı çâr-sû-yı çarhı gice nâr-ı âhumdan
Olupdur seb‘a-i seyyâre ey meh pâsbân yir yir

G.20/2

b. Zaman Ve Zaman İle İlgili Mefhumlar

b.1.Yıl, Ay, Gün ve Gün ile İlgili Unsurlar

Yıl, uzun bir zamanı anlatmak maksadıyla kullanılmıştır:

Yiyüp içüp geçindi itlerünle bir nice yıldur
Ciğer hûnîyla eşk-i dîdeden ‘uşşâk şâkirdür

G.31/4

Sabah subh, seher gibi ifâdelerle birlikte kullanılmıştır. Rindler seher vakti şarap içtikleri için sabaha kalmak ifâdesi özellikle kullanılmıştır:

Seher bezm-i çemende jâle ile gonca-i hamrâ

Mey ile subha kalmış şîşedür ağzında bir elma

G. 1/1

Sabah güneşin doğuşuyla beraber karanlık ortadan kalkmış; ay, dolunay yok olmuştur:

Bizümle subha dek bir şeb o tıfl-ı meh-likâ kalmaz

Hilâl iken meh-i ‘âlem-fürûz ey dil ana kalmaz

G. 38/1

Gece leyl, şeb kelimeleri ile ayrılık gecesi de şeb-i hicrân ifâdesiyle dillendirilmiştir. Gece karanlıktır bu münasebetle kara günlere kalmak deyimi ile ilişkilendirilmiştir:

Şeb-i hicrinde ol hurşid-i evc-i ‘ömrinün Mecdî

Ne kara günlere kaldun gamıyla geçdi eyyâmün

G. 52/5

b.2. Mevsimler

Bahar doğanın uyanıp canlılık kazandığı bir mevsimdir. Bahar mevsimi çoğu beyitte, canlılığı ve coşkululuğu yönünden aşkın benzetileni olmuştur:

Gönül bir serv-i reftâre akar bir âb-ı sâf iken

Bahâr-ı ‘aşkda seyl-i belâ anı bulandurmış

G.42/3

Sonbahar mevsimi hazan yaprakları ile birarada kullanılmıştır. Çünkü hazan yaprağı rengi ve zayıflığı dolayısıyla âşığın benzetileni olmuştur:

Yüzümüz hicr ile zerd itmiş idi gül-ruhlar

Mecdiyâ girdi bizüm rengimüze berg-i hazân

G.68/5

c. Dört Unsur

c.1.Su

Su genişlik, sonsuzluk, berraklık, parlaklık gibi özellikleriyle sevgili, sevgilinin yanağı, onun güzelliği, bazen şairin sözü ve âşığın gözyaşı için benzetilen olmuştur. Su unsuru deniz, akarsu, bulut, yağmur, çiğ ile birlikte ele alınmıştır. Denize dökülen sular dil dökmek deyimi ile ilişkilendirilmiştir:

Bilmege eşk-i çeşmimün hâlin

Dökdi deryâyâ tatlu dil enhâr

G.15/4

Su, akıp gitmesi özelliği dolayısıyla macera kelimesi ile birlikte dillendirilmiştir:

İderse meyl eğer ol serv eşk-i çeşm Mecdîye

Akar cû gibi ana dimedik bir mâcerâ kalmaz

G.38/5

c.2. Toprak

Toprak genel olarak hâk, gubâr tabirleriyle birlikte kullanılmıştır. Toprak, sevgilinin eşiği, ayak tozu ve ayva tüyleri dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Gözlerüm biri birinden ağlamaz ey sîm-ten

Hâk-i pâyuna nisâr itmekde lûlû-yı ‘Aden

G.77/1

c.3. Ateş

Ateş yakıcılığı, şekli ve rengi dolayısıyla âşığa ait hasret ve gam halinin benzetileni olmuştur:

Eşk sanma yüreğüm yağı eriyüp akdı

‘Âteş-i gamda ciger döne döne oldu kebâb

G.11/4

c.4. Hava

Hava ile ilgili unsurlar daha çok rüzgâr dolayısıyla ele alınmıştır ve bâd-ı sabâ, bâd-ı şimâl gibi tamlamalarla birlikte kullanılmıştır. Kuzey rüzgârı sert esişi dolayısıyla güçle eğmek tabiriyle ilişkilendirilmiştir:

Gördi ser-keşlik ider kaddüne gülşende nihâl
Ey yüzi gül güçile eğdi anı bâd-ı şimâl

G.58/1

Sabâ rüzgârı ise taze hava getirmesi, hafif hafif esişi, açmamış taze çiçekleri açması özellikleri ile söz konusu edilmiştir:

Nice beste idi kadd-i hırâmânuna kim
Salınur bâd-ı sabâ gibi hevâyile nihâl

G.58/2

d. Hayvanlar

d.1. Kuşlar

Beyitlerde kuş ifâdesi murg şeklinde geçer. Murg kelimesinin dışında bu bölümde inceleyeceğimiz diğer türler tûtî, bülbül, şâhbâz ve tâvûstur.

d.1.1.Bülbül

Bülbül, güle olan aşkının büyüklüğü ve gülistanı mekan tutması dolayısıyla ele alınmıştır:

Kande olur yâr gibi gonca-fem [ü] lâle-’izâr
Söyleyüp oturmasun gülzâr içinde ‘andelîb

G.12/2

d.1.2.Tûtî

Papağanın konuşmaya başlaması, aynaya bakarak bunu öğrenmesi dolayısıyladır. Aynada aksini gören kuş, bu sesi kendisi gibi bir kuşun sesi

zannederek taklit etmeye başlamıştır.⁹⁹ Aşağıdaki beyitte bu olay dillendirilmiştir:

Görüp kendün hat-ı cânâna benzetme hazer eyle
Seni âyîne sana gösterür ey tûtî-i gûyâ

G.1/4

Aynaya bakınca konuşması gereken papağan, sevgilinin ayna gibi parlak güzel yüzünü görünce hayretten sessiz kalmıştır:

Bizi lâl eyleme dem-beste idüp tûtîvar
Göster âyîne-i ruhsarını dinle sözümüz

G.34/3

d.1.3. Tâvûs

Tâvûs renkli olması ve gezip dolaşması özellikleriyle çoğu zaman sevgiliye benzetilmiştir:

Kaşların tâkuna anun idicek ‘azm-i ‘urûc
Çekdi zülfün şeh-per-i tâvûsdan per per zamân

G.75/4

d.1.4. Şâhbâz

Şiirlerde sevgili, âşığı kendisine tutsak etmesi ve yaralaması dolayısıyla genellikle avcı ve alıcı kuş rolünde olmuştur.¹⁰⁰

Şâhbâz, sevgilinin gözünün benzetilenidir. Avcı olan sevgilinin silahları göz, gamze, saç ve diğer güzellik unsurları olmuştur:

Cân murgı oldu ise rubûde n’ola sana
Kim şâhbâz-ı çeşmün anı hoş tutar kapar

G.16/2

⁹⁹ İskender PALA: a.g.e., s. 545-546

¹⁰⁰ Ahmet MERMER: a.g.e., s. 124

d.1.5. Ukâb

Ukâb, yırtıcı ve siyah renkli bir kuş olması dolayısıyla söz konusu edilmiştir:

Atılur ukâbveş görse ‘adûyî tîrimüz
Tokınur şâhbâzlar gibi ana şemşîrimüz

G. 36/1

d.2. Dört ayaklı hayvanlar

d.2.1. Köpek

Köpek, beyitlerin çoğunda rakibe benzetilerek kullanılmıştır:

İstedüm kim ser-i kûyında idem geşt ü güzâr
Önümi aldı benüm yoluma geldi seg-i yâr

G.17/1

Rakibi terk etmesi halinde sevgili için it-köpek olma isteği ifâde edilmiştir:

Redd idersen eger rakîb-i segün
Olayın ben senün itün köpeğün

G.46/1

d.3. Sürüngenler ve böcekler

Pervâne, meges, mâr, mûr, ejderhâ, ankebût, semender ve neheng gibi hayvanlar değişik münasebetlerle gazellerde yer almıştır.

e. Bitkiler

e.1. Ağaçlar

e.1.1. Ağaç ve çeşitleri

Servi, şimşâd, tûbâ şiiirlerde çeşitli vesilelerle söz konusu edilmiştir.

e.2. Çiçek ve çeşitleri

Gül, gonca, lâle, nergis, sümbül, nar çiçeği, kırmızı gül, ak gonca, erguvân, yasemin, karanfil şiirlerde bahsi geçen çiçeklerdir.

e.3. Bağ, Çemen, Çiçek ile İlgili Unsurlar

Bağ çeşitli çiçeklerin bulunduğu yerdir. Güzelliğin ve sevginin sembolü olarak sunulmuştur. Bağ ile ilgili unsurlarda çemen, gülistan, gülşen, gül-zar sözkonusu edilmiştir. Kokusu, gül gibi çiçeklerin orada bulunması sebebiyle şiirler içerisinde bu unsurlara sık sık yer verilmiştir.

III. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

A. Nüsha Tanıtılması

1. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Ef. Manzum Eserler Tasnif No:398 (M.E.)

Baş: Seher bezm-i çemende jâle ile gonca-i hamrâ

Mey ile subha kalmış şîşedür ağzında bir elma

Yk: 11, ölç:130x10- 110x70, st: 15, yz: ince talik, cl: kırmızı, kt: Venedik, ct: ebri kağıt kaplı.

Evvelce bir mecmua olan bu nüshanın 1- 172. ci yaprakları kopmuş 172 den 184. ye kadar 11 yaprak kalmış, onların da metnine Mecdî'nin gazelleri, kenarlarında Muhteşem-i Kâşânî'nin uzunca bir Farsça kasidesi ile Ubeydî'nin Türkçe beş gazeli yazılmış, baş tarafına Ali Emirî'nin vakıf mührü basılmıştır.

Son: Raks ider mihrün gehî çarh-ı melâhatda müdâm

Mecdiyâ kalmaz anı seyr idenün ârâmı

2. Mecmûâ-i Eş'âr, Milli Kütüphane, 03 Gedik 18185 (M.E.1)

Çeşitli şairlerin şiirleri vardır. Adnî, Âhî, Ahmed Çelebi, Ahmed Paşa, Aka Ali, Alî, Âşık Efendi, Atâ (Üskûbî), Baharî, Bakî, Basrî, Fazlî, Fehmî, Figânî, Fuzûlî (Bağdadî), Füsûnî, Gubârî, Gülâbî, Hadîdî, Hafız (Şîrâzî), Hasan, Hâverî, Hayalî, Hayreti, Helâkî, Hevesi, Hıfzî, Hilâlî, Hızrî, Hüdâyî (Hüseyin), İshak, İzâri, Kadiri, Kemal, Kerimî, Lâmiî, Lezzî, Lisânî, **Mecdî**, Mezâkî, Mesîhî, Muhammed, Muîdî, Nâlî, Nazmî, Necâtî, Nehârî, Nesîmî, Nevâyî, Nevî, Nihânî, Niyâzî, Nizamî, Ömerî, Özrî, Râgıb Paşa, Rahmi, Razî,

Rakîlî, Revânî, Riyazi, Rûşenî, Sabit, Sabrî, Sadî (Şîrâzî), Sayî, Şehîdî, Şemî, Şemsî, Şînâsî, Taliî, Tevfîk, Ubeydî, Ulvî, Usûlî, Vasfî, Vechî, Vehbî, Yâdî, Zatî, Zuhûrînin şiiirlerinden oluşmaktadır. 156 yapraktır. 81. gazel ve 3. kıt'a bu mecmuada bulunmaktadır.

3. Mecmûâ-i Eş'âr, Milli Kütüphane, 06 Hk 3840 (M.E.2)

Sırtı açık kahverengi meşin, üzeri çiçek desenli pandizot kağıt kaplı mukavva miklebli cilt. Bosnavî, Lemi, Nimet Şerif, Fuzûlî, Fevâî, **Mecdî**'den şiiirler ile Bedri Baba'nın nutku, Hazreti Mevlânâ'dan ilâhiler, İshak Efendi, Sultan Süleyman, Sultan Selim Han, Hafız'dan gazeller vardır. 240x150-200x105 mm boyutlu, 55 yapraklı, 26 satırlıdır. Yazı türü Talik, kağıt türü harf filigrandır. İstinsah tarihi ve yeri yoktur. 1. kıt'a bu mecmuada bulunmaktadır. Gazeller içerisindeki bazı beyitler bu mecmuada tek matla olarak yer almıştır. Bu şekilde yer alan beyitleri metin içerisinde gösterdik.

4. Mecmûâ-i Eş'âr, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz. A 7301 (M.E.3)

Sırtı ve sertabı vişne rengi meşin, kapakları kahverengi meşin kaplı, miklebli, şemseli mukavva cilt. Eser şiiir mecmuasıdır. Rutubet lekeli. Usûlî, Ulvî, Emrî Çelebi, İshak, Behiştî, Âhî, Meshî, Figânî, Remzî, Sunî, **Mecdî**, Revânî, Nazmî, Rahimî, Abîdî'den şiiirler vardır. Satın alma; Abdullah Öztemiz. S.N. 1193/2-1345. 150x100-120x85 mm boyutlu, 187 yapraklı, 15 satırlıdır. Yazı türü Talik, kağıt türü yeni ince sarı kağıttır. İstinsah tarihi ve yeri yoktur. 1., 33. ve 61. gazeller bu mecmuada bulunmaktadır. Gazeller içerisindeki bazı beyitler bu mecmuada tek matla olarak da bulunmuştur. Bu şekilde yer alan beyitleri metin içerisinde gösterdik.

5. Mecmûâ-i Eş'âr, Milli Kütüphane, Yz. A. 7981/1 (M.E.4)

Bordo pandizot bir cilt içindedir. Cetveller ve söz başları kırmızıdır. Çeşitli şairlerin şiiirlerinden oluşmaktadır. Yahyâ, Hayâlî, Şem'î, İshâk, Kemâl Pâşâ, Sa'idî, Mevlânâ, Câmî, Hâtimî, Sâdikî, Zâtî, Hayretî, Hasan Rahmî,

Nev'î, Bihîştî, Abîdî, Nâdirî, Celâlî, Alî, Sâdık, Zihnî, Hilâlî, Sâ'î, **Mecdî**, Âşık Mehmed'in şiirlerinden oluşmaktadır. 202x134 mm boyutlu, 298 yapraklı, 14 satırlıdır. Yazı türü Nesih, kağıt türü birleşik harf filigrandır. Basım [18--?]'dür. 104. gazel bu mecmuadan eklenmiştir.

6. Mecmûâ-i Eş'âr, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 34 Sü-Tarlan 59/1 (M.E.5)

Sırtı meşin, vişne rengi bez kaplı bir cildi vardır. Baştaki yaprakta sonradan yapılan bir fihrist vardır. 194x132-150x95 mm boyutlu, 213 yapraklı, 17 satırlıdır. Yazı türü Talik, kağıt türü saman yerlidir. İzarî, Sunî, Nevî, **Mecdî**, Ubeydî, Rızaî, Âşık, Emri, Nihanî, Saniî, Danişî, Âgehî, Rahmi, Sırrı, Hüdayî, Şühudî, Sebzî, Refî, Şefîî, Nizarî, Bakî, Ziyneti, Şeyhî, Siyamî, Ruhî, Âlî, Halimî, Zatî, Mahlasî, Behîştî, Emirî, Hilali, Nişanî, Necati, Ishak Çelebi, Hayreti, Mesihî, Sualî, Selikî, Ahî, Sakî, Amrî, Kemal Paşa zade, Derunî, Enverî, Şevkî, Fevrî, Usuli, Revani, Kabili, Halilî, Kadrî, Firakî, Huzurî, Hayalî, Pendname-i Ruşenî, Ahmed Paşa, Nizamî, Ulvî, Zafî, Sultan Veled, bahr-i tavil-i Beyanî, ve Hilali, Hacu-yi Kirmanî, Nevaî, Şahidi, Hamdî, Maka-lat-ı Gülşenî, Divan-ı Enverî, Attar, Nesimî, Kaside-i Cem Sultan, Haverî, Hakikî, Hicrî, Şehrî, Mevlana, Cunejd-i Bağdadî, Hâce İsmet, Sadî, Bahrî, Ahmed, Kıyafet-nâme-i Hamdî, Emrî, Nizamî, Sahrî, Hatayî, Nazmî, Kâtibî, Elvanî, Cafer, Hümmamî, Tavafî, Ata, Şemsî, Muhibbi, Figanî, Pertevî, Camîî, Yahya, Kerimî, Rükni, Rahimî, Meylî, Sürurî, Ahmedî, Kadiri, Ruhî, Sineçak, Yusuf, Şahî, Miheng-nâme-i Celilî, Kasımı, Ebu Ali Hemedanî, Saî, Hezarî, Fehmî, Naimî, Ulumî, Ezherî, Helaki, Sakinâme-i Fevri vardır. 1., 19., 34., 37., 38., 41., 49., 53., 61. gazeller bu mecmuada bulunmaktadır.

B. Transkripsiyonlu Metin Oluştururken İzlenen Yol

1. Mecdî Mehmed Efendi'nin şiirlerini ihtiva eden mecmua, kaynaklarda Divan ve Divançe olarak tanıtılmıştır. Ancak eser çalışmamızda mecmua (M.E.) adıyla tanıtılmıştır. Şiirlerini bulduğumuz diğer mecmualar ise (M.E.1.,M.E.2., vd.) olarak adlandırılmıştır.

2. Asıl mecmuada (M.E.) yer alan gazeller ye harfine kadar kafiyeleşmiş olup toplam 104 gazelden oluşmuştur. Bu gazeller dışında 6 adet matla' beyti tezkirelerden alınmıştır. 3 kıt'a'dan 2 tanesi şiir mecmualarından, 1 kıt'a ise asıl mecmuadan (M.E.) eklenmiştir.

3. Elimizde bulunan mecmuada şiirler (M.E.) belirli bir düzen içerisinde yazılmamıştır. Bu nedenle şiirlerin sıralanışında öncelikle alfabedeki harfler, daha sonra iç sayfalarda yer alan şiirler esas alınmıştır.

4. Metin içerisinde vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak için ilave edilen hece veya kelimeler köşeli parantezle [] gösterilmiştir.

5. Bütün çabalara rağmen; okunamayan mısraların sonuna (...), okumada vezin hatası olarak görülen mısraların sonuna ise (?) işareti konulmuştur. Taramış olduğumuz mecmualarda bulduğumuz beyitlerin yanına ise * işareti konulmuş ve bu mecmuaların künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

6. “Ki” ve “ne” ile yapılan birleşmelerde düşen ünlü, ilmî eserlerde kullanılageldiği gibi, apostroflarla “ n'ola” şeklinde yazılmıştır.

7. Arap alfabesinde bulunup da, bugün kullandığımız alfabede bulunmayan işaretler için tenkitli basımı yapılan ilmi eserlerde kullanılagelen aşağıdaki transkripsiyon sistemini kullanılmıştır:

Hemze	:	’	
Se	:	Ṣ	ṣ
Ha	:	Ḥ	ḥ
Hı	:	Ḥı	ḥı
Zel	:	Ẓ	ẓ
Şad	:	Ş̣	ş̣
Żad	:	Ẓ̇	ẓ̇
Đad	:	Đ̣	đ̣
Tı	:	Ṭ	ṭ
Zı	:	Ẓı	ẓı
‘Ayn	:	‘	
Ġayn	:	Ġ̣	ġ̣
Kaf	:	Ḳ	ḳ
Kef	:	Ṇ̃	ṇ̃

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun sesliler “â, î, û” şeklinde gösterilmiştir.

8. Bazı kelimeler 16. yüzyıl dil özelliklerine uygun olacak şekilde okunmuştur. (âftâb, âşkâr, dimek, urmışdur.)

9. Eklerin bitişik ya da ayrı yazılması noktasında İsmail Ünver’in , “Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesi dikkate alınmıştır.

C. MECDÎ'NİN ŞİİRLERİNİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Kaside

- Mef'ûlü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün *
- 1 'Gâlib 'anâşırumda bunı kılmış ihtiyâr**
 - 2 Hâkem gubâr-ı derd ü belâ âbum eşk-i çeşm
Bâdum semûm-ı âh ola sûz-ı sînem nâr
 - 3 Künc-i gam oldu cây bu Hâk hücre sine
Nüh kubbe seb'a-i felek olmadı pâ-y-dâr
 - 4 Bir kutlu kapu açup aña hücre lûtf kııl
Kem nesnedür belâda kalup yiri oldu dar
 - 5 'Âdet budur 'uşâta iderler şefâ' atı
Lûtf it ne deñlü 'âşi isem ben günâhkâr
 - 6 Şiddîk bendeyem saña ben 'ankebûtveş
Niçe zamândur oldum işigünde yâdgâr
 - 7 Lâyık mı ser-münâfıkı Bû cehl-i sireng
Har-mühre-i nifâkı ola dürr-i gûşvâr
 - 8 Âhîr-i derd [ü] gamla yüzi yara olup anuñ
Mânend-i şubh gelüp olur gizli âşkâr

*M.E.: 1a varagında kaydedilmiş olan bir kasidenin dua bölümüdür.

** Kasidenin tamamı ve beytin ilk mısraı yoktur.

- 9 Şıdk ile şubh-ı şâdıķum alnum açık durur
Gün gibi mihrüm açar olur fâş tâb-dâr
- 10 Ahvâl-i pür-melâli şikâyetde Mecdiyâ
Tavşılı terk idüp sözüñi eyle ihtisâr
- 11 Başla du‘ â-yı devlet-i şâhib-sa‘ âdete
Şarf itme ‘ömri nesneye o cânı zînhâr
- 12 Şer‘-i Muhammedî ile tıldukça kâ’inât
Diniyle bulduğınca şeref şahn-ı rûzgâr
- 13 Enşâruñ ola dört yanuñda durup senüñ
İclâl ü baht u devlet ü iķbâl-i çâr-yâr

Gazeller

DÎVÂN-I MECDÎ BE-TEMÂM

ELÎF *

1

- Me fâ‘ îlün Me fâ‘ îlün Me fâ‘î lün Me fâ‘î lün
- 1 Seher bezm-i çemende jâle ile gonca-i hamrâ
Mey ile subha kalmış şîşedür ağzında bir elma
- 2 Maḥabbet burcî üstinde felek bir gök kebûterdür
Aña ḥûrşîd ile meh oldu iki beyze-i beyzâ
- 3 Gelüp meclisde cân başı yakar pervâne-i miskîn
Aceb kan bâğı olmışdur anuñla şem‘ -i bezm-ârâ
- 4 Görüp kendüñ ḥaṭ-ı cânâna beñzetme ḥazer eyle
Seni âyîne saña gösterür ey tûṭî-i gûyâ
- 5 Ğam-ı ḥâlûñle ölse Mecdî cânâ kabır-pûş eyle
Mezârı üstine per-i megesden bir siyeh ḥârâ

2

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Nisbet itmez rûyuñı âyîneye ehl-i şafâ
Ṭûṭî-i gûyâ ne deñlü söylese andan yaña

*Başlıklar nüshada yoktur, tarafımızdan yazılmıştır.

(1) M.E.: 1b

(1) M.E.3: 84a , M.E.5: 4b-5a

(2) M.E.: 1b

- 2 Tavk-ı zincîr-i cünûnuñ sen bilürken derdini*
Ey gönül dîvânemi olduñ yolun urduñ aña
- 3 Kâlb-i sengînüñ içün ağan yaşuma öykün diyü
Aldı âbı koltuğına kühlara her bir kabâ
- 4 Her birinüñ dirhem-i eşki aķup aķup gelür
Devlet-i ‘aşķuñda oldu gözlerüm ehl-i ğınâ
- 5 Hâk-i râh-ı yâri alup girdi servüñ göñline
Beñzer ey Mecdî bulıtdan geldi gülzâra şabâ

3

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Şerhamı şerh itmege zaķmum dehân oldu baña
Anda hûn-âlûde peykânüñ zebân oldu baña
- 2 Gülşen-i sînemde kanlu dâğlarla her elif
Pür-şükûfe bir nihâl-i erguvân oldu baña
- 3 Yoğiken pîrâmenüm götürmege cismümde tâb
Pembe-i dâğ-ı tenüm bâr-ı girân oldu baña
- 4 Şâh-ı ‘aşķum gûy-ı çerhi tóbveş oynamağa
Mâh-ı nev destümde sîmîn şavlecân oldu baña
- 5 Kâmet-i hum-geşte Mecdî kanlu kanlu dâğ ile
Şemse-i zerle müzeyyen bir kemân oldu baña

* M.E.2: 47a
(3) M.E.: 2a

4

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Didiler kıaddüñ elifdür iki kıaşuñ iki râ
Bir diyüp iki diyüp kıomadı anı şı‘arâ
- 2 Ey yüzi Ka‘ be yürek oynaması çekmez idi
İztırâb-ı ğamuña uğramasa kııble-nümâ
- 3 Halk hazz itdi mey-i nâb u şadâ-yı neyden
Hayli mergûb olur hûb olıcaķ âb u hevâ
- 4 Bezme geldikde ayağuñ süri ey bâde-i nâb
Şâyed ol mâh gelüp bezmimüze vire ziyâ
- 5 Kıaldırup ‘arsageh-i sînede sancaķ bir elif
Mecdiyâ şimdi bu miñnet-zedeye degdi ‘aşâ

5

Me‘ûlü Fâ‘ilâtü Me‘û‘ilü Fâ‘ilün

- 1 Az işler itmedi baña ağyâr idüp cefâ
Çok sevdigüm o yâr-i cefâkâr u bî-vefâ
- 2 Teşbîh itmez ehl-i şafâ aña rûyuñı
Tûtî ne deñlü söylese âyîneden yaña
- 3 İki gözüm olursa da yüzine bakmayam
Görmezse hâk pâyuñı her kim ki tûtîyâ

(4) M.E.: 1b der-kenar

(5) M.E.: 1b der-kenar

4 Harf atduğını işidüp engüşt-i dil-bere
Yondı debîr-i hâmeyi itdi dili kısa

5 Bu kanlu zağmı yarılıla sîne Mecdiyâ
Bir meşkdür ki sürh ile yazıldı harf-i râ

6

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Şûfî meyl itmezse mâyildür gönül ammâ saña
İki kişinün biri ‘âşık durur cânâ saña

2 Dörlü dörlü rengler virdi aña mihrün senün
Olalı ey gonca-leb ‘âşık gül-i ra‘nâ saña

3 Cümle-i hûbân-ı âfâk içre senden ğayrıya
Kimse müstesnâ dimez ey mâh ala saña

4 Çerh-i ser-gerdân rehün için güneş ser-geştedür
‘Âşık olmuş cümle yirden göge âşinâ saña

5 ‘Aşk iklîminde şöyle şevketündür Mecdiyâ
Görse ger idrâküni reşk eyleye Dârâ saña

BE

7

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Şâhid-i şevke zeberced tâcıdur câm-ı şarâb
La‘ldür aña konulmuş sâkiyâ her bir habâb

(6) M.E.: 1b-2a der-kenar

(7) M.E.: 2a

- 2 Yiltesün mihrüñ hevâsına hevâlî olmasa
Çâk çâk itmezdi ser-tâ-pâ teni ey meh şehâb
- 3 Şubh olunca yummadı kirpiklerin merdümлерüm
Olmasun diyü anuñla yâr arasında hicâb
- 4 İşigin öpmek ümîdine düşenler ol mehûñ*
Âşık-ı üftâdeveş kendin bırakmışdur şihâb
- 5 İtmesem per-i semenderden eger evrâķını
Şi'r-i âteş-bârı Mecdî cem' olup olmaz kitâb

8

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Sâķiyâ bir kaşr-ı mînâ-fâmdur câm-ı şarâb
Kim çıkup başı kabâ kesb-i hevâ eyler habâb
- 2 Kûp dibinde düşkün olmuş kalmış iken sâķiyâ
Geldi bezm-i pür-şafâña ayağa bindi şarâb
- 3 Muṭrib-i bezm-i belâ görsün nice olur enîn
Üstühânum yay kılsun reglerüm târ-ı rebâb
- 4 Eşk-i pür-hûnuñ kızardı çihresi kan derledi
Görmege sen nûr-ı çeşmi var ise itdi şitâb
- 5 Nice girye itmesün Mecdî gibi yaşlar döküp
Mihr-i nûrın görmedi 'ömrinde ey mihr ü şehâb

* M.E.2: 46a
(8) M.E.: 2a

9

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Bir haymedür kuruldı şarâb üstine habâb
Engüş-t-i yâr 'aksi aña sîmden tınâb
- 2 Yok yire ağırdur başını hâlķ-ı 'âlemüñ
La'l-i lebûñe beñzemek olmaz şarâb-ı nâb
- 3 Mey devletinde şişse kabarsa 'aceb midür
La'le irişdi elleri kalkındı sürķ-âb
- 4 Müjgânı şanma fâş ideli râzımı gözüm
Barmaķların yüzine tutar eyleyüp hicâb
- 5 Bir bî-sitâre tâli'i yok tîre-bahtdur
Beñzerse n'ola Mecdiye ey mâh-rû seḥâb

10

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Sâgarı elden kıomaz mey-hâra bir ben bir habâb
Bî-dil ü ser-geşte vü âvâre bir ben bir habâb
- 2 Dîdesi pür-hûn dimâğında hevâ bağrında taş*
Mey-perest ehl-i hevâ bî-çâre bir ben bir habâb
- 3 Saña karşı sâķiyâ elde tutup mîzâb-ı câm
Eyleyen dîdâruña nezzâre bir ben bir habâb

(9) M.E.: 2b

(10) M.E.: 2a der-kenar

*M.E.2: 46a

4 Bâda virmiş devri almaz rûzgârı ‘aynına
Bağmamış bu günbed-i devvâra bir ben bir habâb

5 Başî ditrer ayağ üzre tıramaz mest-i müdâm
Mecdiyâ zinde-i cân mey-hâra bir ben bir habâb

11

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Gelemez kızsa bezm-i rûşene ‘aceb mi dile tâb
Câm-ı mey mankal-ı nâr aḡkeridür âl-i habâb

2 Kaṡrelerdür degül encüm gıce şîşeyle kamer
Harf-i bî-ḡod göricek mihrûn ile saçdı gül-âb

3 Bülbülün ḡasteligin bilmege remmâl gibi
Jâleler pûta döküp bâğda gül açdı kitâb

4 Eşḡ şanma yüregüm yağî eriyüp aḡdı
‘Âteş-i ḡamda ciger döne döne oldu kebâb

5 Cennet-i vaşla girüp görmege dîdâr kîşî
Mecdiyâ dûzaḡ-ı hicrânda çeker cân ‘azâb

12

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâilâtün Fâ‘ilün

1 Âftâbı isteyen mi olsam ol mâha ḡarîb
Kim ider yanumca peydâ sâye gibi bir raḡîb

(11) M.E.: 2a der-kenar

(12) M.E.: 3a der-kenar

- 2 Kande olur yâr gibi gonca-fem lâle-‘izâr
Söyleyüp oturmasun gülzâr içinde ‘andelîb
- 3 Seyr-i miḥnetde yaturken dil-i bî-çâreye mey
Görmege vardı ḥayâl-i ğabġabuñ iletdi sîb
- 4 Düşse zülfüñ ‘ârızuñ üzre sirişküm cûş ider
Serd [ü] germ olur bıraġılsa miḥen şuya şalîb
- 5 Mecdiyâ eflâkde döker melâ‘ik şeh-perin
Sûz-ı âhumdan eger peydâ olursa bir lehîb
RÂ‘

13

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Ḥ‘âce-i ‘aşkum yumuş oġlanıdur bu eşk-i ter
Dûd-ı âhum karaġulluġda atılmış oġ geçer
- 2 Her ne yirde aġladumsa yoluma aġçe döküp
Baña nice yirde bulunmışdur eşk-i çeşm-i ter
- 3 Görmeden dem-bestedür gerçi ruḥuñ mir‘âtını
Lîk söze gelse tûṭî bülbül-i ġuyâ geçer
- 4 Kaddüñ ucından o deñlü ellemişdür rûzgâr
Kim elinden servi anuñ alımadı kimseler
- 5 Baş koyup ḥum ayaġına küp dutar miḥmânına
Ruḥlaruñ şevġine Mecdî baş kaldırmaz içer

14

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

- 1 Niķâbuñ açdı rûyuñ gördük ey yâr
Şabânuñ göreyin olsun eli var
- 2 Aradum bulmadum kûyında yâri
Bulunmaz bir anuñ gibi cefâkâr
- 3 İpe uracağı yokdur işigüñ
Ki hâk-i pâye idem anı îşâr
- 4 Saña bakmazlanurmış ey perî-rû
Gözine şeyh-i şehrüñ görünür var
- 5 Öürsem kanlu kanlu dâğlarla
Biter kabrümde Mecdî şâh-ı gül-nâr

15

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Dûd-ı âhum götürmedi âğyâr
Yük olur bilmeze olup her bâr
- 2 Kendümi bilmezin gamuñla didüm
Bildüreyin seni saña didi yâr
- 3 Ne тұrur devr-i gülde şûfî kim
İçmege gül gibi bahânesi var

(14) M.E.: 3a

(15) M.E.: 3a

4 Bilmege eşk-i çeşmimün hâlin
Dökdi deryâya tatlu dil enhâr

5 Mecdî kendin yitürdi dimişler
Bulurın ben anı dimiş dil-dâr

16

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1 Kuşağı ile düğme çözülüp birer birer
Vuşlat deminde câme-i yâr aradan çıkar

2 Cân murğı oldı ise rubûde n'ola saña
Kim şâhbâz-ı çeşmün anı hoş tutar kıpar

3 Yârün me'ârın alsa leb-i âb-dârına
Meclisde hâhişide eriyüp geçer şeker

4 Hûnıyla bağrumuz nice pür olmasun bizüm
Kim bezm içinde sâkî şürâhî müle başar

5 Peykân-ı hûn-feşânumı sen gizledün diyü
Mecdîye görseñ oklarıñ ey şeh neler şaçar

17

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1 İstedüm kim ser-i kûyında idem geşt ü güzâr
Öñümi aldı benüm yoluma geldi seg-i yâr

(16) M.E.: 3a

(17) M.E.: 3b

- 2 Saña ‘âşıklıgımı halka dirin didüm aña
Be diye n’olsa gerek didi oradan dil-dâr
- 3 Bağrımın başları hicrûnle biñ oldu dimege
Ey tabîb-i dil ü cân ‘âşıkunıñ kaç başı var
- 4 Hayli itiligi var bulduğın it gibi talar
Hele hırlı kudurası degül ancak ağıâr
- 5 Bir ramağ kaldı yetiş Mecdî-i bî-çâre didüm
Azıcuğ canlu imiş didi o ‘Îsî-güftâr

18

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 Dilde peykânun ucından yeñile yaş çıkar
Yeñi başdan yine mecrûhun olur cân u ciger
- 2 Ben rezil geçse n’ola leşker-i hattı bu haber
Bu meşeldür ki şehâ tîz biten tîz yiter
- 3 Hâtemi taşladılar ağzuña öykündüğüçün
Kendüye itdi anuñ karnına kim taş başar
- 4 Beñzedüp la‘lüne yârân mezelendi şekeri
Düşdi ağızlarına göresin anı yirler
- 5 Ruḥ-ı zerd oldu ‘ıyân kanlu sirişküm içre
Mecdiyâ kırmızı gülde nitekim ḥurde-i zer

19

Me fâ'î lün Me fâ'î lün Me fâ'îlün Me fâ'îlün

- 1 Maḥabbet âteşinden kim şererdür bâğda güller
Anuñ ḥâkisterinde âferîde oldı bülbüller
- 2 Taķındı sâmirî maḥbûbların gibi lewendâne
Başında sürḥ destâr üstine o tel karanfüller
- 3 Benüm çâre olur mı derdüme ol gözleri bîmâr
İder anuñla başum hoş degül diyü nâleler
- 4 Firâķ-ı zülfüñ ucundan döğündi seng-i şebnemle
Kebûd itdi ser-â-ser cismüni gülşende sünbüller
- 5 Ümîd-i ḥâl-i hadd-i yâr ile terk-i diyâr itdi
Karardı râhda Mecdî gelince Rûma fûlfüller

20

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Ḥarâb-âbâd cismümde degüldür üstüḥân yir yir *
O miḥnet-ḥânededen bir kaç sûtûn kıldı nişân [yir yir]

(19) M.E.: 4a, M.E.5: 1b-2a

(20) M.E.: 4a

Pervâne Beg Nazîre Mecmu'âsı (145a), s. 102

* Pervâne Beg' de farklıdır:

Ten-i zerd ü nizârumda degüldür üstüḥân yir yir

Fenâ kasrına çıkmağa urıldı nerdübân yir yir

- 2 Şakındı çâr-sû-yı çarhı gice nâr-ı âhumdan
Olupdur seb‘a-i seyyâre ey meh pâsbân yir yir
- 3 Hâyâlûñ ‘askeri kındı süvâr-ı şahñ-ı dîdemde
Görinen şanma müjgânım dikilmişdür sinân yir yir
- 4 Degüldür sûz-ı âh-ı ‘âşıkân kûy-ı nigâr üzre
Çekerler âsmâna ejder-i âteş-feşân yir yir
- 5 Degül müjgân-ı hûn-âlûd Mecdî eşk-i çeşmümde
Bitüpdür cûybâr üzre nihâl -i ergavân [yir yir]

21

- Mef‘û lü Me fâ‘î lü Me fâ‘î lü Fe‘ûlün
- 1 Güftâra ağız açmaz o ğonca-deheni gör
Kimseyle adım atmaz o serv ü semeni gör
- 2 Sen kâmeti şimşâd şanup ey lebi ğonca
Her gördüğü serve şarılur yâsemeni gör
- 3 Esrâr-ı ğamı söylese ney itme ta‘accüb
Ko söyleyeni ey lebi mül söyledeni gör
- 4 Meclisde görüp ayağı sunduñ yed-i tevbe
Elde ne elüñ sen ey şûfî seni gör (?)
- 5 Derd ü elem-i ‘aşka düşerse n’ola Mecdî
Ey Yûsuf-ı gül-çihre o çâh-ı zekânı gör

22

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Tâhir egerçi hevâ vü hevese bâdıdur
‘Aşk ammâ begüm ehli olana yâdıdur
- 2 Koydı peri yirine târlarun sünbülünün
Bu perîşânlığa ey gonca şabâ bâdıdur
- 3 Düşürür her kişiyi Kays gibi dağlara
Vâdî-i ‘aşk u maḥabbet ne ‘aceb vâdidür
- 4 Ġam degüldür elem-i ‘aşka giriftâr olmışam
Kim ġam-ı ‘aşk ‘aceb zevk ‘aceb şâdıdur
- 5 Gümleyen ra‘d degül kûbbe-i eflâk üzre
Mecdînün âh-ı seḡer-ḡîzi vü feryâdıdur

23

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Sâḡiyâ mey-ḡâneler bir hûb şoḡbet-ḡânedür
Çâr-dîvârı şafâ-âbâd u ‘işret-ḡânedür
- 2 Secde kıldılar şurâḡîler ḡabâb-ı sâḡiye
Derḡeh-i pîr-i muḡân ulu ‘ibâdet-ḡânedür
- 3 Sen şeh-i ‘aşkum şadâ-yı ra‘d-ı kûs-ı devletüm
Çâr tâḡ-ı ḡal‘a-i eflâk nevbet-ḡânedür

(22) M.E.: 4b

(23) M.E.: 4b

- 4 Ser-fürû eyler aña nâmûs-ı ekber sidreden
Dergeh-i şâh-ı maḥabbet özge devlet-ḥânedür
- 5 Zaḥmesinden dökülür bârân-ı endûh u belâ
Mecdiyâ eflâk bir vîrâne miḥnet-ḥânedür

24

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Jâleler virdi dehân-ı âb-dâruñdan ḥaber
Goncaya âbı gelüp bu sözler oldu aña ter
- 2 Ḥacletinden bezmde âb-ı ḥayâyâ oldu ğarḳ
La'l-i cânâna ezilmek istedüğünce şeker
- 3 Yoluma akçe döker yok diyü ter düşme gözüm
Naḳdũñ al işte yaşum ḥâzırladı vâfir güher
- 4 Ey gönül feryâduñı şanma saña hem-dem olur
Vâz gel bu fikrden sen anı gönlüñden gider
- 5 Balsa bâğ-ı ḥüsnüñi tenhâ eger Mecdî senüñ
Rindlik eyler hemân bir iki şeftâlu öper

25

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Gözden gelür yaşum yirine sîm-i bî-şümâr
Şimdi o merdümün gelüri çok ğınâsı var
- 2 Künc-i belâda gel bana hem-demlük it didüm
N'ola senünleyüz didi ol dem hayâl-i yâr
- 3 Nâr-ı firâka yandı yakıldı dil-i rakîb
Ey mâh-rû çü fasl-ı dey içre olur niyâr
- 4 Eglenmeyüp geçer dil[e] pür-sûzdan okuñ
Od üzre oturur gehi eylemez firâr
- 5 Ol bî-naẓîr bakmadı mir'âta Mecdiyâ
Hergîz görülmemişdür anuñ gibi bir nigâr

26

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Hevâ-yı 'aşkı 'uşşâkı perîşân rûzgâr eyler
Anuñ zerrâtveş gerdini ahter târ-mâr eyler
- 2 Güzer itse eger ol haţt-ı yeşil libâsıyla
Çemenler eyleyüp peydâ mezârum sebzêâr eyler
- 3 Yoluñda bahse düşmiş gözlerüm kim kıatre-i âbı
Biri billûr iderse biri dürr-i şâhvâr eyler

(25) M.E.: 2b der-kenar

(26) M.E.: 3a der-kenar

- 4 Degüldür nergis-i şehlâlar içre jâle kabrümde
Benümçün çarh-ı nâ-bînâlar aķçe[ler] nişâr eyler
- 5 Ne kara günlere kaldum şeb-i firķatda ey Mecdî
Ki bile gitmege sâyem benüm yanumca ‘âr eyler

27

- Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün
- 1 O meh-rûnuñ egerçi âftâb-ı ĥaddi ra‘nâdur
Velikin ķadd [ü] ebrûsı anuñ a‘lâdan a‘lâdur
- 2 Faķîrûñ sîm-i eşkin ķılma pâ-mâl itme istiğnâ
Ki kalmaz genc-i ‘izz ü nâz sulţânım bu dünyâdur
- 3 Müjem kilkiyle yazmağa ĥikâyât-ı ģam-ı ‘aşķuñ
Sirişķüm mûhresiyle şafĥa-i ĥihrem mücellâdur
- 4 Ķumâş-ı cism-i zerdüm kim reh-i ‘aşķuñda bezl itdüm
Anuñ üstinde ķanlu ķanlu dâģum al tamģadur
- 5 Ser-i râh-ı belâda ben fütâde gerçi ednâyam
Sirişķ-i çeşmüm ammâ Mecdiyâ ednâdan ednâdur

28

- Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün
- 1 Kül oldı nâr-ı miĥnetden beden bî-sûz u bî-ferdür
Dil-i sûzân o ĥâkisterde ķalmış ģizlü aĥķerdür

(27) M.E.: 3a-3b der-kenar

(28) M.E.: 3b der-kenar

- 2 Ser-i zülfünde hâl-i mûy-dârunla zenehdânû
Sepîd-i dûd peydâ eylemiş âvîze micmerdür
- 3 Görüp cisminde ol sîmîn-terûñ nâfin didüm gûyâ
Semenzâr içre bir aķ ğonca ķonmıř sîm-sâġardur
- 4 Karişma cûy ile ey hûn-ı eşküm iħtilât itme
Ki senden reng alur ġaylice nâzik-meşreb ü terdür
- 5 Ben ol şâh-ı diyâr-ı ‘aşķum ey Mecdî ki başumda*
şerâr ile duhân-ı âh bir altunlu şeh-perdür

29

- Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün
- 1 Gõñûl sulţân-ı mülk-i ġam tenüm mülk-i maġabbetdür
Elif üstinde dâġum seng-i râh-ı derd ü miħnetdür
- 2 Baña hem-demlik eyler ġâh geh künc-i maġabbetde**
Sirişk-i dîde-i pür-nem yüzüme şanki ġasretdür
- 3 Tırurken mürde-dil üftâde ‘âşık ey gül-i cennet
Varup aġyâr ile ġařır olduġuñ ġâyet kıyâmetdür
- 4 Koyup miħrâb ebrûñ ile zünnâr-ı ser-i zülfün***
Büt-i Çîne tapanlar ey şanem bilmem ne milletdür

(29) M.E.: 3b-4a der-kenar

* M.E.2: vr.50a

** M.E.2: vr.50a

*** M.E.2: vr.50a

- 5 Reh-i ‘aşk içre dâmânuma ol servün el irgür pek
Maḥabbet ehli ortasında Mecdî ‘alî-rif’atdūr

30

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ter düşüp ‘âşıkларуñ eşk-i girîbânın alu[r]
Silküp atup yaḳasın ḳurtarsa dâmânın alur
- 2 Zülfüñüñ dîvânesidür dil ne borcî var kim
Ṭavḳ-ı zincîr-i cünûn anuñ girîbânın alur
- 3 Leblerüñ ağzında iken ayırup senden beni
Yanaḡuñ üstine ṭurup ḥastenüñ ḳanın alur
- 4 Gerçi çaldı zaḥmınuñ ḳanın yüzine ḥançeri
Ol şeh-i ḥûnî velî ḳomaz anuñ ḳanın alur
- 5 Ağız açdılar dil-i Mecdî gibi peykânüña
Kim yiyüp anuñ etin her pâre bir yanın alur

31

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Elifden ḳaddünüñ a‘lâlığı yanumda zâhirdür
Velî nâ-dân yanında anlaruñ ikisi de birdür
- 2 Deḥânuñ zevḳin almışdur anuñçün devr ider sâḡar
Aña inkâr ḳılmasa sâḳiyâ bu zevḳe dâ‘irdür

(30) M.E.: 4a der-kenar

(31) M.E.: 4a der-kenar

- 3 Haṭuñçün vechden ḥâric degüldür dime sulṭânum
Baña şor zûlmüni ḵuluñ bilür anı ne ḵâfirdür
- 4 Yiyüp içüp geçindi itlerüñle bir nice yıldur
Ciger ḥûnîyla eşk-i dîdeden ‘uşşâḵ şâkirdür
- 5 Sirişk-i çeşm-i baḥr âsânuñ evsâfında Mecdînüñ
Düşen şî‘r-i teri ey dürr-i yektâ baḥr-i vâfirdür

32

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Sûz-ı ‘aşkı sanmañuz kim bülbül-i şeydâdadur
Reng ü bûy-ı ‘aşḵ ser-tâ-ser gül-i ra‘nâdadur
- 2 N’ola çeşm-i ḥâbın anuñ ḵoltuğında ḵışlaruñ
Arḵası üstüne yatarsa olur arḵadadur
- 3 Düşdi şevḵ-i câm-ı mey-gûnuñla câma bir ḥabâb
Anuñ içün sâḵiyâ göñül gözi şahbâdadur
- 4 Ḥâtır-ı a‘dâda la‘lûñde dil-i ‘âşıkda ‘aşḵ
Kânı la‘lûñ ḥâradur dürrüñ yiri deryâdadur
- 5 Şemme-i keyfiyyet-i câm-ı maḥabbet Mecdiyâ
Dostuña mey-nûş iden rind-i ḵadeḥ-peymâdadur

33

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Esen olsun cihânda bâdı seher
Ki getürdi baña saçından eşer
- 2 Mâtemi hicri dil-bere nisbet
Dügüne varmalu kıara günler
- 3 Kim ki yüzün koyup bağa güneşe
Yüzüne şa‘şa‘a şoķar ħançer
- 4 İki ebrûnuñ ortasında ħal
Şanki şâvûsdur açar şeh-per
- 5 Cünd-i ‘aķl ile ceng içün Mecdî*
Âhdan giydi başına migfer

ZÂ'

34

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Ħayli âlûde idi ħâķ-i rehûñle yüzimüz
Ağlamağ ile anı yudı arıtdı gözimüz
- 2 Nâr-ı ‘aşķuñ bizi başdan ayağa yakmışdur
Yok durur sen daķı gül-nâr yanında yüzimüz

(33) M.E.3: 84b; Osman Nuri PEREMECİ: a.g.e., s. 216; Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 199

*M.E.2: 50b

(34) M.E.: 5a, M.E.5: 3a-4b

- 3 Bizi lâle eyleme dem-beste idüp tûfîvâr
Göster âyîne-i ruhsârûnı dinle sözümüz
- 4 Gelmedün seyrimize kendimizi bulamadık
Gıtdüğünce yitürüp za‘ fuñ ile kendimiz
- 5 Şöyle gıtdün ki diyâr-ı ‘ademe ey Mecdî
Görmedi bâd-ı şabâ dâhi biriyle gözümüz

35

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün

- 1 Evc-i şevke mâh-ı nev na‘l-i der-i mey-ğânemüz
Âftâb-ı ‘âlem-ârâ lem‘a-i peymânemüz
- 2 Mânî-i çin ey şanem zünnâr-ı zülfün yâdına
Şeh-per-i Cibrîl ile nağş eylesün kâşânemüz
- 3 Bir büyük hikmet-şinâs erbâb-ı ‘aşkuz kim benüm
Feylesof-ı dehre istignâ ider dîvânemüz
- 4 Ka‘r-ı deryâda nehengün gökde Kerrûbîlerün
Zühresini çâk ider âvâze-i mestânemüz
- 5 Pertev-i ‘aşkıyla şem‘-i pâ-y-dâruz Mecdiyâ
Mihr-i ‘âlem-sûz ile mâh-ı felek pervânemüz

36

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Atılır uqâbveş görse ‘adûyî tîrimüz
Toķınur şâhbâzlar gibi aña şemşîrimüz
- 2 Nağme-sûz âfâķı sûzânımız ile ser-te-ser
Kalmamışdur tırmağa ey şâh-ı ‘âlem seyrimüz
- 3 Şöyledür serde cünûn-ı ‘aşķuñ ey Leylî-hırâm
Gûş iden Mecnûn olur âvâze-i zincîrimüz
- 4 Kimler añlardı bizi câna bu maħabbet-ķânede
Ger seg-i kûyun senüñ olmasa dâmen-gîrimüz
- 5 Mecdiyâ meydân-ı ‘aşķuñ pehlüvânı şayd olur
Şîrler lâyıķ durur olsa eger naķçîrimüz

37

Me fâ‘ilün Me fâ‘ilün Me fâ‘ilün Me fâ‘ilün

- 1 Nefesden câm-ı tâsuñ çün şadâsı bir zamân gitmez
Anuñçün yârdan dem ursalar dilden figân gitmez
- 2 Degül durur ‘adâvet râh itdükde kıla gerdûn
Ki feryâd olsa kûhsârün şadâsı bir zamân gitmez
- 3 Dile geldikde şevķ-i ĥaddüñ eksik olmadı âhum
Belî ‘âdet budur âteş yanan yirden duĥân gitmez

(36) M.E.: 5a

(37) M.E.: 4b der-kenar, M.E.1: 45a, M.E.5: 3b

- 4 Kırıldı leşger-i haṭṭuñ yüzünde tîgdan geçdi
Muḳarrer oldu bu kim şark-ı şemsden kırân gitmez
- 5 Ağardı giryeden çeşmüm ğam-ı hâliyle cânânun
Bu zâhirdür ki Mecdî dâğ olan yirden nişân [gitmez]

38

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Bizümle şubḡa dek bir şeb o tıfl-ı meh-liḳâ ḳalmaz
Hilâl iken meh-i 'âlem-fürûz ey dil aña ḳalmaz
- 2 Sen ey dil gizledün ol fâşî nâmuñ gerçi peykânda
Velîkin uç virüp fâş olur âḡir bu saña ḳalmaz
- 3 Nişânveş 'arşa-i aşḳuñda ben sâbit-ḳadem oldum
Anuñçün başuma ṭokunmaduk beter belâ ḳalmaz
- 4 Ṭolanduḳda o meh çeşmüm önüñde kalmadı şevküm
Ṭolunsa mâh-ı âlem tâb 'âlemde ziyâ ḳalmaz
- 5 İderse meyl eger ol serv eşk-i çeşm Mecdîye
Aḳar cû gibi aña dinmedik bir mâcerâ ḳalmaz

39

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Gülşen-i 'aşḳuz güneş berg-i gül-i gülzârimuz
Şâhbâz-ı evc-i sidre 'andelîb-i zârimuz

(38) M.E.: 4b-5a der-kenar, M.E.5: 16a

(39) M.E.: 5a der-kenar

- 2 Çarh-ı ser-gerdân güneş beyhûde yanar nâ-tüvân
Kâ'inâtı eyledi hûsrân bizüm esrârimuz
- 3 Cân virürseñ bir şanem yâdına vir 'aşkda
Kadrle halhâl-i pâ-yı 'arş olur zünnârimuz
- 4 'Aşk bâzîrgânıyuz şiddik metâ'-ı 'âlemi
Hîç ey h'âce kesâd olmaz bizüm bâzârımız
- 5 Geydürüp bir nice inkâr-ı me'âyıba libâs
Mecdiyâ ortaya şalmışdur bugün eş'ârımız

40

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Virmişüz şabr u qarârı 'âşık-ı dermândeüyüz
Göñlimüz kalmışdur ammâ aña hâtırmândeüyüz
- 2 Baş açık yalın ayak ser-geşteyüz 'aşkuñla biz
Hâzır-ı her dem habâb-ı mey gibi meydândayuz
- 3 Mużtarib kılduk ne yirdeyüz ne gökde ebrveş
İñlerüz derdüñle dâ'im ra'dveş efgândayuz
- 4 Degme kimse bizi bilmez câhil almaz yâdına
Ma'nî-i bârikveş ammâ [kim] dil-i irfândayuz
- 5 Yûsuf-ı Mısr-ı 'adem olmuşduk evvel Mecdiyâ
Şimdi dünyâ denilür bir külbe-i aḡzândayuz

SÎN

41

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Ejder gibi felekde olup âşkâr şems
Dürrât şanma saçdı demünden şerâr şems
- 2 Tûbâ göge ağup günü toğdı feleklerüñ
Kim itdi feth-i milket-i zeng-bâr şems
- 3 Yire giçerdi bir delik olsa hicâbdan
Sen âftâba karşı olup şerm-sâr şems
- 4 Başın alup eline feleklerde çarğ üzre
Kim oldı mihr-i haddüñ ile bî-karâr şems
- 5 Mecdî gibi figende-i kûy-ı belâ olup
Yüz yire kodı miḥnet ile sâyevar şems

ŞÎN

42

Me fâ'ilün Me fâ'ilün Me fâ'ilün Me fâ'ilün

- 1 Lebüñ yâd eyleyüp mey sâğaruñ ağzın şulandurmuş
Bu zevk içre anuñ sâķî çeküp varın tolandurmuş

(41) M.E.: 5b, M.E.5: 10a

(42) M.E.: 5b der-kenar

- 2 Dehân-ı dil-berüñ vaşfin o deñlü âb-dâr itmiş
Ki şebnem gonca-i bâğuñ seher ağzın şulandurmuş
- 3 Göñül bir serv-i reftâre aķar bir âb-ı şâf iken
Bahâr-ı ‘aşķda seyl-i belâ anı bulandurmuş
- 4 Çıkup bâm-ı sipihr üstünde gice âh-ı şeb-gîrüm
Horûs-ı ‘aşķuñ uyķusun uçurmuş ķuşķulandurmuş
- 5 Dimiş ol şâh gelsün itlerimle hem-sifâl olsun
Bu söz Mecdîyi yârân ortasında ululandurmuş

‘AYN

43

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Yüzine sünbülünü eyledi o meh bürķa‘
İdindi sünbül-i bir ruķı şan güneş maţla‘
- 2 Zemîn-i ‘aşķ-ı mecâzîye eşķümi şaçarum
Velî bitürmedi toķm-ı vefâyı bu mezra‘
- 3 Girerse göñlüme hoşdur gamuñı peykânuñ
Meşel durur güzelüm külli dâķilün be-nefa‘
- 4 Hilâl şanma ķaşı midķatiķün ol mâhuñ
Yazıldı hüsn ile levķ-i felekde bir mışra‘
- 5 Kalem-mişâl keser isek başını Mecdînüñ
‘Uţârid itsün anuñ üstüķânını maķta‘

FE

44

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Çeşm-i deryâ-bâr-ı ‘âşık geydi mercândan şadef
Sîn-i dür’çün eyledi varın kalenderveş telef
 - 2 Mevc şanmañ barmağı yir itdi bâd-ı âhumuñ
Eşkûme öykündügiçün urdı rûy-ı bahre kef
 - 3 Mâye-i ‘ömr ü dil ü cân gitdi kaldı bir ramağ
Azı kaldı ol dağı hicr ile ola ber-ţaraf
 - 4 Şöyle tîr-endâzdur âhum ki ey ebrû-kemân
Oğ geçürdi eyleyüp âhum kim eflâki hedef
 - 5 Kâdr-i ‘âlî bulduñ ey Mecdî dür-i nazmuñla sen
Ṭab‘-ı gevher-bâruñuñ yanında batğındur şadef

KÂF

45

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 Ṭutuşur sûz u güdâz ile dil-i mehcûruñ
Ḥayli germiyyeti var otı iñen tennûruñ
 - 2 Ol kadar alladı öykündügiçün la‘lûne kim
Alamadılar elinden kadehi Fağfûruñ
 - 3 İki göziyle bakup tutsa el üstünde n’ola
Câm görür gözi tutar elidür maḥmûruñ

(44) M.E.: 5b der-kenar

(45) M.E.: 6a

4 Er iseñ alma anı bezmüñe kim olmışdur
Duğter-i rez anası atası şer ü şûruñ

5 Nice kaçd idebilür hatt u fem-i dil-ber kim
Mecdiyâ mühr-i Süleymânda eli yok mûruñ

46

Feilâtün Mefâilün Feilün

1 Redd iderseñ eger rakîb-i següñ
Olayın ben senüñ itüñ köpegüñ

2 ‘Arz-ı mihr itdügi içün saña
Başına âhum od yakar felegüñ

3 Üzül ey nâfe zülf-i dil-berden
Kim anuñla kesilmedi göbegüñ

4 Râh-ı miñnetde cân u ser terk it
Zâyî‘ olmaz bu yolda çün emegüñ

5 Cân-ı Mecdîde hicr dâğıdur
Nâz-perverd olan lebüñde benüñ

47

Me fâ‘î lün Me fâ‘î lün Me fâ‘î lün Me fâ‘î lün

1 Seg-i Leylî nice demler alup ardınca Mecnûnuñ
Libâs-ı ‘arzını hâk eyledi âhîr o mañzûnuñ

(46) M.E.: 6a

(47) M.E.: 6a

- 2 Ruḥuñ devrinde ebrûñ ile ḥâlûñ şol cihetde kim
Ḥarîm-i Ka' beye karşı turur yanındadır alnuñ
- 3 Ser-i kûyuñda şol deñlü revân oldu sirişküm ki
Döküldi yüzi şuyı yirlere Nîl ile saçunuñ
- 4 Benüm cism-i za'îfüm gibi taşvîr idemez gerçi
Bozup nakkâş kuşlar kondurur üstine Mecnûnuñ
- 5 Leb-i şekker-feşânuñ yâd idüp kan ağladı Mecdî
Olur her kaṭresi kâd-i mükerrer eşk-i pür-ḥûnuñ

48

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Yüzi gözi açılupdur zaḥm-ı ḥûn-efşânumuñ
Sîneye çekse 'aceb mi ḥaṇçerin cânânumuñ
- 2 Dîdeden geldi ḥayâlûñ eyledi dilde qarâr
Şuyı mı çıkdı 'aceb bu dîde-i giryânumuñ
- 3 Ra'd ile baḥş eyledükde geldi berḳ-i tâb-dâr
Çok kılıcın şaldı âh-ı sîne-i sûzânumuñ
- 4 Girdiler ğamdan dem-i giryemde biri birine
Arasında hîç şu şızmaz iken müjgânumuñ
- 5 Tuymağa râz-ı derûnum ḥaṇçer-i ser-tîz-i yâr
Dil şoḳar ağzına Mecdî zaḥm-ı ḥûn-efşânumuñ

49

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Sebz-gûn haţtuña gülşende dil uzatdı senüñ
Yine ey gonca dehânum dili çıkdı çemenüñ
- 2 Çemen ü goncanuñ ey serv ne ağzı dili var
Dillerine alalar zıkr-i haţuñla dehenüñ
- 3 Bûy uğurladı diyü kâkül-i miskînüñden
Çıkarırlar derisin nâfe-i misk-i Hutenuñ
- 4 Ayırur birbirümüzden diyü kesdiler anı
Şıgmadı leblerüñüñ aralarında gühanuñ
- 5 Mecdiyâ döğmedi bu sûz-ı dile hîç kabâ
Yürü var per-i semenderden iden sirişkûñ

50

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Görüp alınmamağ ister [o] lebi cânânuñ
Ne berg yüregi var gonca-i gülistânuñ
- 2 Yüzi gülüp açılur gonca ile gülüñ
Peyâm-ı hadd ü lebin virse bâd-ı cânânuñ
- 3 Dehân-ı goncayı bir şebnem eyledi gevher
Ki virdi ağzı nişânın o verd-i ra‘nânuñ

(49) M.E.: 6b, M.E.5: 7b

(50) M.E.: 7a

- 4 Ne sûzla rûy-ı ‘araķnâk-i yâre beñzeye gül
Meger ki jâleler ağ eylese yüzün anuñ
- 5 Çemende güllere ey Mecdî karşı söylerken
Bugün deġişmediler ‘andelîb-i nâ[dânuñ]

51

- Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Mefâ‘îlün
- 1 Bulundı hûb-[rû] o bütlerle sûret-i deyri dünyânuñ
Benüm ‘îsî-i devrânum büti şandı gülistânuñ
- 2 Dil-i sengîninüñ yanında olur yalımı alçaķ
İrerse göge başı kulle üzre seng-i hârânuñ
- 3 İki gözüm olursa da boyansun kana ser-tâ-ser
İzi tozını her kim tûtiyâ görmezse cânânuñ
- 4 Yanup yakıldı şoġbetde meger var ise ey sâkî
Toķundı o tene pervâne şem‘-i meclis-ârânuñ
- 5 Niçün olmaya Mecdînüñ şikeste ķalb-i nâ-şâdı
Toķundı hâtırına nice kerre seng-i hicrânuñ

52

- Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Mefâ‘îlün
- 1 Derûndan ‘âşıķın dirler nesine külbedânumuñ
Üsemâ kim hemân ağızlıġıdur sâkiyâ câmuñ

(51) M.E.: 5b-6a der-kenar

(52) M.E.: 6a der-kenar

- 2 Ne işler geçdi başuñdan muhit-i ‘aşk mevcinde
Gel ey gam-dide çeşmüm bir bir ağla hep ser-encâmuñ
- 3 İline bûy-ı zülfüñle diyârından sefer itdi
Karardı şûreti râh-ı gamuñda ‘anber-i hâmuñ
- 4 Dil-i ferzâneyi açmaz yüzünden şâh mât itdi
Dağı zîr-i ser-i zülfüñde ol mâr-ı dil-ârânuñ
- 5 Şeb-i hicrinde ol hürşid-i evc-i ‘ömrinüñ Mecdî
Ne kara günlere kalduñ gamıyla geçdi eyyâmuñ

53

- Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün
- 1 Baña göstermemek ruhsâr-ı zîbâsını cânânuñ
Olupdur başı altından ser-i zülf-i perişânuñ
- 2 Baña iylik yirine geçdi her hançer ki urmuşdur
‘Aceb çok iyliği tokundu ey dil baña cânânuñ
- 3 Koyup gitdi dil-i mecrûhı uydı tîr-i hun-rîze
Anuñçün ey kemân-ebrû gönülden çıkdı peykânuñ
- 4 Şikâyet itdügümde baña bakmaz diyü gamzeñden
Anuñ yanından ey şeh çok kılıcın şaldı müjgânuñ
- 5 Şadef öykündügiçün çeşm-i gevher-bâruma Mecdî
Tağar lûlû-yi ter dendânlarını ağzına anuñ

54

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Öpmek ister gibi ruhsâresini cânânuñ
Şarkışı hırlı degül zülf-i ‘anber-efşânuñ
- 2 Yaşuma kendiyi beñzetdügin işitdi şabâ
Altın üstine getirmek diledi ‘ummânûñ
- 3 Varma gülzâra gel ey serv-i hırâmân ola kim
Oynaya bâd ile bir dem açılup dâmânûñ
- 4 Gösterürse ruḥ-ı nîgûñı n’ola âyîne
Dostum iyliğini şimdi mi gördüñ an[un]
- 5 Güldürür gülleri gülşende açup goncaları
Nâz ile ḥandesı Mecdî o gül-i ḥandânûñ

55

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Ğam-ı ğamzeñle yaşlar ağladı göñli bu bîmârûñ
Anı sefkünle aşduñ oldu ol ser-beste-ḥumârûñ
- 2 Memâlik yazduğında şâh-ı ḥüsne kâtib-i ḳadrûñ
Ruḥ-ı nîgûñı ḥaş itdi ḳılıc müjgân-ı ḥûn-ḥârûñ
- 3 Bu ben eksüklümi gel defter-i ‘uşşâḳa ḳayd eyle
N’ola bir artuğ olsa ḳulı sen şâh-ı sipehkârûñ

(54) M.E.: 6b der-kenar

(55) M.E.: 6b der-kenar

4 Dil ü cân ‘aksi hâşıl olsun âhîr kendiye diyü
Anı der-dest itdi sâ‘id-i sîmîni dil-dâruñ

5 Bırağup gitdiler şabr u taħammül kimseler itmez
Bırağındı diyü göñlini Mecdî-i giriftâruñ

56

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
1 Bize pür-tâb olduğun saña yeñile servünün
Kûs mı qaldı delindi yüregi zih-gîrünün

2 Uydı saña ne delîle cânı mecrûh eyledi
Gerçi ağzı var dili yok dirler idi serünün

3 Cânlar almakda bıçağun itmesün senünle baħş
Arkası kalın durur iden şeh şemşîrünün

4 Bûse-i sîm-i semendün ârzû eyler gibi
Tutmadum ey şeh yanunda şarkışı meħ-çihreünün

LÂM

57

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
1 Kızılı çıkduğına yâr yanında ey dil (?)
Dâğ-ı pür-hûn kızarup gâyet ile oldu mücmil

2 Ser-i kûyuñ ki olupdur ser-i ‘uşşâk ile pür
Ol durur ‘âşık-ı ser-bâzlara ser-menzil

(56) M.E.: 8a

(57) M.E.: 7a

- 3 Ruḥ-ı aluñ nice reng itdi ḥam-ı zülfüñe kim
Eyledi ser-keş iken kendiye anı mâ'il
- 4 Kõşma Şebdîz-i gubâr-ı ḥaṭı Gülgûn ruḥuna
Yõhsa bir toz kıpar ortada kim olur nice dil
- 5 Yularun yirde görüp çıgnedi bes ḥâki 'adû
Mecdiyâ kim didi çok böyle reh-i ğamda başıl

58

- Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
- 1 Gördi ser-keşlik ider kıddüñe gülşende nihâl
Ey yüzi gül güçile egdi anı bâd-ı şimâl
- 2 Nice beste idi kıdd-i ḥırâmânüña kim
Şalınur bâd-ı şabâ gibi hevâyile nihâl
- 3 Zülf-i miskînüñe bir peri müşâbih olalı
Gitmedi kûşe-i dilden ebedî lâm ile dâl
- 4 Sen de virsen de kemâl ile güzellik cânâ
Ḥüsnüñe anuñ içün mâ'il olur ehl-i kemâl
- 5 Ol mehüñ ebrû-yı ğarrâsına kec-re'ylik idüp
Çıkmasun şubḥa eger öykineyin dirse hilâl

MÎM

59

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Destine alup müjenden merdüm-i çeşmüm benüm
Defter-i çihrede naqd-i eşkümi itdi raḡam

2 Ben kâra yazulınuñ fâş eyleyüp esrârını
Gitmedi benden dilin dil yükünü görsün kalem

3 Hârlar dökdüm müjemden kûyuñuñ gülzârına
Benden artık kimse aña başmasun diyü kadem

4 Kîse-i nakd-i belâdur benüm anda tâze dâğ
Mührdür kim hıfz için urmışdur anı dest-i gam

5 Mecdiyâ dil virse almağ ister iken gamını
Üstine düşdi sirişküm nakdile döküp direm

60

Me fâ'îlün Me fâ'îlün Me fâ'îlün Me fâ'îlün

1 Berâber olmadı ayruğ'olurdu cümle-i 'âlem
Kâtı ancak görindi* ey yüzi gün mâh bu ahşam

2 Didüm rahm it dil ü cân gitdi kılındı hağ
Didi kim çoğı gitdi azı kaldı şabr kıl direm

3 Hayâl-i la'l-i cân-bağşuñ sirişk-i dîde-i terde
Sanasın ki Mesîhâdur kucağına alur Meryem

4 Ben ol penâh belâyam ki benüm engüşt-i âhumçün
Meh ü mihr ü felek oldu bugün iki münkirem

5 Fezâ-yı gamda ikdâm eyleyüp ferzâneler içre
Bulunmaz bir kadem kômı ş kimesne Mecdîden aqdem

(60) M.E.: 7a der-kenar

*degüldürün üzerine görindi yazılmıştır.

61

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Hâyâl-i la'lûñ ile dem-be-dem kanlar yudar çeşmüm
Geçer peymâne gibi 'âşık-ı hûnîn çeker çeşmüm
- 2 Maḥabbet mâcerâsın Qaysla ağlaşsalar bir dem
Sirişki seyl semtinden nice vâdî açar çeşmüm
- 3 Geçürdi*leşker-i encüm-şümar-ı eşküñi gözden
Şebiḥûn itmesün uyḥu diyü yıldız sayar çeşmüm
- 4 Aḥarken seyl-i eşki tûtiyâ çekse eger keḥḥâl
Bulunmaz aña vü tutmaz anı ey sîmber çeşmüm**
- 5 Eridüp Mecdiyâ bağırı yağın döğdi gözin yüzün
Gice gündüz kitâb-ı hüsni cânâna bakar çeşmüm

62

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Sûzumuzdan düzedür mihr-i cihân-ârâ bizüm
Eşkimüzden kaṭre-i kemter idi deryâ bizüm
- 2 Aқıdur ayağına dünyâyı deryâ-dil olur
Cür'amuz nûş eyleyen her kadeh ü peymâ bizüm

(61) M.E.: 7a der-kenar, M.E.3: 84b, M.E.5: 8b-9a

*M.E.'de götürdinin altına geçürdi yazılmıştır.

**Bu mısra M.E.'de yoktur . M.E.3: 84b'de bulunmuştur.

(62) ME: 7a -7b der-kenar

- 3 Cür‘amuz düşse cinâna tâ gül-i rîz* olup
Dâne-i engûrumuzdan mest olur eşyâ bizüm
- 4 Câmumuz hûrşîd-i la‘l-encüm mey-i gülgûn şafağ
Bezmimiz ey meh müzeyyendür felek-âsâ bizüm
- 5 El irerse Mecdiyâ iksîr-i hâk-i pâyna
Devletinde ol şehûn olur bütün dünyâ [bizüm]

NÛN

63

- Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘i lün
- 1 Şu deñlü la‘l-nişâr itdi dîde-i pür-hûn
Ki yire geçdi utanup defîne-i Qârûn
- 2 Ruhuñda hâlûñe meyl eyledi çemende hañtuñ
Egildi şan mihri alâ sevdi öperdi revânun
- 3 Sirişk dânelerinden ider kılâde seni
Olursa ister Leylâya sârbân Mecnûn (?)
- 4 İmâm var ise mihrâb içinde ebrûñı
Getürdi hâtırına kim o kodı söze nûn
- 5 Şeh-i hayâle habâb-ı sirişki Mecdîñüñ
Fezâ-yı dîdesine kurdı hayme-i gülgûn

* bu birleşik kelime vezin gereği tamlama şeklinde okunmuştur. Doğru şekli “gül-rîz” dir.
(63) M.E.: 7b

64

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Kim gördi kim işitdi eyâ hayr [u] zamân
İdem dehânuñ ile sözüñ vaşfını beyân
- 2 Sûz-ı dilüm tıyardı müjeñ kanlu olduğın
Zâhir olur çü oğuma kónsa saçakda kan
- 3 La'lüñle zülfüñe haţ-ı sebzüñ bulur zafer
Hızra virildi çeşme-i cân 'ömr-i câvidân
- 4 Çekdi gönül cefâlarını iki kaşuñuñ
Şol pehlivân gibi ki çeküpdür iki kemân
- 5 Bir gizlü genc idi dilin yâr Mecdiyâ
Hâl-i siyeh o genc-i nihândan virür nişân

65

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Tolu başı toluñ müdâm olsun
'İyş u nûşuñ 'ale'd-devâm olsun
- 2 Secde kılsun şürâhi saña müdâm
Hâzretüñ kıble-i imâm olsun
- 3 Olsun iki habâb-ı mihrle meh
Çarh-ı mînâ elüñde câm olsu[n]

(64) M.E.: 8a

(65) M.E.: 8a

- 4 Çekmege er gibi dirilmezsem
Duhter-i rez baña harâm olsun
- 5 Mecdiyâ nuql dâne halka bezm
Murğ-ı sûfi şikâra dâm olsun

66

- Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün
- 1 Nice diller kim eyledi o dehân
Halkadan anuñiçün oldu nihân
- 2 Der-hemân itdi ‘âşikuñ varın
Yok durur ortalıkda şimdi nihân
- 3 Başdan geçmedik bir iş yokdur
Eylesün yaşlar ise eşk-i revân
- 4 Ehl-i bezmüñ öñ ayağı olı gör
Bir an evvelce al câmı hemân
- 5 Göricek Mecdî bildi leblerüñi
Didiler âferîn be ‘ârif-i cân

67

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 Şarılur gerdenüme halka-i zincîr-i cünûn
Leylî-i kâkülün ucından olaldan Mecnûn

(66) M.E.: 8a

(67) M.E.: 8b

- 2 Semte ger kıılma yabanda diyü ey Leylî-ıırâm
 Kıays vâdîlerine çekdi beni râh-ı cünûn
- 3 Burc-ı kal‘aında n’ola dikse ‘alemler âhum
 Hûn-ı kılıcla alupdur o seni ey gerdûn
- 4 Sanma âyînede ‘aks-i ruĥ-ı gülgûnuındur
 ‘Ârızuñ rengi ile bağı olupdur pür-ĥûn
- 5 Buldı kıadrin ruĥ-ı zer-gûnumuñ elmâs sirişk
 Mecdiyâ gördi anı ĥayli bozıldı (?)

68

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Göñlümi aldı o şeh kıaldı benümle bir cân
 Didüm al añı dağı didi sen ol bildi hemân
- 2 Geçirüp sekâb-i ciger-dûzuña cân ile dili
 İşleyüp içerüden zaĥm-ı dil ey kıaşı kemân
- 3 Şems olurken ruĥ-ı aluñ kıalem-i kıudret ile
 Tamladı kıatre-i sürĥ oldu anuñ adı dehân
- 4 Nâfesi maĥmil-i Leylâyı alup gitdikde
 Yüregi oynayup ol dem ceresüñ itdi fîĥân

- 5 Yüzümüz hicr ile zerd itmiş idi gül-ruhlar
Mecdiyâ girdi bizüm rengimüze berg-i hazân

69

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Biliyle cism-i yâr özünü nisbet itmesün
Ol bir kayadur aña uyup hiffet itmesün
- 2 Virürsin hep ehl-i bezme berâber toluları (?)
Meclisde sâkî kimseye dek hürmet itmesün
- 3 Tahrîr-i haţ-ı yâri kalem eylesün şahîh
Çaddi muzâ'af olmadı pîç 'illet itmesün
- 4 Çanum kurutdı hicr ile 'unnâb-ı la'l-i yâr
Söyleñ şabîbe çurı yire şerbet itmesün
- 5 Kûyuñda itlerüñdür anı egleyüp tutan
Mecdî aña efendi nice 'izzet itmesün

70

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 Halk bu ruhlarla saña nice zîbâ dimesün
Ya hilâl ebrûlaruñla nice çarrâ dimesün
- 2 Çâmet-i bâlâña ser-tâ-pâ-yı cân dil-bestedür
Saña iller ya nice serv-i dil-ârâ dimesün

(69) M.E.: 9a

(70) M.E.: 9a-10a

- 3 Lâm-veş kec-râ olan ağıâra olma muttaşıl
Ey elif kıaddüm benüm kimse saña lâ dimesün
- 4 Peymâne-i sürh ü libâs-ı zerdle gören seni
Sende îzân ile nice vird-i rızâ dimesün
- 5 Bir içim şudur lebi ana bâd sun dil-rübâ
Mecdî dil-teşneden ğayrısına ammâ dimesün

71

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Bu mıyıldı ümmîdi 'anberidi şol hâmeden
Kendüyi yigdür diye bu zülf-i 'anber-fâmdan
- 2 Zülf-i misgîn-i nigârıyla bir olmaz ey göñül
'Anbere meyl eylese vâz gel hayâl-i hâmdan
- 3 Şâhib-i tuğra olup adum añılsun dimesin
Bir şehe kul ol ferâgat akl-ı nişân nâmdan
- 4 Tîre-diller buldılar cismüñ hayâliyle şafâ
Kim bulanık olsa şu şâfî olur bâdâmdan
- 5 Câmeñi çâk eyledükde saldı tenüñ mâya 'aks
Keşf olup Mecdîye çok teşne göründi câmdan

72

- Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün
- 1 Çok nağme itdi dil-ber alup ele gülistân
Ol gül-ruhuñ olayın bülbul diline kurbân

(71) M.E.: 7b der kenar

(72) M.E.: 7b der-kenar

- 2 K anlu o u  ucından s nemde yatm   iken
Kend n bel rd p   er s r ldi  ı dı peyk n
- 3 G rd n ki yeter   um ey meh iri di sa a
 ar ı a a siper  ıl olsun fe  a a kalk n
- 4 Her ne diline gelse s ylerdi ra b u y bis
G z mle g  l   i  n ba r ile b r-ı  uz n
- 5 Yanup yak ldu ında n r-ı bel da c na
Kendi ya ıyla  avruldu Mecd  bir zam n

73

F  il t n F  il t n F  il t n F  il n

- 1 Z lf-i m    n   ile bir gicesin ey ceb n
Kim sem ya andan ise g kdeki bulut yak n
- 2 G sterird m       n  sen     n a a
 Arz [u] sem  bir olup evvelce deprendi zem n
- 3 H l  anma  atdı fen r-ı fe   r z-ı ezel
Lebleri  andini bildik biz  ekerdik m   -i   n
- 4 Germ olup da v -yı h sn eyler ru -ı dil-d rla
 em -i bezm- r n n ey dil  imdilik ot  me  n
- 5  ekl-i  anber fe  n asdı s   r  i r me p r
  fl-ı ma  n  yanavuz dilden ola Mecd  em n

74

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 'Alevler kim olur âh eylesem peydâ dehânumdan
Zebânları yanup yakılmağa sûz-ı gümânumdan
- 2 Meyilüm olsa bir dem hem-hâl olmak seng-i yâre
Kılâde eyler idüm eşk-i çeşm-i hûn-feşânumdan
- 3 Meh-i nev şanmayın bir şâhbâz-ı 'arş cevelânum
Kânâdum kûşesidür kim görünür âsitânumdan
- 4 Deminden tâze cân bulup yaşardum haşre dek Mecdî
Ben öldükde seg-i kûyuñ pîşe-i nev-cevânumdan

75

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Yağduğıçün nâr-ı gamda dün gice pervâne cân
Şem' okur rûhıçün anuñ sûre-i sûz-ı duhân
- 2 Kâmetin aradun üzre kâkülüñ görölmedi
Tutdı serv-i ser-firâz üstine tâvus-ı üstühân
- 3 Âftâbı eyledi çerh tîr-i mihr-i felek
Tîr-i âhumdan hâzer kılmağa ey kaşı kemân
- 4 Kaşların tâkuna anun idicek 'azm-i 'urûc
Çekdi zülfüñ şeh-per-i tâvûsdan per per zamân
- 5 Câ-be-câ şahrada ey Mecdî degüldür lâleler
Kıldı eşk-i çeşm-i hûn-efşân Mecnûndan nişân

(74) M.E.: 8a der-kenar

(75) M.E.: 8a der-kenar

76

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

- 1 Var ise öpmek ister yârûñ düşüp ayağın
Şarkup тұrur yanında gördüm anuñ bacağıñ
- 2 Tâ şubḥ gice kâyim bir Ḥalvetî durur şem'
Kim şeyḥ-i Rûşenîden yitmiş geçer çerâğın
- 3 Bâd-ı seher iderken ta'lim-i ğunc u reftâr
Bir sille urdı serve çekdi gülün kulağın
- 4 Peyk-i şabâ iletdi ezḥâra çün peyâmün
Rengîn taşlar ile tıldurdular kucağın
- 5 Mecdî-i dil-fikâruñ uç virdi sînesinden
Peykân-ı hûn-feşânun tıldı sille tabağın

77

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Gözlerüm biri birinden ağlamaz ey sîm-ten
Hâk-i pâyuna nişâr itmekde lûlû-yı 'Aden
- 2 Zâ'fdan bir cân virürsem seher ḥâl-i yârla
İylesün per-i megesden tâ ki yârânım kefen
- 3 'Âruzuñdan bir haber iletdi çün peyk-i şabâ
Buldı başında bulınan akçesini yâsemen

(76) M.E.: 8b der-kenar

(77) M.E.: 8b der-kenar

- 4 Mâh ile baḥş itdi rûyuñ tûrdılar âyîneye
Anı göster ey ki ruḥsâruñ yig ola mâhdan
- 5 Tıymadın her gün urur ‘aḳluñ ḥazer kıl Mecdiyâ
Ḥayli tîr-endâzdur ol ğamze-i nâvek-figen

78

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Şafaḳ şanma göñül pür oldı gerdûn nâr-ı âhumdan
Zalâm-ı şeb degül töldi cihân dûd-ı siyâhuñdan
- 2 Ayağun toprağından ehl-i ‘aşkun bûd-ı ümîdi
Gözine anlaruñ kuḥl eyleyesün ḥâk-i râhuñdan
- 3 [Gözündür] nergis-i bâğuñ olur üftâdesi şebnem
Meger kim anda bir şemse atar gördi nigâhuñdan
- 4 Duyupdur ol ḥarâmînüñ sâ‘î olduğın ‘âlem
Ser-i zülf-i siyâhuñ âḥir uc virdi külâhuñdan
- 5 Dimâğuñdan maḥabbet bûyı gitmez ḥaşre dek Mecdî
Meşâbihe kimüñ ki râyiḥa irse giyâhuñdan

79

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Şol güherler ki gözüm şaḳladı maḥzen maḥzen
Reh-i ‘aşkuñda nişâr eyledi dâmen dâmen

(78) M.E.: 9a der-kenar

(79) M.E.: 9a der-kenar

- 2 Sûz-ı mihrûñ eşer itmiş ise râhuñçün âteş
Geşt ider bâlûñ âteşler gibi külhan külhan
- 3 Bir nazâr görmege şehr içre seni mihrle mâh
Der-be-der gezdi biri birisi revzen revzen
- 4 Dâne-i hâlûñ içün murğ-ı sebz-i felegi
Nâr-ı âhum ile virdi gice hırmen hırmen
- 5 Mecdî-i sûfte-dil şubha degin şem‘ gibi
Yandı yakıldı saña sûzeni rûşen rûşen

80

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Kûh-ken yabanda idi ‘aqlumuz meftûn iken
Kays vâdîde degüldi gönlimüz Mecnûn iken
- 2 Tağa düşmiş gayrı vâdideydi şimşâd u çenâr
Kâmet-i bâlâsı yârûñ servden mevzûn iken
- 3 Ol perî-kâmet gelmeyüp meyl itmedi
Cûy-ı eşk dîde-i ‘ömride pür-hûn iken
- 4 Göricek ağıârı kıanda aranurlar didi yâr
Bulmadı it denlû rağbet tâli‘ i meymûn iken
- 5 Şâhidi dünyâ musahhar olmadı Mecdî saña
Her yerüm sihr-i helâl ü dil-firîb efsûn iken

HA

81

Meḥ'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Haṭṭ var dinilse ḥâşiye-i rûy-ı yârda
Alınma ey gönül çok olur söz kenârda
- 2 Öykündi şem' -i rûyuña ammâ ki bâd-ı âh
Ṭögünmeyince olmaz âgeh rûzgârda
- 3 Artarsa n'ola kıanlu yaşum rûyuñı görüp
Kim merdümün olur demi gâlib nehârda
- 4 'Aks-i kadün görüp ileri adım atmadı
Dinledi kaldı serv leb-i cûybârda
- 5 Devrinde batdı bir nice gün yüzlü Mecdiyâ
Ṭoğdı toğalı oldu o meh iştiḥârda

82

Meḥ'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Tebhâle şanma görinen ol la' l-i nâbda
Gûyâ ḥabâb zâhir olupdur şarâbda
- 2 Âh eyledün kapumda diyü eyleme i' tâb
Yokdur günâhum ey şeh-i ' âlem bu bâbda
- 3 Bî-dîn rakîbi dûzaḥ-ı mihründedür gören
Didi ki yaraşur n'ola şeyṭân azâbda

(81) M.E.: 9b, M.E.1: 45a

(82) M.E.: 9b

4 Gönder hezâr yâre dile tîr-i gamzeñi
Kim her biri geçirmege rûz-ı ʔesâbda

5 Nazm-ı laţîfi ʔâţır-ı a´ dâda Mecdînüñ
Dürr-i yetümdür ki ʔalupdur tarâbda

83

Meʔûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ûlün

1 Mestâne şokulmağ ile destâra şükûfe
Şağın ki ʔakılmış ola dildâra şükûfe

2 Mihrüñle ağardı dağı terk itmez anı kim
Turur iricek varmaya gülzâre şükûfe

3 Açıldı şabâ yilile ʔûb anuñ önünce
Vâkıf olayın dir ʔaber-i yâre şükûfe

4 Her birisi bir nazrasından yaşı çıkardı
Sen lâleyi ʔasretmege nezzâre şükûfe

5 Germiyyet-i mihr-i ruğ-ı cânân ile Mecdî
Destârı başından ʔodı eşâre şükûfe

84

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Degüldür hâller ruhsârûñ ile la' l-i nâb üzre
Luţufdur kâtib-i kudret şem' deyri âb üzre
- 2 Ruhûñla 'ârîzuñda zülf ü hâlûñ şemse üşmişler
Biri seccâdesin yâr üzre şalmış biri âb [üzre]
- 3 Firâķ-ı hâl-i ruhsârûñla ben şöyle za'îf oldum
Uçar bî-bâk otursaydum eger bir zer-tınâb [üzre]
- 4 Dil-i nâlânûm ile kâmet-i hüsnüm üstünde
Elifler târlardur gûyâ çeng ü rebâb üzre
- 5 Degüldür cism-i pür-sûz üzre tâze dâğlar Mecdî
Turur gûyâ ki tâze tâze fûlfuldür kebâb üzre

85

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 1 Sözlerûñ çok sûz bıraķdı leblerûñ arasına
Tefriķa düşürdi âķir illerûñ ortasına
- 2 Eyledüm ķaşuñ gibi bir mâh-ı nev peydâ dimiş
Bize ķarķuñ âferîn ey mâh-rû[dur] peydâsına

(84) M.E.: 10a-10b

(85) M.E.: 10b

- 3 Yidi deryâ gibi olur rub‘ -ı meskûn-ı muhîf
Yol virürse ehl-i ‘ aşk eşk-i cemâl simâsına
- 4 Reng ü bûy-ı hüsn cümle ol gül-rübâdadur
Gül tek alınma ey bülbül gül-i ra‘ nâsına
- 5 Gün bu gündür Mecdiyâ kıma bugünü yârına
Ol kıyâmet-kaddûn aldanma şaķın ferdâsına

86

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Halk tâze cân bulur ol yâr-i cânım söylese
Cân kıatar cânâ ger ol şîrîn zebânım söylese
- 2 Bî-tekellûf gönlümi ben ‘ âşık-ı dildârenüñ
Bir ağır sözle olur ol dil-sitânım söylese
- 3 Sâķiyâ gül gibi cânı nûş iden bülbül gibi
Kimsene söyleşmez ol gonca-dehânım söylese
- 4 Bildi lûlûye ne hârda geçdiğün dendânüñ
Keşf olur bu râz aña ol hurredânım söylese
- 5 Mecdiyâ bir ehl-i dil olsa benüm ağzumdan ol
Söylemez şaķınsa râz-ı nihânım söylese (?)

87

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Jâlelerdür şanma düşenler nergis-i şehlâlâra
Aķçe dökdi ķabrüm üzre ķarķ-ı nâ-binâlâra
- 2 La' l-i cân baķşında almagâ ķaber cânânımın
Âb-ı ķayvân şaldı Hızırı câ-be-câ şehlâlâra
- 3 Ben ne ķara günlere ķaldım ki ol ķurşîdde
O beni göstermege bir şeb şalar şahrâlâra
- 4 Luţf-ı ruķsâruñ müşâhid olmasa ey ğonca-leb
Bülbül-i dil mâ' il olmazdı ğül-i ķamrâlâra
- 5 Bahr-ı eşķüñ şanma öykündüğün ķolmağîķün
Ķolu diller dökdi cûlar Mecdiyâ deryâlâra

88

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Söylenür ğüftâra gelse bülbül-i ğuyâ ile
Ol sözün bilmez ķosun taķtı dil-şâd ile
- 2 Yine ağzı var dili yokdur anuñ ey dil hele
Yohsa efğân itmede kim söyleşürdi tâb ile

(87) M.E.: 9b der-kenar

(88) M.E.: 9b-10a der-kenar

- 3 Gerçi demlerdür yiler ‘âşkuñ hevâsına şabâ
Olmaz ayağdaş hiç ben bî-ser ü pây ile (?)
- 4 İtleri birdür n’ola gönlümde eyler ise yir
Mûr-ı hatt-ı yâr gîsû deyin ejderhâ ile
- 5 ‘Arz idüp mir’ât-ı tab‘ın gösterür kendin aña
Söyleşür Mecdî [yi] bir gün tûti-i gûyâ ile

89

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Mâ‘ilüz hicrân deminde zülf-i cânân yirine
Varılur gelse şeb [u] rûze hırâmân yirine
- 2 Geldi tîrûn cân u dil diyü anı turup cem‘ oldı halk
Varılur ‘âdetdür elçi gelse dîvân yirine
- 3 Kadd-i ham-geştemle gül görünce oynatdum yiri
Mâhlar gâhî virürler gûy u çevgân yirine
- 4 Hüsnüñ eyyâmında istersek ruhuñ yiri n’ola
.....*
- 5 Akmaz eşküm semtine Mecdî dem-i giryemde yâr
Kimse diyârımız subh bârân olur kan yirine

* bu mısra mecmuada yazılmamıştır
(89) M.E.:10a der-kenar

90

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Alduğında zülf tûmârını cânân koynına
Şanarum dil bağıdur kim kaldı bühtân koynına
- 2 Âh-ı 'âşıkdan gice alınmasun diyü gezend
Farz meh koydı nücûm eţfâlinüñ san koynına
- 3 Dürr-dâne eşk ara var ise ey yâkût-leb
Nice âhir cânâ lebi şokdı 'ummân koynına
- 4 Yatur iken sebz-i mâr üzre kalmaz ağlayup
Berg-i gül saçdum ben ol serv-i hırâmân [koynına]
- 5 Koydı koynına dahı vaşfındaki eş'ârımı
Mecdiyâ ol gonca-leb aldı Gülistân koynına

91

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Çeşümü câm eyleyeydüm kâşki hamâmına
Bir nazar kıлмаğa ol sîmîn-ten endâmına
- 2 Yidi deryâ dökülür nehri cür'a diyü nûş ider
Aferînler bezm-i 'aşkuñ döndürür âsmânına

(90) M.E.:10a der-kenar

(91) M.E.:10b der-kenar

- 3 Şa‘ şa‘ a-âsâ kurulsa nûrdan bir nerdübân
Kimseler varmaz serâ-yı mihrûn ednâ bâmına
- 4 Görmedi ey meh şeb-i vaşluñ karasın subhken
Rûz-ı sihrûn irmemişdür kimseler ahşâmına
- 5 Mecdiyâ gönli gözi açıldı mânend-i habâb
Kim ki dil virdi gamuñ câm server encâmına

92

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 Başdan aşdı diyü ‘ âşık düşmesün bir başına
Kim gelür bu mâcerâ ‘ âşık olanuñ başına
- 2 Mâh-ı nev şanma maḥabbet göginuñ dendânıdur
Taḫdı çarḫ serden etfâl-i çarḫun başına
- 3 Cür‘ ası deryâ ḫabâbı nüh felek derdi zemîn
Böyle bir sâğar gerek bezm-i belâ ḫallâşınâ
- 4 Eyledi tezvîr-i da‘ vâlar dehân-ı yâr ile
Ḥânemuñ ururdı begi la‘ l tamgâ ḫaşına
- 5 Dîde-i giryânumuñ gehvâresine Mecdiyâ
Merdüm-i tıfl-ı habeşdür kim girüpdür yaşına

YÂ*

93

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Hârâmî gözlerün atdı girü varılsa içdâmı
Ki bezm ehli koyup şoydı gice meclisde bâdâmı

2 Sonunda rûze seher anuñla ol hilâl-ebrû
Virürse merhabâya el göresin 'ıyd selâmı

3 Ser-â-ser gün gibi altun renkli câmeler giymiş
Gören şanmasun iller ile ol serv-i gül-endâmı

4 Baña sögdükçe ol ağzı du'âlî kâm-rân
Du'â yirine geçmişdür meger var ise destânı

5 Ele gelmezse tesbîh ü 'aşâ olmazsa şûfliğ
Ne ğam ey Mecdî kim kimse elinden almadı câmı

94

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Gül gibi câmuñ içüp bülbul olayuñ ğulgulı
Şağalını dökdürüp söyletmemişdür bülbuli

2 Seyl-i eşküm ki ser-â-ser yıkamışdur 'âlemi
Üstüne anuñ gice kıavs-i kıuzah yıağdı kıandili

(93) M.E.: 11a

(94) M.E.: 11a

- 3 Bu miskîn kim girih üzre girihler bağludur
Gülşen-i ruhsâr-ı yârûn oldu kaçmer sünbülü
- 4 Gülşen-i kûyuñda gül-geşt itseler erbâb-ı ‘aşk
Anlaruñ ayağunuñ yirini harlar her güli
- 5 Mecdî-i dem-beste ey sâkî bezm-i bâdedür
Söyledüp gûyâ iden oldur şürâhi gulguli

95

- Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün
- 1 Şaldı yârûn hayâl-i la‘lüne bizi
Rengini eşk-i çeşmümüñ şekeri
- 2 Çarhda bahtum münhaf şanma
Kararup kaldı âhumuñ şereri
- 3 Ten-i mecrûhdan çekilmez idi
Yir [ü] gök olmadı bir cigeri
- 4 Zerd-rû itdi gam raķîbi zerüm
Ol daķı al didi kaçı şarı
- 5 Döküldi yârûn yolunda ey Mecdî
Eşk-i çeşmüm anuñ güheri

96

Mef'û lû Fâ' ilâtü Me fâ' î lû Fâ' ilün

1 Eşk-i ğam ile pâdşeh olana ey peri
Lâ-budur olsa merdûme Cibrîl şeh-peri

2 Ger ser-be-ser itmeseler görmege ümîd
Kûşe-be-kûşe kem-ter idi ğayb erenleri

3 Sînemde tâze dâğ degüldür şerâr-ı âh
Yakdı düşünce aña karardı eşk yeri

4 Sevdâ-yı zülf-i yâr derûnını nâfenün
Şöyle yidi çüritdi ki kaldı hümâları

5 Rûz-ı ezelde görmese yârün hayâlini
Yitürmez idi kendüzini Mecdiyâ peri

97

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

1 Görmeyelden o serv-reftârı
Yakdı ruhsâr-ı eşküm ekfârı

2 Vardı cevâb-ı fenâya 'âşıkklar
Şavdı gözden hayâl-i ağyârı

3 Seherin rûz-ı Rûşenî giceden
Görelî ğayr ile dil-dârânı

(96) M.E.: 11b

(97) M.E.: 11b-12a

4 Düşdüm ortaya nuķatveş şeker
Dutar üstüme çarh pergârı

5 Ney-şeker oldu Mecdî-i hâkûn
Vaşf-ı la' lûñle şî' ir tûmârı

98

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün
1 İtme şol ba' iş saña meh olan şahbâyı
Meh için şatun alursın başuña peymânı

2 Sihr ü efsûn okudı üfürüp söylendi
Sâkiyâ bir dem açsanda gice muṭrib-i yayı

3 Getüre jâle lebûñden diyü ağız haberi
Gülşenüñ ağız açup bekler anı gunceleri

4 Rişte-i zülfüñ ile sûzen-i müjgânuñdur
Dil-i mecrûḥumuñ ancak ileri vü cigeri

5 Sen ne mehsinki ruḥuñla lebünüñ devrinde
Kollanup âteşe şem' i şuya şaldık şekeri

6 Tîg u ḥançer gibi ḥûnîleri takup yanına
Belde turur o şeh-i kişver-i ḥüsnüñ kemeri

7 Reh-nümâ kim ola Mecdiyâ reh-i ğamda diyü
Ağlar iken düşe geldi önüne eşk-i teri

99

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Sâki feth itdi birer ayağla yârânı
Pâdşehdür n’ola eylerse ayak dîvânı
- 2 Süzülüp gözleri şâhin gibi kondı câna
Bulup aldı gönül murğın anuñ müjgânı
- 3 Ta‘na uğrayasın korkudan ey âyine-ruğ
Şağın âh itmesün inlerime dil-i nâlânı
- 4 Şokulup câmesi ile kemeri arasına
Bizi serden ayırdı o şehüñ dâmânı
- 5 Eşk-i cûyını hüsran ile gelür Mecdînüñ
.....*

100

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Ne gördüñ ol hilâl ebrûda garrâlanmadan gayrı
Diyü berķ olsun mihre ziyâlanmadan gayrı
- 2 Giyüp ol gül kabâyı sürh ü zer eñine taşına
Ne luğf itdi cihân bâğında ra‘ nâlanmadan [gayrı]
- 3 Niçün şiveyle ‘arz eyler hilâl ebrûsı ol mehi
Bize bir kûşe yoğ mı yohsa garrâlanmadan gayrı

(99) M.E.: 11a der-kenar

*bu mısra mecmuuda yazılmamıştır

(100) M.E.: 11a-11b der-kenar

4 Baķup âyîne-i ruķsârına elbette aldanduk
Ne gördüñ ol şanemden bir temâşâlanmadan [ğayrı]

5 Daķı bir işi yokdur tıfl-ı eşk-i çeşmümün Mecdî
‘Ayyâr-ı kûyı dildâr ile oyalanmadan ğayrı

101

Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Me fâ‘îlün Mefâ‘îlün

1 Beni mihrin minnet o meh-i çarķ-ı sergerdâna döndürdi
Sirişķüm kaçresini encüm-i ruķsâra döndürdi

2 Murâdum kalmadı ser-geşte oldum ‘arşagâhında
Başum çevgân u zülfün bûy-ı ser-gerdâna [döndürdi]

3 Heves-i hâk-i hevâ-yı serv kaddün pâ-mâl idüp
Yoluñda gird-bâd-ı bî-ser ü sâ mânâna [döndürdi]

4 Beni ser-geşte vü pâ-mâl u giryân eyleyüp devrân
Ten-i şâd-çâkla tolab-ı âb-ı efşâna döndürdi

5 Şarâb-âlûde idüp eşk-i pür-ķûn ile Mecdî
Lebün şevki ģabâb-ı bâde-i rindâna döndürdi

102

Me fâ‘ilün Me fâ‘ilün Me fâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Duhân-ı râhdan eṭrâfı âfâḳ-ı ḳalam ṭutdı
Muḥîṭ-i eşkden yiri gögi süvâr himem [ṭutdı]
- 2 Sürürüm câna durur illâh sebük-süvâr
Gözüm yaşından ammâ çarḥuñ âfâḳını nem [ṭutdı]
- 3 Deyr çarḥ yazmak istedigünde mihr ruḥsâruñ
Dürrât ihtiyâr ḳondı istihâr aña kalem [ṭutdı]
- 4 Nazârdan dūr idüp gözden (...) diyü
Sirişküñ gâh dâmânum alup gâhî gözüm [ṭutdı]
- 5 Fenâ yelegini ben çokdan giyerdüm Mecdiyâ ammâ
Bu ben dîvâne[yi] zincîr-i zülf-i ham-be-ham [ṭutdı]

103

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Kim ki seyr eyleye bu ruḥlar ile bayramı
‘İyd olur her günü şevḳ ile geçer eyyâmı
- 2 Rûze-i hicr ile ‘uşşâḳı şalıncâğ itdi
Ser-te-ser ḥalk-ı cihân oldu anuñ bed-nâmı
- 3 Yâr-ı cevriñ çeke hürrem keşîdler daḥı hîç
Çokdur ol serv ḳadüñ derd ü ğam u âlâmı

(102) M.E.: 11b-12a der-kenar

(103) M.E.: 12a der-kenar

- 4 ‘Âlemi kırmağa kaçd eyledi hüsn ile meger
Şaldı ol beste-dehen çâresini bâdâmı
- 5 Rağs ider mihrü gehî çarh-ı melâhatda müdâm
Mecdiyâ kıalmaz anı seyr idenüñ ârâmı

104

- Mef’ûlü Fâ’ilâtün Mef’ûlü Fâ’ilâtün
- 1 Yüz bulalı o mehden zülfi ile niğâbı
Şehr ile aña kat kat çekdirdiler hicâbı
- 2 Nuql olmak istemişdür var ise meclisünde
Kim çizginüp dönerdi gördüm gice kebâbı
- 3 Deryâyı ‘ıyş-ı meclis şandık şadef piyâle
Gevherleridür anuñ yir yir tıran habâbı
- 4 Rûyundaki ‘arağdan bî-hûş olanlar için
Harc eyledi etibbâ döke saça gül-âbı
- 5 Şanma şihâb Mecdî revgân dökilür andan
Âhum şikeste kıldı kandîl-i âftâbı

Kıt'alar

1

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Tâze tâze dağı şanma âteş-i sînem benüm
Katre-i bârân-ı eşkden kondırurdu câ-be-câ
- 2 Tavk-ı zincîr-i cünûnuñ sen bilürken derdini*
Ey gönül dîvâne mi olduñ yolun urduñ aña
- 3 Cân ile gönlüm belâdan nice olsunlar halâs
Kim niķâb içre haţuñ oldu görünmez bir belâ

2

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Sim ü zer idüp yaşuma öykündüğüçün
Bâd çekdi kulağın selâmladı deryâyı
- 2 İtdi ser na'l ü elif cismini var ise meger
‘Âşık itmişdürür ey serv kaddün turayı

(1) M.E.2: 47a

* bkz. G.2/2

(2) M.E.: 11a

- 3 Seher şâd-ı lebi yâr ile ölürsem Mecdî
Örteler kabrûme bârân ‘ali harâbı

3

- Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün
1 Firâk-ı la‘l-i nâbuñ rişte-i cismi nizârumla
Sirişküm dânesini şubha-i mercâna döndürdi
2 Hevâ-yı pâ-y-bûsuñ ben ğubârı rûzgâr ile
Yoluñda ğird-bâdı bî-ser ü sâ mânâna döndürdi *
3 Şarâb-ı la‘lünün şevkine zâhid halka-i zikri
Fiğân u nâleler ile meclisi rindâna döndürdi
4 Mağabbet ‘arşagâhında ğam-ı çevġân-ı elf-i yâr
‘Îzârı başumı bir kûy-ı ser-gerdâna döndürdi

(3) M.E.1: 45a

* G.101/3

Matla'lar

1

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Redd idüp sürdüklerinde halk-ı hâmundan yaña
 Söyleyen ancak seg-i Leylîde Mecnûndan yaña

2

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
 Olmasa encüm içre meh-i nev yeñi yağa
 Bağışlamazdı câme-i dürr âftâb aña

3

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Germesün gögsün gam-ı Leylâda âh u zâr ile
 Kays Ferhâda gelince söyleşür kûh-sâr ile

4

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
 Yakduğında dâğlar şevk-ı ruhuñla lâleler
 Çevresi pür-âb ile olmuş degüldür jâleler

(1) Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 178; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 899; Âşık Çelebi: a.g.t., s. 407

(2) Ahdî: a.g.e., s. 512

(3) Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324; Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 179; Rıdvan CANIM: a.g.e., s. 200

(4) Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 178; Âşık Çelebi: a.g.t., s. 408

5

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
 Bulup 'aşkuñla şöhet tutdılar eṭrâfin âfâkuñ
 Benüm çok sevdüğüm sen az kimesne şanma 'uşşâkuñ

6

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün
 Dil şoḡar derd-i dili yazmaḡda aḡzına ḡalem
 Yoḡsa aḡzı var dili yoḡdur devâtuñ ey şanem

(5) Nev'i-zâde Atâî: a.g.t., s. 179; Âşık Çelebi: a.g.t., s. 408; K. Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 900

(6) K. Hasan Çelebi: a.g.t., C. II, s. 900; Gelibolulu Mustafa Âlî: a.g.e., s. 324

SONUÇ

1. Mecdî, âlim, bilge ve nâsir olmasının yanı sıra şiir sahasında da oldukça başarılı, tezkirelerde adından övgüyle söz edilen bir isimdir.

2. Şiirlerinde deyimlere, ikilemelere yer vermiş bazı beyitlerinde samimi ve içten söyleyişlerle halkın lisanına yaklaştırmaya çalışmıştır. Tezkirelerde de ifade edildiği gibi şiirlerinde orjinal manalar yaratmakta ustadır.

3. Şiirlerinde yaşadığı coğrafyanın izlerini görmek mümkündür. Örneğin, Rumelili bir şair olmasından dolayı şiirlerinde Rumeli söyleyişleri yer almıştır. Güzel söz söyleme ve yazma yeteneğine sahiptir.

4. Genelde Edirneli ve çağdaşı olan isimlerle etkileşim halinde olmuştur. Emrî, Selîkî ve Nev'î'den etkilenmiş; Ahdî, Revânî ve Valihî'yi etkilemiştir. Bu isimler dışında Ubeydî, Âşık Çelebi, Mesihî, Sâniî, Âgehî, Nihanî, Âşık, Rızâî, gibi şairlerle de etkileşim içerisinde olduğu çalışmamızın "etkilendiği ve etkilediği şairler" kısmında sunulmuştur.

5. Çalışmamızda Mecdî'nin 1 yarım kasidesi, 104 gazeli, 3 kıt'a ve 6 matla'ı yer almıştır. Bu şiirlerde, yaşadığı yüzyıla ait gelenekler, inanışlar, davranışlar kısaca sosyal hayat unsurlarına yer vermiştir.

6. Mecdî'nin tez konumuz olan mecmuasını oluşturan gazellerinin dışında, kasidede de oldukça yetenekli olduğu tezkirelerde dillendirilmiştir. Mecmuanın 1a varlığında yarım bir kasidesinin yer alması, gazellerin başında Divan-ı Mecdî Be Temâm ifâdesinin kullanılması ve ondan bahseden kaynaklarda bir divanı olduğundan söz edilmesi gibi ipuçları onun kayıp bir Divanı olabileceği fikrini kuvvetlendirmiştir.

7. Sonuç olarak Mecdî Mehmet Efendi, Divan Edebiyatı'nın önemli ve çok yönlü bir ismidir. Bu çalışma ile onun gazelleri edebiyat dünyasına kazandırılmış; edebiyat ve kültür tarihimiz içerisinde gözardı edilemeyecek bu şahsiyetin şâirlik yönü şiirleriyle birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA:

AHDÎ, **Gülşen-i Şu‘arâ**, (haz.Süleyman SOLMAZ), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2005

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü**, C. I-II, 7.bs., İnkılap Kitabevi yay., İstanbul 1988

AKÜN, Ömer Faruk, “Ahdî” **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1965, s. 509-514

ÂŞIK ÇELEBİ, **Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ İnceleme-Tenkitli Metin**, (haz.Filiz KILIÇ), Basılmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Ankara 1995

NEV‘İ-ZÂDE ATÂÎ, **Şakâik-ı Nu‘mâniyye ve zeylindeki şâirlerin biyografileri (Nev‘i-zâde Atâî’nin Hadâ’ikül-Haka’ik zeyli)**, (haz.Nejat YETER), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBE, Ankara 1991

AYDEMİR, Yaşar, “Şiir Mecdûaları ve Metin Teşkilinde Mecdûaların Rolü”, **Bilig**, 19 (Güz 2001), s. 147-156

BEYÂNÎ, **Tezkiretü’ş- Şu‘arâ**, (haz.İbrahim KUTLUK), TTK. yay., Ankara 1997

BURSALI MEHMED TAHİR, **Osmanlı Müellifleri**, C. 3, İstanbul 1972, s. 139
Büyük Türk Klasikleri, “Mecdî” Ötüken yay., C. 4, İstanbul 1986, s. 169

CANIM, Rıdvan, **Edirne Şâirleri**, Ankara 1995

ÇELTİK, Halil, **Divan Sahibi Rumeli Şâirlerinin Şiir Dünyası**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004

ÇELTİK, Halil, Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", (Cemâl Kurnaz ile), **Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 487-538.

DİLÇİN, Cem , **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara 1983

_____, Divan Şiirinde Gazel, **Türk Dili** (Türk Şiiri Özel Sayısı II), Divan Şiiri, Ankara 1986, S. 415-417, s. 78-248

_____, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 1992

EDİRNELİ NAZMÎ, **Mecmua’ü’n-Nezâir İnceleme-Tenkitli Metin**, (haz.M. Fatih KÖKSAL), HÜSBE , Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2001

- Emrî Divanı**, (haz.M.A.Yekta SARAÇ), Eren yay., İstanbul 2002
- EYÜBOĞLU, E. Kemal, **13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Tabirler)**, C. 1-2, İstanbul 1973
- GÖKYAY, Orhan Şaik, **Katip Çelebi'den Seçmeler**, İstanbul 1968
- GÜNGÖR, Zülfikar, Önemli Bir Bibliyografik Eser "Eş-şakaiku'n-Numaniyye", **Diyanet İlmî Dergi**, C. 33, S. 1, s. 107-120
- GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ, **Kühü'l- Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, (haz.Mustafa İSEN), İnceleme Metin, Ankara 1994
- ABDURRAHMAN HİBRÎ, **Enisü'l-Müsâmirin**, (haz.Ratip KAZANCIGİL), İstanbul 1999
- İPEKTEN, Haluk (vd.), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara 1988
- _____, **Eski Türk Edebiyat Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul 1997
- _____, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul 1996
- İSEN, Mustafa (vd.), **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara 2005
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**, Milli Eğitim Bakanlığı, C. 1, İstanbul 1959
- İZ, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., C. II, İstanbul 1966
- KARAHAN, Abdülkadir, **"Kırk Hadis" TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 25, İstanbul 1965, s. 467-470
- KILIÇ, Filiz, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir Ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ yay., Ankara 1998
- _____, "Osmanlı Hanedanı'nda Bir Şair: Şehzade Korkud", **Bilig**, Yaz 1996, S. 2, s. 203-219
- KINALIZADE HASAN ÇELEBİ, **Tezkiretü's-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin**, (haz. Aysun SUNGURHAN), Basılmamış Doktora Tezi GÜSBE, C.II, Ankara 1999
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyat Tarihi**, Edebiyat yay., Ankara 1970
- KURNAZ, Cemal, **Hayâlî Bey Divânı Tahlîli**, MEB. yay., İstanbul 1996
- _____, **Divan Edebiyatı Yazıları**, Akçağ yay., Ankara 1997

LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyat Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.I, Ankara 1973

_____, **Divan Edebiyat Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun yay., İstanbul 1980

MAZIOĞLU, Hasibe, “Ahdî-i Bağdâdi ve Şiirleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1978-79, s. 95-150

Mecmûa, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi, Manzum, nr.398

Mecmûa-i Eş‘âr, Milli Kütüphane, 03 Gedik 18185

Mecmûa-i Eş‘âr, Milli Kütüphane , 06 Hk 3840

Mecmûa-i Eş‘âr, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz. A 7301

Mecmûa-i Eş‘âr, Milli Kütüphane, Yz. A. 7981/1

Mecmûa-i Eş‘âr, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, 34 Sü- Tarlan 59/1

MEHMED SÜREYYA, **Sicill-i Osmanî**, C. IV/I, Sebil yay., İstanbul 1997

Sicill-i Osmanî, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak yay., C. 3, s. 935, İstanbul 1996

MERMER, Ahmet (vd.), **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ yay., Ankara 2006

_____, **Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divanı’ nın Tenkidli Metni**, Ankara 1991

_____, **XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi**, MEB. yay., Ankara 2002

MUALLİM NACİ, **Lugat-ı Nâci**, Çağrı yay., İstanbul, 1995

NECATİGİL, Behçet (Gönül), “*İstanbul Kütüphanelerinde al-şaka’ik al-nu’maniye tercüme ve zeyilleri*”, **Türkiyat Mecmûası**, C.VII-VIII, İstanbul Maarif Matbaası

Necâti Bey Divanı, (haz. Ali Nihat Tarlan), Akçağ yay., Ankara 2002

ONAY, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (haz.Cemal KURNAZ), Akçağ yay., Ankara 2000

- ÖMER BİN MEZÎD, **Mecmûâtü'n-Nezâir**, (haz.Mustafa CANPOLAT), Ankara 1982
- ÖNLER, Zafer, **Müntehab-ı Şifâ II**, İstanbul 1999
- ÖZCAN, Abdulkadir, **Şakâik-ı Nu 'maniyye ve Zeyilleri**, Çağrı yay., İstanbul 1989
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Mecdî" **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C. 28, İstanbul 1965, s. 228
- ÖZKAN, Abdullah, **Türk Şiiri Antolojisi**, Boyut yay., C. 2, İstanbul 2002
- ÖZKAN, Ömer, **Divan Şiiri Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı**, Kitabevi, İstanbul 2007
- ÖZKIRIMLI, Atilla, "Mecdî" **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1987, s. 826
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Atasözleri Sözlüğü**, Milli Eğitim yay., C. 3, İstanbul 1971
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, L-M. yay., İstanbul 2003
- PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara 2007
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Mecdî" **Türk Ansiklopedisi**, C. 23, Ankara 1983, s. 350
- Pervane Beg Nazire Mecmûası** (131b-164b) (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (haz.Üzeyir BİLGİN), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002
- PEREMECİ, Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939
- RIYÂZÎ, **Rıyâzü 'ş-şu'arâ**, N. Osmaniye Ktp. 3724 yk. 130b-131a
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat, **Nev'î Divânı'nın Tahlîli**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990
- ŞEMSEDDİN SAMİ, **Kamûs-ı Türkî**, İstanbul 1917
- TANYERİ, Mehmed Ali, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Ankara 1999
- TARLAN, Ali Nihad, **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken yay., İstanbul 1981
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994

TOLASA, Harun, **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., Ankara 1973

_____, **Sehî, Lâtîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. yüzyıl da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ yay., Ankara 2002

_____, "Divan Şâirlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İzmir 1982, S. I, s. 15-46

ULUDAĞ, Süleyman, "Halvetiyye", **TDV. İslam Ansiklopedisi**, C.15, İstanbul 1965, s. 393-395

UNAT, Faik Reşit, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu**, TTK. Basımevi, Ankara 1974

ÜNVER, İsmail, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", AÜ. DTCF. **Türkoloji Dergisi**, C. XI, Ankara 1993, S. 1, s. 51-89

ÖZET

ESKİMEN,Ayşe Derya, Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri ,Metin-İnceleme, Ankara,2008.

Divan edebiyatı metinleri, edebiyatımızın geçmişine ışık tutan eserlerdir.

Bu çalışmamızda edebiyatın nazım ve nesir olmak üzere her iki kolunda da eser vermiş, tezkirelerde âlim, şâir, nâsir olarak nitelendirilen bir isim olan Edirneli Mecdî Mehmed Efendi'yi ele aldık. Onaltıncı yüzyıl edebiyatında Edirne'de yetişen âlim ve şâirler arasında önemli yere sahip olan Mecdî, asıl şöhretini Şakâyık-ı Nu'maniyye'nin tercümesi olan Hadâiku's-Şakâik ile yapmıştır. Bu hâl tercümesinin dışında gazelleri, telif ve tercüme eserleri de vardır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Mecdî'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti incelenmiştir. İkinci bölümde gazellerin şekil, dil-üslûp ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde ise transkripsiyonlu metin verilmiştir.

Bu çalışmamızda amaç, Edirneli Mecdî Mehmed'in şâirlik yönünü tezkireler ve şiirleri ışığında daha ayrıntılı olarak tanımak ve tanıtmaktır.

Anahtar kelimeler:

- 1.Mecdî Mehmed Efendi
- 2.Gazel
- 3.Edirne
- 4.Şakâyık-ı Nu'maniyye
- 5.Transkripsiyonlu Metin

ABSTRACT

ESKİMEN, Ayşe Derya, Mecdî Mehmed Efendi's Gazels ,Text-Research, Ankara,2008.

Texts of Divan Literature are studies which are spirit of the literature.

This study is on Edirneli Mecdî Mehmed Efendi who has completed his literature on both branches of verse and prose; and described as savant, poet and author.

Mecdî, who has had important position among 16.th centenarian poets and savants, has obtained his real fame with interpretation of Hadâiku's-Şakâ'ik in Şakâyık-ı Nu' maniyye. Addition to this interpretation, he has also had Gazels, literary compositions and other interpretations.

At first section of the study; life, literature and personal analysis of Mecdî has examined. At second section, configuration of Gazels, style and contents are pointed out. And at third section text with transcription is given.

The aim of this study is to recognize and to introduce poet characteristic of Mecdî Mehmed from Edirne by biographies and poets in detail.

Key Words:

1. Mecdî Mehmet Efendi
2. Gazel
3. Edirne
4. Şakâyık-ı Nu' maniyye
5. Text with Transcription